

JEAN BAPTISTE HILAIRE

Seda ŞENTÜRK

144390

Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

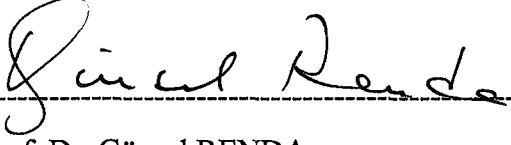
144390

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
Sanat Tarihi Anabilim Dalı için öngördüğü
YÜKSEK LİSANS TEZİ
olarak hazırlanmıştır.

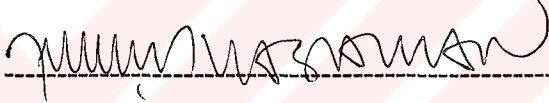
Ankara
Kasım, 2004

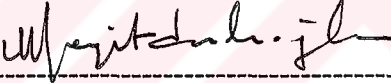
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma, jürimiz tarafından Sanat Tarihi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS
TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan
Prof. Dr. Günsel RENDA

Üye
Doç. Dr. Sibel BOZBEYOĞLU

Üye
Doç. Dr. Zeynep YASA YAMAN

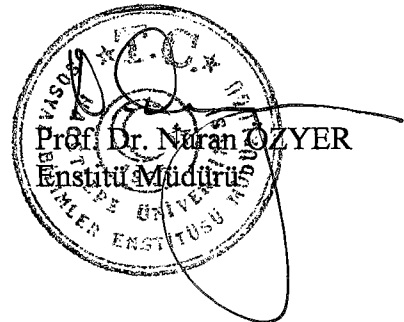
Üye
Doç. Dr. Mehmet SEYİTDANLIOĞLU

Üye
Öğr.Gör.Dr. Pelin ŞAHİN TEKİNALP (Danışman)

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

27.11.2024

TEŞEKKÜR

Bu tez, temmuz 2001’de Prof. Dr. Günsel RENDA’nın danışmanlığında başlamıştır. 3 Mart 2004 tarihinde emekli olması sebebiyle sayın hocamın ismi bu tezde danışman olarak yazılamamıştır. Başlangıcından sonuna kadar çalışmanın her aşamasında bilgi ve deneyimlerini esirgmeden bana yol gösteren danışmanım Prof. Dr. Günsel RENDA’ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tezimi hazırladığım dönem, danışmanımın çok yönlü düşünmeye yönelten yaklaşımıyla titizlikle çalışmayı gerektiren ayrıcalıklı bir öğrenim süreci olarak geçmiştir.

Tezimin çalışmaları sürerken gösterdiği ilgiden dolayı Dr. Pelin ŞAHİN TEKİNALP’e teşekkürü borç bilirim.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi ve Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi yetkililerine yerinde çalışma olanağı ve tezde kullandığım *Voyage Pittoresque de la Grèce* ve *Tableau Général de l’Empire Othoman*’daki resimlerin fotoğraflarını edinebilmede sağladıkları kolaylık için teşekkür ederim.

Ankara Olgunlaşma Enstitüsü Müdürü Emine KIRAÇ’ı desteğinden dolayı minnetle anmak istiyorum. On iki yaşımdan beri hayatımda ayrıcalıklı bir yere sahip olan İngilizce öğretmenim Füsun HAZNECİ’ye yardımlarından dolayı özellikle teşekkür ederim.

En zor anımda yanımda olan ve beni içtenlikle destekleyen arkadaşım Julide AKÇA’yı sevgiyle anıyorum. Arkadaşım Asuman İŞİNER’e de anlayışından ve yardımlarından dolayı teşekkürlerimi sunarım. Tez süresince desteğini esirgemeyen arkadaşım Esra KIVANÇ’ı anmaktan mutluyum. İstanbul’daki çalışmalarım sırasında konukseverliğinden dolayı kuzenim Nazlı BEŞER’e teşekkür ederim.

Çalışmalarımın her aşamasında maddi ve manevi desteğini esirgemeyen annem İrve ŞENTÜRK ve babam İrfan ŞENTÜRK'e teşekkür ederim. Hayatım boyunca benimle yakından ilgilenen, ilgi ve desteğini tez boyunca hissettiğim ablam Sema ŞENTÜRK'ü ayrıca anmak istiyorum. Ağabeyim Ahmet ŞENTÜRK'ün sağladığı olanaklar olmaksızın bu tez tamamlanamazdı; kendisine teşekkürü borç bilirim. Ablam Rahime ÇAKIR'ı ve oğulları Yusuf ile Selim'i sevgiyle anıyorum; verdikleri güçle tezimi tamamlayabildim.

ÖZET

Doğu konulu resimleriyle tanınan Jean Baptiste Hilaire 1753 yılında Audun-le-Tiche'te doğmuş 1822 civarında ölmüştür. Hilaire, doğu konulu resimleriyle ün yapan Jean Baptiste Le Prince'in (1734-1781) öğrencisi olmuştur.

Ressam, 1776 yılında Fransız soylusu Yunan ve Roma uygarlıkları uzmanı Kont Choiseul-Gouffier ile doğuya bir gemi seyahati yapmıştır. Gezi sayesinde, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde bulunan Ege adaları ve batı Anadolu kıyılarını gezme olanağı bulmuştur. Bu gezi sırasında yaptığı resimler, Choiseul-Gouffier'nin 1782 yılında Paris'te yayımladığı *Voyage Pittoresque de la Grèce*'te yer alır. Kitabın ilk cildindeki -Ege adaları ve Fethiye'den İzmir'e kadar Batı Anadolu kıyılarını konu alır- resimlerin hemen hepsi Jean Baptiste Hilaire'e aittir.

Paris'e dönen Hilaire'in, 1784 yılında İstanbul'a Büyükelçi olarak atanan Choiseul-Gouffier ile Türkiye'ye tekrar geldiği düşünülmektedir. Choiseul-Gouffier, kitabının ikinci cildinde yer alan resimlerin büyük bölümü ile üçüncü cildin içindeki resimlerin tamamını elçilik yıllarında etrafında topladığı ekibe yaptırmıştır. Bu ciltlerde özellikle de İstanbul'u konu alan üçüncü ciltteki resimlerin çoğunun özgün çizimi Hilaire'e aittir.

Ressamın, 1785'te oymabaskılarına Paris'te başlanan (Renda 2002b:62) *Tableau Général de l'Empire Othoman*'da da resimleri vardır. Hilaire'in bu kitapta az sayıda özgün çizimi bulunur. Ressam, bu proje için daha çok desinatör olarak çalışmıştır.

Jean Baptiste Hilaire'in, kitaplardakiler dışında karakalem, yağlıboya, suluboya, guvaj ve mürekkep kullanarak çeşitli tekniklerde yaptığı resimleri vardır. Doğu konulu resimler yapan ressamın resimleri döneme ilişkin gerçekçi yansımalar sunar.

Çalışmaları bir bütün olarak değerlendirildiğinde Hilaire'in XVIII. yüzyılda Osmanlı dünyasını gerçekçi bir şekilde resimlerine yansıttığı görülür. XVIII. yüzyılda Türkiye'ye gelerek **Turquerie**'nin gerçek temsilcilerinden olan Hilaire Osmanlı tarzı yaşam şeklini, mimariyi ve kıyafetleri resimleriyle belgelemiştir.

SUMMARY

Jean Baptiste Hilaire who is famous for his paintings about east was born in Audun-le-Tiche in 1753 and died about 1822. Hilaire was a student of Jean Baptiste Le Prince (1734-1781) who was also famous for his paintings about east.

The painter went on a trip with French Kont Choiseul-Gouffier who was a specialist on Greek and Roman civilizations. On this trip the painter found the chance to visit Aegean islands which had been within the borders of the Ottoman Empire and west Anatolia shores. His paintings which he painted during this trip were printed in *Voyage Pittoresque de la Grèce* which was published in 1782 in Paris by Choiseul-Gouffier. Most of the paintings in the first volume of the book were painted by Jean Baptiste Hilaire.

Hilaire is thought to have come to Turkey again in 1784 with Choiseul-Gouffier who was assigned as an ambassador in İstanbul. Choiseul-Gouffier made his staff paint most of the paintings in second volume and all of the paintings in third volume of his book in those years. Most of the original drawings of the paintings in these volumes especially the paintings in the third volume about İstanbul were painted by Hilaire.

The painter has paintings in *Tableau Général de l'Empire Othoman* whose engravings were started in Paris in 1785 (Renda 2002b:62). Hilaire has a few original drawings in this book. The painter worked on this project mostly as a designer.

Jean Baptiste Hilaire has also charcoal, oil paint, aquarella, gouache and ink paintings besides the paintings in the books. These paintings are realistic.

When we look at his works, we can see that Hilaire reflects the real 18th century Ottoman world on his paintings. Hilaire, who was one of the representatives

of **Turquerie**, documented Ottoman life style, architecture and clothes on his paintings.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET.....	iii
SUMMARY.....	v
LEVHA LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. XVIII. YÜZYILDA AVRUPA İLE OSMANLI DEVLETİ ARASINDAKİ KÜLTÜREL İLİŞKİLER.....	4
1.1. XVIII. Yüzyıl Sanatında Osmanlı-Avrupa Etkileşiminin Avrupa Sanatındaki Yansımaları.....	7
1.2.XVIII. Yüzyıl Sanatında Osmanlı-Avrupa Etkileşiminin Osmanlı Sanatındaki Yansımaları ve XVIII. Yüzyılda İstanbul'daki Sanat Ortamı	17
2. RESSAM JEAN-BAPTISTE HILAIRE (1753-1822).....	22
2.1. JEAN BAPTISTE HILAIRE'İN HAYATI.....	22
2.2. JEAN BAPTISTE HILAIRE'İN BASKI RESİMLERİ.....	26
2.2.1. JEAN BAPTISTE HILAIRE'İN VOYAGE PITTORESQUE DE LA GRÈCE'TEKİ RESİMLERİ.....	26
2.2.1.1. Choiseul Gouffier ve <i>Voyage Pittoresque de la Grèce</i> 'teki Resimler.....	26
2.2.1.2. Jean Baptiste Hilaire'in <i>Voyage Pittoresque de la Grèce</i> 'teki Resimleri.....	31

2.2.2. JEAN BAPTISTE HILAIRE'İN TABLEAU GÉNÉRAL DE L'EMPIRE OTHOMAN'DAKİ RESİMLERİ.....	35
2.2.2.1. Ignatius Mouradgea D'Ohsson ve <i>Tableau Général de l'Empire Othoman</i> 'daki Resimler.....	35
2.2.2.2. Jean Baptiste Hilaire'in <i>Tableau Général de l'Empire Othoman</i> 'daki Resimleri	41
2.3. JEAN BAPTISTE HILAIRE'İN ÇEŞİTLİ TEKNİKLERDE YAPTIĞI RESİMLERİ.....	48
3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	52
4. KATALOG.....	61
4.1. JEAN BAPTISTE HILAIRE'İN BASKI RESİMLERİ.....	61
4.1.1. VOYAGE PITTORESQUE DE LA GRÈCE.....	61
4.1.2. TABLEAU GÉNÉRAL DE L'EMPIRE OTHOMAN.....	97
4.2. DEĞİŞİK TEKNİKLERDE YAPTIĞI RESİMLERİ.....	108
5. KAYNAKÇA.....	122
RESİMLER	

LEVHA LİSTESİ

1. **Vue de la ville et du chateau de Coron (Koron Şehri ve Şatosunun Görünümü)**, *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.1

2. **Soldats Albanois (Arnavut Askerler)**, *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.2

3. **Femmes de l'isle de l'Argentiere (Arjentierli Adalı Kadınlar)**, *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.3

4. **Tombeau de Marbre Blanc (Beyaz Mermer Lahit)**, *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.7

5. **Vue de la ville et de l'île de Siphanto (Sipnos (Síphnos) Adası ve Yerleşiminin Görünümü)**, *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.8

6. **Femmes de l'isle de Siphanto (Sipnos (Síphnos) Adalı Kadınlar)**, *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.9

7. **Femmes de l'île de Nio (Nio Adalı Kadınlar)**, *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.12

8. **Vue du Bourg San-Nicolo (San Nicolo Burcu'nun Görüntüsü)**, *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.15

9. **Femmes de l'île de Santorin (Santorin Adalı Kadınlar)**, *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.17

10. **Vue prise au village de Nebrio à Santorin (Santorini Adası'ndaki Nebrio Köyü'nden Görüntü)**, *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.18

11. Habitans de l'île de Naxia (Naksos (Náksos) Adalılar), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.24

12. Dames de l'île de Tine (Tinos (Tínos) Adalı Kadınlar), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.25

13. Bourgeoises de l'île de Tine (Tinos (Tínos) Adalı Burjuva Hanım), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.26

14. Servantes de l'île de Tine (Tinos (Tínos) Adalı Hizmetçiler), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.27

15. Vue de bourg de San-Nicolo dans l'île de Tine (Tinos (Tínos) Adası'ndaki San Nicolo Burcu'nun Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.28

16. Vue du Bourg de San Nicolo (San Nicolo Burcu'nun Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.29

17. Danse Grecque à Paros (Paros (Páros) Adası'nda Rum Dansı), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.33

18. Entrée d'une carriere de Paros (Paros (Páros) Adası'ndaki Bir Mağaranın Ağızı), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.34

19. Vue de l'interieur de la Grotte d'Antiparos (Antiparos Aadası'nda Bir Mağaranın İçinin Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.38

20. Habitans de l'île de Lemnos (Lemnos Adası Sakinleri), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.41

21. Vue du Port de Scio (Sakız (Khíos) Limanı'nın Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.45

22. Vue de la Fontaine de Scio (Sakız (Khíos) Adası'ndaki Çeşmenin Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.46

23. Femmes de l'île de Scio (Sakız (Khíos) Adalı Kadınlar), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.48

24. Jardin de l'île de Scio (Sakız (Khíos) Adası'nda Bir Bahçe), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.49

25. Vue du Port et de la ville Chesmé (Çeşme Limanı ve Şehrinin Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.51

26. Vestiges du Temple de Junon à Samos (Samos (Sámos) Adası'ndaki Junon Tapınağı Kalıntıları), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.53

27. Vue de l'île de Pathmos (Patmos (Pátmos) Adası'nın Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.55

28. Vue interieure de l'église de l'Apocalypse (Patmos (Pátmos) Adası'ndaki Apoklips Kilisesinin İçinin Görünümü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.57

29. Femmes de l'île de Pathmos (Patmos (Pátmos) Adalı Kadınlar), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.58

30. Vue de la Place Publique de Cos (Kos Meydanından Görüntü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl. 59

31. Vue du Port des Bateaux à Rhodes (Rodos Limanı'nın Görüntüsü),
Voyage Pittoresque de la Grèce, Tome 1-I, pl.61

32. Vue d'un chateau et de plusieurs Tombeaux près des ruines de Telmissus (Kale Görüntüsü ve Telmessos Kalıntıları Yakınındaki Mezarlar),
Voyage Pittoresque de la Grèce, Tome 1-II, pl. 64

33. Vue de la Montagne des Tombeaux Près de Telmissus (Telmessos Yakınlarındaki Mezar Yığını), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.67

34. Vue d'un Theatre de Telmissus (Telmessos Tiyatrosu'ndan Görünüm), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.71

35. Halte des Voyageurs Près de Dourlach, dans la Carie (Karya Durlas Köyü Yakınında Gezinlerin Molası), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.74

36. Palais de l'Aga d'Eski-Hissar (Muğla-Eskihisar'da Bir Ağa Sarayı),
Voyage Pittoresque de la Grèce, Tome 1-II, pl.76

37. Fête turque (Türk Şenliği), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl. 77

38. Ruines de Stratonicee (Stratonikea Kalıntıları), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.80

39. Temple d'Auguste à Mylasa (Augustus Tapınağı), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.83

40. Tombeau près de Mylasa (Milas Yakınında Bir Mezar Yapısı),
Voyage Pittoresque de la Grèce, Tome 1-II, pl.85

41. Vue d'une Porte de Mylasa (Milas Şehri Kapılarından Birinin Görünümü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.90

42. Habitans de la Carie (Karyalı Sakinler), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.93, fig.1-fig. 2

43. Habitans de la Carie (Karyalı Sakinler), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.93, fig.3

44. Habitans de la Carie (Karyalı Sakinler), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.93, fig.4

45..... (.....),*Voyage Pittoresque de la Grèce*,Tome 1-II, pl.94

46. Route de Melasso a Boudroun (Milas-Bodrum Yolu), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.95

47.Vue du port et de la Citadelle de Boudroun (Bodrum Limanı ve Kalesi'nin Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.97

48. Ruines du Temple de Mars (Mars Tapınağı Kalıntıları), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.99

49. Vue du meme Port (Aynı Limanın Görünüş), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl. 103

50. Caravane (Kervan), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl. 104

51. Ruines d'un Temple à Euromus (Euromus Tapınağı Kalıntıları), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.105

52. Tournoi turc (Turnuva), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.110

53. Vue des ruines de Milet et du cours du Méandre (Milet Kalıntıları ve Menderes Irmağı'nın Görünümü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.115

54. Vue d'un Aqueduc près d'Ephese (Efes Yakınındaki Su Kemerî'nin Görünümü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.118

55. Vue de Smyrne (İzmir Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.126

56. Vue de l'Emplacement d'Illion (Truva-Illion Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-III, pl.21

57. Vue des sources froides du Scamandre (Truva Skamandros'un Soğuk Su Kaynağı'nın Görünümü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-III, pl.22

58. Vue des sources chaudes du Scamandre (Truva Skamandros'un Sıcak Su Kaynağı'nın Görünümü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-III, pl.23

59. Vue du Cap Sigée jusqu'au Tombeau d'Illus (İllus Mezarlığı'na Doğru Sige Burnu'nun Görünümü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-III, pl.31

60. Vue d'Erkessi-Keui (Erkesiköy Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-III, pl.32

61. Ruines d'un Gymnase à Pergame (Bergama Cinnazyum Kalıntıları), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 2-1, pl.2

62. Vue de l'intérieur d'un Khan ou Kiarvanserai (Bir Han veya Kervansaray'ın İçinin Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 2-I, pl.7

63. Ancien Aqueduc près d'Alexandria Troas (Aleksandria Truva Yakınındaki Su Kemer), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 2-II, pl.43

64. Vue du Village de Ieni-Cheher (Yenişehir Köyü (Sige-Gavurköy) Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 2-II, pl. 46

65. Rade de Kilia (Gelibolu Koyu), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 2-II, pl.56

66. Gallipoli (Gelibolu), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 2-II, pl. 63

67. Vue du Château des sept Tours et de l'arrivée à Costantinople par la Propontide (Yedikule Surları ve Marmara'dan İstanbul'a Varış), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 3, pl.69

68. Vue générale du Port et de la Ville de Costantinople (İstanbul Limanı ve İstanbul'un Genel Görünümü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 3, pl.70,

69. Vue de Bagdad au Kavak Séraï, à Scutarí Bâti par Solimon à la maniere Persanne (Süleyman'ın İran Üslubunda Yaptırdığı Üsküdar'daki Bağdat veya Kavak Sarayı'nın Görünümü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 3, pl.71

70. Vue de Kiz-Koulèsi, ou la Tour de Léandre (Kız Kulesi), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 3, pl. 74

71. Vue de Costantinople prise des Jardins du Palais de France (Beyoğlu'ndaki Fransız Büyükelçiliği'nin Bahçesi'nden İstanbul Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 3, pl.76 bis (tekrar numara),

72. Vue de la Place At Meïdan (Hippodrome) (At Meydanı (Hipodrom) Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 3, pl. 81

73. Vue de la Place et des Fonderies de Top-Hana (Tophane Dökümhanesi ve Meydanı'nın Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 3, pl.95

74. Un Khaséiki (Haseki Ağa), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 3, pl.126

75. Un Bostandji (Bostancı), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 3, pl.127

76. Un Achdji (Aşçı), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 3, pl.128

77. Un Halvadji (Helvacı), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 3, pl.129

78. Omer-Ebu'Bekir, Aly- Osman (Hz. Ömer-Hz. Ebubekir, Hz. Ali-Hz. Osman), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 1, fig.3,4,5,6

79. L'Imam Schafiy-L'Imam Azam Ebu-Hanifé, L'Imam Hannbel-L'Imam Malik (İmam-ı Azam Ebu Hanife - İmam-ı Şafi, İmam Malik – İmam Hanbel), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 1, fig.8,9,10,11

80. Musulman Faisant son Ablution, Abdéftth (Abdest Alan Müsüman),
Tableau Général de l'Empire Othoman, Tome 1, pl.12

81. Musulman faissant la priere, Namaz. (Namaz Kılan Müslüman Erkek),
Tableau Général de l'Empire Othoman, Tome 1, pl.14

82. Oratoire (Namazgah),
Tableau Général de l'Empire Othoman, Tome 1, pl.16

83. Enfants Musulmans, Dans les jours de leur Circoncision (Sünnetlik Çocuklar),
Tableau Général de l'Empire Othoman, Tome 1, pl.20

84. Mosquée de S.te Sophie (Ayasofya),
Tableau Général de l'Empire Othoman, Tome 1, pl.28

85. Mosquée de Sultan-Ahmed (Sultanahmet Camisi),
Tableau Général de l'Empire Othoman, Tome 1, pl.29

86. Mosquée de Lalely (Laleli Camii),
Tableau Général de l'Empire Othoman, Tome 1, pl.30

87. Chapelle Sepulchrale de Moustapha III (III. Mustafa Türbesi),
Tableau Général de l'Empire Othoman, Tome 1, pl.31

88. Mausolée D'Osman I (I.Osman Türbesi),
Tableau Général de l'Empire Othoman, Tome 1, pl.38

89. Format des livres turcs (Türk Kitaplığı),
Tableau Général de l'Empire Othoman, Tome 1, pl.39

90. Iftar ou Souper du Grand-Vézir avec les autres Ministres de la Porte la troisième nuit du Ramazann (Ramazan Ayının Üçüncü Akşamı Sadrazamın Babıâli'nin Diğer Mensuplarına Verdiği İftar Yemeği), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 2, pl.41

91. Page portant le parfum d'aloës et léau rose (1789) (Sarısabır Kokusu ve Gülsuyu Taşıyan Görevli), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 2, pl.61

92. Othoman Avec Sabarbe (Sakallı Osmanlı), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 2, pl.63

93. Jeune Othoman (Genç Osmanlı), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 2, pl.64

94. Tatars (Tatarlar), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 2, pl.66

95. Mahométane en habit d'hyver (Müslüman Kadın (Kış Giysileri içinde)), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 2, pl.75

96. Mahométane en habit d'été (Müslüman Kadın (Yaz Giysileri içinde)), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 2, pl. 77

97. Européenne couverte d'un schal (Şal Örtülü Avrupalı Kadın), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 2, pl. 81

98. Européenne couverte d'un mahhrama (Mahrama Örtülü Avrupalı Kadın), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome2, pl.82

99. Appartement, d'une dame mahométane avec le Tandour (Müslüman Kadının Tandırlı Odası), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 2, pl.83

100. Tschocadar portant le schal de fon maître (Sahibinin Şalını Taşıyan Çuhadar), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 2, pl.88

101. La Roméca, danse des femmes grecques (Romeca, Rum Kadınların Dansı), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 2, pl.93

102. Müzik, Tuval üzerine yağlıboya, 136x118cm., Paris, Louvre Müzesi, 5352, (http://www.culture.gouv.fr/documentation/joconde/fr/recherche/rechguide/AUTEURS/autr_00.htm; http://www.photo.rmn.fr/us/f_recherche.html)

103.Okuma, Tuval üzerine yağlıboya, 136x118cm., Paris, Louvre Müzesi, 5353, (http://www.culture.gouv.fr/documentation/joconde/fr/recherche/rechguide/AUTEURS/autr_00.htm; http://www.photo.rmn.fr/us/f_recherche.html)

104. Mutlu Tutsak, Tuval üzerine yağlıboya, 32x24cm., Paris, Louvre Müzesi, RF 3052, (http://www.culture.gouv.fr/documentation/joconde/fr/recherche/rechguide/AUTEURS/autr_00.htm; http://www.photo.rmn.fr/us/f_recherche.html)

105. İstanbul Manzarası, Tuval üzerine yağlıboya, 83x125cm., Paris, Özel Koleksiyon (Boppe 1989:118)

106. Galata'dan Saray, Suluboya ve Guvaj, 62x86cm., Özel Koleksiyon (Boppe 1989:198)

107. Deniz, Suluboya, 15x23cm., Özel Koleksiyon (Boppe 1989:189)

108. İstanbul'un Asya Yakasında Bir Namazgah, Tuval üzerine yağlıboya, 56x76cm., Strazburg, Güzel Sanatlar Müzesi (Boppe 1989:202)

109. İstanbul'un Avrupa Yakasında Bir Su Kenarı, Tuval üzerine yağlıboya, 23x27cm., Özel Koleksiyon (Boppe 1989:203)

110. Sultanahmet, Tuval üzerine yağlıboya, 0.900x1.080cm., Paris, Louvre Müzesi, RF 2239 (http://www.photo.rmn.fr/us/f_recherche.html)

111. Galata, Suluboya va Arap zamkı, 34.5x25cm (Anonim 1998b:109, res. 341)

112. Harem Sahnesi, Mürekkep ve Suluboya, 33x44cm., Paris, Louvre Müzesi, RF 29658 (Méjanès 1999:263, res.230; Lemaire 2001:78-79; http://www.photo.rmn.fr/us/f_recherche.html)

113. Gezinti, Mürekkep ve Suluboya, 33x46cm., Paris, Louvre Müzesi, RF 29659 (Méjanès 1999:262, res. 229; Lemaire 2001:76-77 http://www.photo.rmn.fr/us/f_recherche.html)

114. Anıtsal Bir Doğu Yapısı, Sepya ile suluçizi, 15x22cm., Özel Koleksiyon (Boppe 1989:208)

115. Doğu Manzarası, Tuval üzerine yağlıboya, 83x100cm., Özel Koleksiyon (Boppe 1989:200)

116. Doğu Manzarası, Tuval üzerine yağlıboya, 65x85cm., Paris, Louvre Müzesi, RF 2338 (Boppe 1989:201; http://www.photo.rmn.fr/us/f_recherche.html; [http://www.culture.gouv.fr/documentation/joconde/fr/recherche/rechguide/AUTEUR S/autr_00.htm](http://www.culture.gouv.fr/documentation/joconde/fr/recherche/rechguide/AUTEUR_S/autr_00.htm))

117. Doğu resmi, Tuval üzerine yağlıboya, 79x114cm. (<http://www.mallettantiques.com>)

118. Doğu Resmi, Suluboya, 18.9x22.8cm., Michigan Üniversitesi Sanat Müzesi, Purchase Müzesi 1960/2.81
(<http://images.umd.umich.edu/cgi/i/image/image-idx?sid=fb9ed6ba75c8c4f99afbdc45...>)

119. Hristiyan Kadınların Bulunduğu Misafir Odası, Ahşap üzerine boyama, 25x32cm. (Boppe 1989:192)

120. Hristiyan Kadınların Bulunduğu Tandırılı Bir Oda, Ahşap üzerine boyama, 25x32cm., Özel Koleksiyon (Boppe 1989:193)

121. Sultan I. Abdülhamid, Guvaj, 66x49cm., Özel Koleksiyon (Renda 1989b:19; Boppe 1989:191)

122. Saraylı Kadın, Guvaj, 63x47cm., Özel Koleksiyon (Boppe 1989:190; İrepoğlu 1999b:129)

123. Türk Suvari, Suluboya ve Guvaj, 18x12cm., Özel Koleksiyon (Boppe 1989:205)

124. Yunan Giysili Kadın, Kağıt üzerine suluboya, 24x15.4 cm. (Copyright: © Courtauld Institute of Art Gallery, London [www.artandarchitecture.org.uk/ images/gallery/ade352c9.html](http://www.artandarchitecture.org.uk/images/gallery/ade352c9.html) - 28k -)

125. Karyalı Kadın, Suluboya, Suna ve İnan Kırac Koleksiyonu

126. Muğla-Karya Bölgesi'ndeki Durlas'da Gezginlerin Dinlenmesi, Kağıt üzerine karakalem, 32x44cm. (Anonim 2001a:113, res.148a)

127. Santorini Adası'ndaki Nebrio Köyü, Çin Mürekkebi, 15x22cm., Özel Koleksiyon (Boppe 1989:209)

128. Paros Adası'ndaki Yunanlılar'ın Dansı, Mürekkep, 16x22cm., Özel Koleksiyon (Boppe 1989:207)

129. Kos Halkı, Suluboya ve Siyah mürekkep, 21x34cm., Özel Koleksiyon (Boppe 1989:211)

130. Türk Şenliği, Mürekkep, 15x22cm., Paris, Caileux Galerisi (Boppe 1989:206)

131. Muğla-Milas Şehri'ndeki Mars Tapınağı Kalıntıları, Suluboya ve Siyah mürekkep, 22x35cm., Özel Koleksiyon (Boppe 1989:210)

132. Kervan, Mürekkep ve Suluboya, 21x35cm., Özel Koleksiyon (Boppe 1989:204)

133. Rum Kadınların Dansı, (Anonim 1984:127-134; Renda 2002b:63)

134. Doğulu Nişancı, Mürekkep ve Kahverengi mürekkep, 15x9.7cm., İsveç Güzel Sanatlar Müzesi, NM Anck. 222 (Beydilli 2002:96)

135. Doğulu Okçu, Mürekkep ve Kahverengi mürekkep, 15x9.7cm., İsveç Güzel Sanatlar Müzesi, NM Anck. 223 (Beydilli 2002:96)

GİRİŞ

Çalışmamızda, XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Türkiye'ye gelen Fransız ressam Jean Baptiste Hilaire (1753-1822)'in izi yerli ve yabancı tüm kaynaklarda sürülmeye çalışılmıştır. Tezimize başlarken **Turquerie** kapsamında doğu konulu resimleriyle tanınan ressamın sanat hayatının tamamı ele alınmak istenmiş ne yazık ki hayatıyla ilgili hiçbir kayıt ve belge bulunamadığı gibi Louvre Müzesi'ndeki üç resimden – *Müzik* (5352), *Okuma* (5353), *Mutlu Tutsak* (RF3052)- başka doğu konuları dışında yaptığı resimlere rastlanmamıştır. Ankara ve İstanbul'daki kütüphanelerde konuyla ilgili yayınlar, müzayede katalogları ve dergiler taranmış, YÖK'teki tezler incelenmiştir. İstanbul'daki Fransız Araştırma Enstitüsü'nün kütüphanesinde araştırma yapılmıştır. Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi'nde "Grove Art Online" arama motorundaki makaleler taranmıştır. Öte yandan Fransa'da Archives Nationales'e yazılmış ancak ressamın, ne hayatıyla ilgili ne de doğu konulu resimleri dışında bir bilgi bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Hilaire'in sanat hayatının izi, eserlerinde ve kaynaklarda geçen sınırlı bilgiler ışığında sürülmüştür.

XVIII. yüzyılda resim sanatında Türkiye konulu yayınların ve bilimsel çalışmaların çoğunda ressam Jean Baptiste Hilaire hakkında bilgi verilir. Ancak söz konusu kaynaklarda verilen bilgiler son derece sınırlıdır. Doğum ve ölüm tarihi ile resimlerinin olduğu iki anıtsal kitaptaki çalışmaları ve çeşitli tekniklerde yaptığı doğu konulu resimleri dışında ressamla ilgili bilgi yoktur. Boppe'un *Les Peintres du Bosphore au dix-huitième Siècle* isimli XVIII. yüzyılda İstanbul'daki batılı ressamı konu alan kitabı sanatçı hakkında bilgi içerir. Boppe'un torunu tarafından yeniden ele alınan kitabın 1989 yılındaki baskısında, ressama yirmi üç sayfa ayrılmış çeşitli tekniklerde yaptığı yirmi resmine yer verilmiştir. Sanat ansiklopedilerinde ressamın ismini taşıyan maddelerde, Hilaire'in doğum ve ölüm tarihleri belirtilerek kısaca eserlerine değinilir. Ayrıca "Oryantalizm" maddesi altında da ressamın ismi, XVIII. yüzyılda Türkiye'ye gelerek resimler yapan ressamlar içinde geçer. Ressamın çalışmalarına ilişkin bilgi veren

son bilimsel yayın, *İmparatorluğun Meşalesi* adlı kitaptaki Günsel Renda'nın "Tableau Général de l'Empire Othoman'ın Resimlendirilmesi" isimli makalesidir.

Ressamın, XVIII. yüzyılın son çeyreğine ait kolektif çalışmayı gerektiren iki anıtsal resimli kitapta resimlerinin olması önem taşır. Fransız soylusu Kont Choiseul-Gouffier'nin *Voyage Pittoresque de la Grèce* ve İsveç'in İstanbul elçiliğinde görev almış İstanbullu Ermeni Mouradgea D'Ohsson'ın *Tableau Général de l'Empire Othoman* isimli kitaplarındaki çalışmaları, ressamın hayatına ilişkin ip uçları sunar. Bunlar çalışmamız kapsamında değerlendirilmiştir.

Jean Baptiste Hilaire'in *Tableau Général de l'Empire Othoman*'daki resimlerinin tamamı Ankara'daki Türk Tarih Kurumunda incelenmiştir. Ressamın, üç ciltlik –Tome 1,2,3- kitabın ilk iki cildinde toplam yirmi dört resmi vardır. Resimlerin hepsi tek tek değerlendirilmiştir.

Ressamın *Voyage Pittoresque de la Grèce*'teki resimlerinin tamamı Topkapı Sarayı Kütüphanesi'inde -Y.B. 3440/3 numarayla kayıtlıdır- incelenmiştir. Tome 1, Tome 2 ve Tome 3 olarak üç ciltten oluşan kitabın birinci cildi üç –Tome 1-I, Tome1-II, Tome 1-III-, ikinci cildi iki bölümden –Tome 2-I, Tome 2-II- oluşur. Kitabın bütün ciltleri aynı anlayışla hazırlanmıştır. Hilaire'in bu kitabın bütün ciltlerinde resimleri vardır. Bu resimler çalışmamız kapsamında incelenmiştir.

Ressamın çeşitli müze ve özel koleksiyonlarda bulunan çeşitli tekniklerdeki resimleri yayınlardan ve internetten yararlanılarak tezde kullanılmıştır. Ne var ki Hilaire'in baskı resimleri dışındaki çalışmaları da hep doğu konuludur. 1776 sonrası ve 1780'li yıllarda Türkiye'de bulunan ressamın 1796 yılında hala doğu konulu çalışmalar yaptığı anlaşılmaktadır –*Doğulu Okçu (Levha 134)* isimli çalışmasının altında 1796 yılı belirtilmiştir- . Yani ressam doğu konulu çalışmalarına Paris'e döndükten sonra da devam etmiştir.

Jean Baptiste Hilaire'in eserleri, ressamın sanat hayatı boyunca tek yönde ilerlediğini ve doğu konulu resimler yaptığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle çalışma Jean Baptiste Hilaire ve Osmanlı dünyası kapsamı dışına çıkamamıştır.

Tezde öncelikle, ressamın etkinlik dönemi olan XVIII. yüzyıla ve en önemlisi yüzyılın ikinci yarısına ilişkin bilgi verilmiştir. Yüzyıllardır devam eden Osmanlı-Avrupa ilişkileri, bu ilişkilerin sanata yansıması ve XVIII. yüzyıldaki sanat çevresine değinilerek ressamın nasıl bir ortamda ve ilişkiler içinde resimlerini yaptığı ortaya konmuştur. İkinci bölümde Jean Baptiste Hilaire'in hayatı ve resimleri ayrıntılı olarak sunulmaya çalışılmıştır. Değerlendirme ve sonuç bölümünde, ressamın XVIII. yüzyılda bir *Turquerie* temsilcisi olarak yüzyıllardır devam eden gelenek içinde –Avrupalı ressamların Türkiye'ye gelerek Türkiye'ye ilişkin resimler yapması- kişisel üslubuyla aldığı yer değerlendirilmeye ve Osmanlı dünyasına yaklaşımı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Katalogda öncelikle kitaplardaki baskı resimleri, kitaplardaki sıralanışlarına göre yer alır. Her resmin ismi, kitaplarda yazıldığı gibi aynen Fransızca olarak yazılmış altında Türkçe çevirisi verilmiştir. Çeşitli tekniklerde yaptığı resimleri, resimlerin çoğu tarihsiz olduğu için kronolojik sıralamaya göre dizilememiştir. Bundan dolayı resimler, konularına göre sıralanmıştır.

1. XVIII. YÜZYILDA AVRUPA İLE OSMANLI DEVLETİ ARASINDAKİ KÜLTÜREL İLİŞKİLER

Avrupalıların doğuya ve doğu topraklarında yaşanan kültüre olan ilgisi, yüzyıllar boyunca siyasi dengelelerin belirlediği merak, korku, hayranlık, zenginlik ya da yoksulluk gibi farklı duygu ve bakış açıları altında dönemler içinde şekil değiştirerek devam ede gelmiştir. Bakış açıları, Avrupalıların doğuyu algılamalarına ve bu algılardan yola çıkarak doğuyu tanımlamalarına çoğu zaman gerçekçi olmayan bir boyut katacak derecede belirleyici olmuştur. Batılıların, doğu ile ilgili genel yaklaşımını Edward Said şöyle belirtmektedir:

“ Doğu çok eski çağlardan bu yana garip yaratıklarla dolu , şaşırtıcı anılar ve görüntüler taşıyan ve doğa üstü olaylarla bezenmiş bir fanteziler dünyası olarak Avrupalılar tarafından yaratılmıştı (1998:11).”

Avrupalılarla Türklerin gerçek anlamda karşılaşmaları Haçlı Seferleri (XI-XIII. yüzyıllar) sırasında gerçekleşmiş, Türklerin askeri yönden becerileri Avrupalıların dikkatini çekmiştir (Arıkan 1999:81). Ancak Avrupa’da Türk imgesi, Osmanlı Devleti’nin batıya yönelişi ve güç kazanmasıyla belirginleşmiştir. Özellikle genç Osmanlı sultanı Fatih Sultan Mehmed’in 1453’te İstanbul’u alışı bu yönde büyük önem taşımıştır. Fetih, Avrupalılar üzerinde korku yaratmakla birlikte, sonrasında Fatih’in Batı kültürüne duyduğu ilginin sonucu atmış olduğu adımlarla yüzyıllar boyunca devam edecek bir kültürel ilişkinin de başlangıcı olmuştur (Renda 1985:39).

Dönemler içinde niteliği değişen ilişkilerin oluşturduğu kültür ortamı ve bunun sanata yansımaları dikkat çekicidir. Özellikle İstanbul bu ortamın en belirgin yaşandığı yer olmuştur. Yabancılar en başta da sanatçılar için İstanbul başlı başına bir ilgi alanıdır.

İstanbul'un, yabancılar tarafından XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar yapılmış topografik resimleri ve haritaları, şehrin değişimlerini ve Osmanlı yaşam anlayışını sergileyen, şehre duyulan büyük ilginin kanıtlarıdır (Kayra 1989:30; Gürçağlar 1997:128).

Yüzyıllar boyunca Osmanlı dünyasını en etkili biçimde yansıtanlar ressamlar olmuştur. Doğuyu ve doğuluları merak eden Avrupalılar tarafından büyük ilgi gören Osmanlı yaşamışını betimleyen resimler, doğuyu ziyaret eden Batılı ressamılar tarafından yapılmıştır. Kent yaşamı özellikle İstanbul, mimarisi, doğal güzellikleri ve çeşitli etnik gruplarıyla yabancı ressamılar için başlı başına vazgeçilmez konulardan biriydi (Özel tarihsiz; Renda 1995:13-14). Harem de batılı ressamıların sınırsız hayal dünyasının Osmanlı kültürünün bir parçası olarak resimlere yansıyan konularından biri olmuştur (Özlü 1996:22). Dini inanışla ve tarikatların ayinleriyle ilgili sahneler, özellikle de mevleviliğe ilişkin resimler dikkat çekicidir (Uzluk 1957:115-140). Yabancı ressamıların başka bir çalışma alanı olan kıyafet albümleri ise Avrupalılar tarafından büyük ilgi görmüş, bu albümleri yaptırmak veya onlara sahip olmak Avrupalı zenginlerin itibarlarını yükseltmelerini sağlamıştır (Kırtunç 1990:61; Renda 1998:153). Bu albümlerle Avrupalılar hem doğuluların kıyafetlerini görüyor hem de doğulu insan tiplerini tanıyabiliyorlardı. Yüzyıllar boyunca Osmanlı topraklarına gelen Batılı sanatçılar tarafından yapılan Osmanlı padişahlarının portreleri ise başlı başına bir alan oluşturmuştur. Fatih Sultan Mehmed'in Bellini'ye portresini yaptırmasıyla başlayan sultanların portrelerini yaptıрма geleneği, yerli sanatçıları etkilemiş padişah portreciliği olarak isimlendirilebilecek bir dalın Osmanlı resim sanatı içinde gelişmesini sağlamıştır (Renda 1999a:415). Osmanlı sultanlarının portreleri pek çok yerli ve yabancı sanatçı tarafından yüzyıllar boyunca yapılmıştır (Çağman ve Tanındı 1984:3-8; Tansuğ 1994:96; Renda 1999a:415).

Yabancı ressamaların çeşitli teknikler kullanarak yaptıkları eserler içinde çoğaltma imkanı sağlaması bakımından gravür tekniğiyle yapılanların ayrı bir önemi vardır. Antik dönem kalıntılarını belirleyip belgelemek amacıyla Osmanlı Devleti'ne gelen diplomatlar, mühendisler, ressamalar ve araştırmacılar tarafından yapılan ve yayınlanan çalışmalarda görülen gravürler Osmanlı dönemine ışık tutan en önemli görsel kaynakları oluşturmaktadır (Kuban 1994a:417).

Osmanlı topraklarına gelen sanatçıların yapmış oldukları eserler, gerek imparatorluğun farklı dönemlerini ve değişimlerini yansıtmaları gerekse Osmanlı dünyasını Avrupa'ya tanıtıcı rol oynamaları bakımından önem taşımaktadır.

XVIII. yüzyılla birlikte Avrupa ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler farklı bir nitelik kazanır. XV. yüzyıldan itibaren devamlı olarak İstanbul'a gelen Avrupa ülkelerinin elçileri gibi Osmanlı Devleti de Avrupa'ya yollayacağı elçilerle Avrupa'yı farklı bir gözle görme olanağı bulacaktır. Aslında bu, Osmanlı İmparatorluğu'nun farkında olup çözümleyemediği sorunlarına çare bulma çabasıdır. Değişim ihtiyacına cevap verebilecek uygun model arayışı içinde Avrupa'ya yönelimin ilk planlı adımları atılmıştır.

XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan değişimlere farklı bir bakış açısıyla yaklaşan Edhem Eldem'e göre bu dönemde Osmanlılar tarafından, başarısızlık, gerileme ve yenilgi sebeplerine dayandırılarak istemeden de olsa yönelinen batılılaşma süreci, ne olağanüstü farklı bir değişim dönemi veya bir kopma noktası ne de XIX. ve XX. yüzyılların bir ön devresidir (1999:192-193). Etkileşim unsurunu ön plana çıkaran Eldem XVIII. yüzyıl Osmanlı değişimini şöyle açıklamaktadır:

“Osmanlı dünyası –ve beraberinde Batı harici bütün dünya- *normal* gelişmelerini sürdürürken, Batı devamlılık kuralını bozarak *anormal* bir değişim sürecine girmiştir. Bu eşitsiz değişimin içinde kendi içinde

değişmese bile, Osmanlı İmparatorluğu'nun etkilenmemesi mümkün değildir (1999:197).”

Yani XVIII. yüzyılda Osmanlılar, var olan sistemlerinin içinden, Avrupa modelini göz önüne alarak, çözüm üretmeye ve uygulamaya çalışmışlardır (Eldem 1999:197).

Öte yandan etkileşimin öbür yüzü, Avrupalılar için Osmanlı İmparatorluğu, 1699 yılında Karlofça Antlaşması'yla sonuçlanan Viyana kuşatmasının da etkisiyle hala bir ilgi merkezidir. Avrupalılar, XVIII. yüzyılda da Osmanlı Devleti'ne gelen elçiler ve sanatçılar aracılığıyla Türkiye'yi tanımaya devam etmişlerdir. Bunun yanında, Avrupa'ya gönderilen Osmanlı elçileri de, Avrupalılar'ı etkileyecek, Türklere ait unsurların mimari, süsleme, giyim, el sanatları ve benzeri alanlara yansısıyla **Turquerie** olarak adlandırılan bir modanın oluşmasına katkıda bulunacaklardır.

1.1. XVIII. Yüzyıl Sanatında Osmanlı-Avrupa Etkileşiminin Avrupa Sanatındaki Yansımaları

1699 yılında Karlofça Antlaşması'yla Avrupa devletleri karşısında gerilediği resmen belgelenen Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'daki güç dengeleri içinde yerini belirlemek ve güç kazanmak için Rusya ve Avusturya'ya karşı Fransa ile yakınlaşma yoluna gitmiştir (Germaner ve İnankur 2002:17). Bu durum, askeri ve siyasi güç birliği oluşturma çabasının ötesinde, Osmanlılar için Fransa'yı kültürel olarak tanıma olanağı sağlaması açısından önem taşır.

1720-1721 yıllarında, olağanüstü yetkilerle Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi Osmanlı elçisi olarak, Avrupa'yı daha çok teknolojik ve kültürel yönden inceleyip değerlendirmek ve sonuç olarak Osmanlı Devleti'ne bir rapor sunmak üzere Fransa'ya yollanmıştır (Unat 1968:53-58; Rado 1970:5-7; Göçek 1987:10; Germaner ve İnankur

2002:17; Renda 2002a:1108). Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin yapmış olduğu ziyaret, Osmanlı İmparatorluğu için, Avrupa hakkında edinilen bilgiler ve bunların Osmanlı Devleti'ne etkileri açısından büyük önem taşır. Bununla birlikte ziyaretin Fransa'da yarattığı ilgi, Avrupa'da Osmanlı imajına yeni bir boyut kazandırmıştır.

Sefaretnamesinde büyük ilgi gördüğünü belirten Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi, özellikle kıyafetlerinin dikkat çektiğini vurgulamıştır (Rado 1970:34; Desmet-Gregoire 1991:16,17). Gerçekten elçinin ziyareti çok ilgi görmüş, elçilik heyetiyle ilgili çok sayıda resim yapılmıştır. Bugün Musée National du Château Versailles et des Trianon'da MR 2271 numarayla bulunan ressam Charles Parrocel'in elçi heyetinin Paris'e girişini betimlediği resmi en bilinen örneklerdendir (Renda 2002a:1108). Heyetle ilgili bir başka resim de ressam Pierre-Denis Martin'e ait olup Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi ile oğlu Said Efendi'nin Fransa kralının kabulünden dönüşlerini göstermektedir – bugün Musées de la ville de Paris'tedir- (Göçek 1987:31; Desmet-Gregoire 1991:18; Renda 2002c:1108). Elçinin Paris'teki resim atölyelerini gezdiği ve ressam M. Copyel tarafından tam boy portresinin yapıldığı bilinmektedir (Renda 2002a:1108; Germaner ve İnankur 2002:17).

Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin hediye olarak götürdüğü değerli eşyalar –silahlar, kıyafetler, halılar...- Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü ve beğenisini yansıtmıştır (Göçek 1987:60; Desmet-Gregoire 1991:18-20).

Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin oğlu Said Efendi'nin 1742 yılında elçi olarak Fransa'ya gidişi, Fransızların Türkleri tanımları açısından diğer önemli tarihi bir olaydır. Said Efendi'nin, ressam Jaques André Aved tarafından yapılmış Osmanlı kıyafetleri içinde resmedildiği tam boy portresi, bugün Musée National du Château Versailles et des Trianon'da 3716 numarayla kayıtlıdır (Renda 2002a:1111; Germaner ve İnankur 2002:18).

Yirmi yıl arayla gerçekleşen diplomatik iki ziyaret sanat tarihi açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Elçiler, giyim kuşamları başta olmak üzere hareketleriyle büyük ilgi uyandırarak Fransa'daki Osmanlı İmparatorluğu ve kültürüyle ilgili merakın yoğunlaşmasına sebep olmuşlardır. Çeşitli kaynaklarda görgü, nezaket ve kültürleriyle hayranlık uyandırdıkları belirtilen elçilerin (Lemaire 2001:57), hediye olarak götördükleri eşyalar ve konu oldukları resimler sayesinde Fransızlar Türkler'i doğrudan tanıma imkanı bulmuşlardır. Türklere ait olan , Türk tarzını yansıtan, eşya, tablo ve yaşam şekli bir moda halinde yaygınlık kazanmış *Turquerie* modasının etkisini arttırmıştır. Soylular arasında kendini sultan pozunda gösteren resimler yaptırmak bir modaya dönüşmüştür (Renda 2002a:1110; Germaner ve İnankur 2002:18).

XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Fransa dışında başka Avrupa ülkelerine de elçi heyetleri göndermiştir. Sultan III. Mustafa tarafından ittifak kurmak amacıyla Prusya kralı II. Friedrich ile görüşmek üzere 1763 tarihinde Berlin'e gönderilen Ahmed Resmi Efendi, Berlin'de büyük bir ilgiyle karşılanmıştır (Germaner 1998:141). Elçi ve yetmiş üç kişilik heyetinin Berlin'e girişi ressam Schleuen tarafından resmedilmiştir – resim bugün Berlin'de Staatbibliothek'te bulunmaktadır- (Germaner 1998:141,143). Böylece *Turquerie*'nin etkileri Berlin'de de görülmeye başlar. Bu anlamda başka bir örnek de 1791 yılında Ahmed Azmi Efendi'nin elçiliğine ilişkindir. III. Selim tarafından Prusya'yı Rusya'ya karşı savaşılmaya ikna etmek amacıyla Prusya kralı II. Wilhelm Friedrich'e gönderilen Türk elçisi Ahmed Azmi Efendi'nin kral tarafından kabulünü gösteren bir resmi yapılmıştır –resim Berlin'de Staatbibliothek'tedir- (Germaner 1998:143-144).

Türkiye'ye hiç gelmemiş XVIII. yüzyıl rokoko üslubunun temsilcilerinden Van Loo, Jean Antoine Watteau, Nicolas Lancret, Jean Marc Nattier, Etienne Jeaurat, François Boucher, Nicolas Cochin, Jean Honoré Fragonard ve Jean Baptiste Leprince gibi ressamalar *Turquerie* çerçevesi içinde değerlendirilebilecek eserler yapmışlardır (Germaner ve İnankur 2002:18). Bunlar, egzotik temaların içinde Türk veya sultan

kıyafetleri giymiş figürler ve Türk tarzını yansıtan kimi ayrıntılarla süslenen resimler olarak belirir (Cailleux 1957:14).

1700'lerin ilk yıllarından itibaren Türkiye'de eserler veren yabancı ressamalar, **Turquerie**'nin en etkili isimleri olmuşlardır. Jean Baptiste Vanmour, XVIII. yüzyılda Türkiye'ye gelen ressamlar içinde en önemlisidir. Jean Baptiste Vanmour'un İstanbul'da gerçekleştirdiği ilk çalışmaları elçi Marquis Charles de Ferriol d'Argental için olanlardır. Ferriol, 1712'de Paris'e dönüşünden kısa bir süre sonra *Recueil des Cent Estampes, Représentant différentes nations du Levant titrés sur les tableaux peints d'après nature en 1707-1708* adlı bir eser yayımlar; elçi, Vanmour'un yaptığı resimleri gravür tekniğiyle La Haye'e çoğalttırmış ve 1714 yılında yayımlamıştır (Levie 1978 :8; Renda 1985:46; 2002a:1110; Öndeş ve Makzume 2000:23; Lemaire 2001:66; Germaner ve İnankur 2002:18,22; Bull 2003:26-28). Eser, çeşitli rütbe ve sosyal sınıflara mensup yüz Osmanlı figürünün kıyafetleriyle resimlenmesinden oluşur. Avrupa'daki **Turquerie** modasına ivme kazandıran ve adeta kapış kapış alınan kitap, pek çok ülkede çevrileri yapılarak tekrar tekrar basılır. Fransa'da 1714 ve 1715'te ikinci ve üçüncü renkli basımları yapılan kitap, 1717'de Nurenberg'de de basılmış, bu edisyonu Amsterdam'da 1723'te, Paris'te 1749'da, Londra'da 1769'da yapılan basımlar takip etmiştir; 1783'te Venedik'te Teodoro Viero tarafından kopya edilen eser, İspanya'da *Collection de trages de Turqia* adında basılmıştır (Öndeş ve Makzume 2002:23). Eserin, **Turquerie** modası içinde yarattığı etki dikkat çekicidir. Avrupa'da Watteau, Guardi ve Van Loo gibi sanatçılara doğrudan kaynaklık ettiği anlaşılmaktadır (Mansel 1995:201; Germaner ve İnankur 2002:22). Ressam Francesco Guardi'nin 1742 tarihli "Amiral ve Gemi Kumandanı" adlı tablosunda bulunan üç figür, Ferriol Albümü'nde bulunan Vanmour figürlerinden esinlenilerek yapılmıştır (Gürçağlar 1998:153-155). Ayrıca Almanca baskısından yararlanılarak porselen biblolar üretilmiştir; Messien fabrikasında 12 model halinde üretilen bu bibloların Ferriol'ün *Recueil*'undakilerden tek farkı tiyatroya jest ve mimikleridir, Höchst Porselen fabrikasında üretilenler ise sadece konu olarak söz konusu kitaptan etkilenmişlerdir (Öndeş ve Makzume 2000:23; Germaner ve İnankur 2002:18-20).

Ferriol ile Fransa'ya dönmeyen Jean Baptiste Vanmour, bir istikrar ve seçkinlik sembolü olarak İstanbul'da kalır. Vanmour'un saraya girme ayrıcalığına sahip bir ressam oluşu İstanbul'daki Avrupalı elçiler için bir fırsat olmuştur.

Vanmour, sırasıyla Comte des Alleurs, Marquis de Bonac, Vicomte d'Andrezel ve Marquis de Villeneuve gibi birbirini izleyen Fransız elçileri için çalışır (Mansel 1988b:42; Öndeş ve Makzume 2000:24; Germaner ve İnankur 2002:22). Akıllarda en çok kalan kabul sahnelerini onların himayesinde yapmıştır.

Elçinin alayıyla saraya girişi, karşılaştıkları olaylar, önce vezir sonra da sultan tarafından kabul edilmeleri ve alayla saraydan dönüşlerini gösteren seriler olarak hazırladığı eserleri, özellikle vezir ve sultan kabulleri yüzyıl boyunca gerek Türkiye'ye gelmiş gerekse Türkiye'yi hiç görmemiş Avrupalı sanatçılara belge niteliğinde kalıp ve örnek oluşturmuştur. Türkiye'ye hiç gelmemiş Venedikli ressam Antonio Guardi'nin British Government Art Collection'da bulunan dört kabul sahnesi buna örnektir (Beal 1988:176-177).

Venedik elçileri için yaptığı benzeri konulu eserler İstanbul'daki İtalyan Başkonsolosluğu'nun binalarından biri olan Palazzo Venezia'da bulunmaktadır (Levie 1978:10; Öndeş ve Makzume 2000:24; Germaner ve İnankur 2002:22). Bu tablolar, olayları yansıtır şekilleri ve kompozisyon düzenleriyle Vanmour üslubunu yansıtmakla birlikte, fırça tekniklerindeki çizgisellik ve boyamalarındaki titrek, uçuşan etkiden yoksunluk bakımından düşündürücüdürler. Bu durum, İstanbul'da Vanmour'un emrinde çalışan ve yerli ustalardan oluşan bir okulun –atölye- olabileceğini düşündürmektedir. Bu konudaki ilk çalışma sağlam kanıtlar eşliğinde Luttervelt tarafından ortaya konulmuştur (Luttervelt 1958).

Vanmour İngiltere elçisi Montagu'ler için de çalışmıştır. Lady Mary Montagu, Vanmour'a Türk kıyafetleri içinde resmini yaptırmıştır (Germaner ve İnankur 2002:64), ayrıca oğluyla da Vanmour'a modellik yapmıştır (Lemaire 2001:67). XVIII. yüzyılda Türk dünyasını yansıtıyla dikkat çeken İngiliz büyükelçisinin eşi Lady Mary Wortley Motagu, yazdığı mektuplarla dönemin yaşayışına ve sosyal hayatına ilişkin sadece bir kadının fark edebileceği ayrıntıları belirterek bilgi sunar (Findley 1994:1533; Karakoç 1999:96; Germaner ve İnankur 2002:29-31).

Vanmour, 1727-1744 yılları arasında Hollanda'nın İstanbul'daki elçiliğini yapan Cornelis Calkoen için de çalışmıştır (Levie 1978; Germaner ve İnankur 2002:22). Elçi, resimleriyle İstanbul'da ün yapmış sanatçıdan benzer konulu tablolar yapmasını istemiştir. Sanatçı, elçi Calkoen'ın koleksiyonu için elçi kabullerini yansıtan sahneler dışında İstanbul'un günlük hayatına ilişkin gerek müslüman halkın gerekse diğer din ve ırklara mensup tabanın yaşayışını yansıtan eserler yapmıştır. Kıyafet resimleri içinde sultan III. Ahmed ve sadrazamı betimlediği resimleri portre niteliğindedir (Renda 2003:48). Eserler, bugün 64 parçalık bir koleksiyon olarak Amsterdam'daki Devlet Müzesi Rijksmuseum'da bulunmaktadır (Levie 1978:20). Calkoen'in koleksiyonunda elçi kabullerinin yanında, farklı sınıf ve etnik kökenlerden oluşan İstanbul halkının günlük yaşayışına ve özel günlerine ilişkin sahneler yer almaktadır. Ayrıca elçi, sanatçıya Ferriol Albümünü anımsatan bir seri de hazırlatmıştır. İstanbul'un en ilgi çekici güzellikleri ve Lale Devri'nin eğlence hayatı bu koleksiyonda gözler önüne serilir. Tüm bu iç acıcı konuların dışında, bu hayatı sonlandıran Patrona Halil İsyanı'nı da yansıtan eserler koleksiyonda yer alır. İsyanla ilgili yaptığı tabloları tarihi belge olmaları açısından en önemlileridir; özellikle isyancıların öldürülmesini betimlediği sahne gerçekçiliğiyle dikkat çeker (Bull 2003:30; Renda: 2003:47-48, kat. no. 29).

Jean Baptiste Vanmour, 1736 yılında atanan İsveç'in İstanbul elçisi Gustaf Celsing için de çalışmıştır (Levie 1978:10; Germaner ve İnankur 2002:22). Bugün İsveç'te Celsing Şatosu'nda bulunan III. Ahmed'i tam boydan gösteren bir tablo

Vanmour üslubunu yansıtmaktadır (Renda 1989a:33). Sultanı, ayakta gerçeğe uygun sarığı ve elbiseleriyle betimlemiştir. Sanatçının, Ferriol ve Calkoen için hazırladığı, figürlerin duruşlarıyla kıyafetlerini ön plana çıkarttıkları resimleri anımsatmaktadır. Gerek fırça tekniği gerek işleniş anlayışı Vanmour tarafından yapıldığını göstermektedir.

XVIII. yüzyılda Türkiye'ye gelip eserler veren yabancı ressamlar içinde önemli bir yere sahip olan bir başka sanatçı da Jean Etienne Liotard'dır. Fransız asıllı Liotard Cenevre'de doğmuş resim çalışmalarına Paris'te başlamıştır (Renda 1978:12). İngiliz elçi William Ponsonby ile (Germaner ve İnankur 2002:64) 1738 yılında Türkiye'ye gelen sanatçı, İstanbul ve İzmir'de bulunmuş beş yıl kadar Türkiye'de kalmış 1742 yılında Viyana'ya dönmüştür (Renda 1978:17). Türk kıyafetleri giyen ve Türkçe konuşan ressam Avrupa'da "peintre turc" (Türk ressam) olarak anılmıştır (Renda 1978:12; 2002a:1110). Sanatçının eserleri incelendiğinde portre çalışmaları dikkat çeker. Londra National Gallery'deki Osmanlı veziri portresi, Cenevre'de Musée d'art et d'histoire'da yer alan Türk kıyafeti içinde resmettiği portreleri ve en önemlileri Cenevre'de Salmanowitz koleksiyonunda yer alan Humbaracı Ahmed Paşa portresi ile Cenevre Müzesi'nde yer alan Türk kıyafetleri içinde resmettiği İngiliz arkeolog ve teolog Richard Pococke portreleri ressam Liotard'ın portreciliğini sergilediği önemli eserler olup Türkiye'de yaptığı çalışmalara örnektirler (Renda 1978:12-14; 1985:46; Herdt 1992). Sanatçının üst düzey Osmanlı yöneticilerinin portrelerini yapmış olması ilişki kurabildiği sosyal sınıfın düzeyini göstermektedir.

Liotard'ın Türkiye'de yaptığı resimler içinde kadın kıyafetlerini gösteren çalışmaları, giysileri ayrıntılı olarak incelediğini düşündürür. Cenevre Müzesi'nde bulunan pastel ve yağlıboya kadın portrelerinde görülen giysilerdeki kumaş özelliklerinin gerçekçi yansıması, desenlerdeki ayrıntı ve renklerdeki parlaklık rokoko üslubunda eserler veren sanatçının konuya ilgisini göstermektedir (Renda 1978:16-17).

Sanatçının **Turquerie** akımı içindeki etkinliği Türkiye’de bulunduğu sırada yaptığı resimleriyle sınırlı değildir. 1942 yılından sonra Avrupa’da yaptığı eserleriyle de Türklere ait unsurları resimlerinde kullanarak **Turquerie** modasının yaygınlaşmasında rol oynamıştır. Pek çok Avrupalı soyluyu Türk kıyafetleri içinde gösteren portreler yapmıştır. Coventry kontesi için yaptığı çalışma bu alana örnektir (Renda 1978:17; Acar 1991:129). Liotard Osmanlı dünyasını ve dönemin Türkiye’inde yaşanan hayat tarzını Avrupa’ya en iyi şekilde yansıtan sanatçılardan biri olmuştur.

Elçilerle İstanbul’a gelen sanatçılar geleneği XVIII. yüzyılda da sürmekte ancak bu yüzyılda daha yoğun ve hareketli bir etkinlik sezilmektedir. XVIII. yüzyılda Avrupa’da kültürel alanda görülen en belirgin unsurlardan biri de insan ve insanın yaptığı her şeye verilen değere bağlı olarak gelişen geçmişe duyulan ilgidir (Germaner 1996a:18). Geçmiş medeniyetlerin araştırılmasına duyulan ilgi çerçevesinde Avrupalılar, Osmanlı topraklarıyla buluşma gereği duymuşlardır. Bunun sonucu olarak Avrupalı elçilerin yanında ressamların yanı sıra mimarlar ve arkeologlar da medeniyetlerini dayandırdıkları antik Yunun ve Roma kalıntılarının ayrıntılı incelemelerini yapmak üzere Türkiye’ye gelmeye başlamışlardır. Dönem yayınlarında bu çalışmalar görülmektedir. Ayrıca İstanbul’daki önemli yapıların mimari çizimleri de Avrupalılar tarafından yapılmıştır.

1710 yılında İsveç Kralı XII. Karl ile Türkiye’ye gelen mimar Cornelius Loos’nun İstanbul panoramaları ve ayrıntılı mimari çizimleri dönemin İstanbul’unu yansıtan günümüze ulaşmış birer belge niteliğindedir (Eyice 1998:99-131; Renda 2002a:1110,1112). 1740 yılında Avusturya elçisi Corfiz Ullfeld’in heyetinde İstanbul’a gelen teknik ressam Franz Gudenus’un yaptığı İstanbul panoraması ve dönemin sivil mimarisini ele aldığı çizimleri bugün Weitz’daki Thannhausen Şatosu’nda bulunmaktadır (Renda 1989a:19-20; 2002a:1112).

XVIII. yüzyıl Türkiye'sinde bulunan bir başka önemli sanatçısı da Antoine de Favray'dır. Malta Şövalyesi unvanını da taşıyan sanatçı, 1762 yılında İstanbul'a gelmiş Comte de Vergennes ve Comte de Saint Priest'in elçilikleri sırasında İstanbul'da bulunmuş, çok sayıda İstanbul manzarasının yanı sıra, elçilerin huzura kabulü ve azınlıkların yaşantılarına ilişkin resimler yapmıştır (Boppe 1989:96-123; Germaner ve İnankur 2002:24).

XVIII. yüzyılda Türkiye'de bulunan bir başka yabancı ressam da 1763 yılında doğuya yönelen İngiliz Francis Smith'dir. Sanatçının elçilerin kabulü sahneleri ve İstanbul görünümelerini resmettiği tabloları dışında Osmanlı giysilerini içeren *Eastern Costume* adında bir de kitabı vardır (Germaner ve İnankur 2002:31).

İstanbul'da bulunuşu, Osmanlı topraklarına ilgisi, etrafında oluşturduğu ortam ve amaçlarıyla Fransız Comte Choiseul Gouffier XVIII. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'daki önemli isimlerden biridir. Antik Yunan medeniyetine büyük hayranlık besleyen Fransız soylusu Choiseul Gouffier, 1776 yılında doğu Akdeniz'e doğru bir gemi seyahati yapmıştır. Gezi sırasında, yanında bulunan alanında uzman kişilere gittikleri Ege Adaları ve Batı Anadolu kıyılarına ilişkin resim, mimari çizim ve harita yaptırıp bu çalışmaları bakır oyma baskı olarak 1782'de Paris'te *Voyage Pittoresque de la Grèce* adında bir kitap olarak bastırmıştır (Kubilay 1994:66). 1784 yılında elçi olarak atanan Choiseul Gouffier, Beyoğlu'ndaki Fransız sarayının dekorasyon ve onarım işlerini başlatmış, bu sırada çok sayıda mimar, ressam ve desinatörden oluşan bir çevreyi etrafına toplamıştır (Germaner ve İnankur 2002:24). Choiseul Gouffier için çalışan sanatçılar içinde Jean Baptiste Hilaire ismi özellikle dikkat çekicidir. Bu isim, elçinin *Voyage Pittoresque de la Grèce* adlı kitabının tüm ciltlerinde çoğu gravürün altında resimleri yapan ressam olarak belirir. Hilaire, İsveç tarafından asalet unvanı verilen Ermeni asıllı Mouradgea Ignatius D'Ohsson'un hazırladığı *Tableau Général de l'Empire Othoman* adlı kitap için de eserler yapmıştır. Hilaire'in Osmanlı yaşayışına ve İstanbul'a ilişkin resimleri vardır.

Choiseul Gouffier için çalışan sanatçılardan biri de Louis François Cassas'tır. Cassas'ın, Gouffier'nin *Voyage Pittoresque de la Grèce* kitabında resimleri vardır. Cassas Yunan Adaları, Mısır ve Suriye gezisi sırasında yaptığı resimleri *Le Voyage de Syrie* adlı kitapta yayımlamıştır (Gillet ve Mansel 1988:56; Renda 1994:386; Germaner ve İnankur 2002:26).

Choiseul Gouffier için çalışmak üzere Türkiye'ye gelen önemli isimlerden biri de inşaat mühendisi (Kuban 1994b:492) François Kauffer'dir. İstanbul'a ve İstanbul'un çeşitli bölgelerine dair planları ve haritaları birer belge niteliğindedir (Kayra 1988:18; Kuban 1994b:493).

1797 yılında Türkiye'de bulunmuş olan Antoine Laurent Castellan, doğu konulu desenler yapmış, gezileri sırasında yaptığı resimleri 1820 yılında *Lettres sur la Morée, l'Hellespont et Constantinople* adlı bir kitapta yayımlamıştır (Renda 2002a:1113; Germaner ve İnankur 2002:26,28). Castellan 1812'de *Moeurs, usages, costumes des Othomans et abrégé de leur histoire* adında altı ciltlik kıyafet albümü dizisi de yayımlamıştır (Boppe 1989:279; Germaner ve İnankur 2002:28).

XVIII. yüzyılda İsveç'le gelişen ilişkiler kapsamında gerçekleşen kültürel ilişki önemlidir. Özellikle Celsing ailesi bu anlamda ayrı bir öneme sahiptir. Gustaf ve Ulric Celsing kardeşlerin İsveç'e götördükleri önemli eşyalar, kıyafet resimleri ve İstanbul manzaraları bugün Celsing Şatosu'nda bulunmaktadır (Renda 1989a:32-33; 2002a:1114).

1776-1794 yıllarında İstanbul'da İngiltere Büyük elçisi Sir Robert Ainslie'nin yanında bulunan İtalyan asıllı ressam Luigi Mayer de İstanbul'da bulunan pek çok yapının çizimini yapmıştır (Boppe 1989:234-240; Cezar 1995:41; Renda 2002c:1112). Luigi Mayer, doğu konulu bir seri suluboya manzara resmi yapmış ayrıca İstanbul

yaşamı ile ilgili görüntülerin bulunduğu *Views in Turkey in Europe and Turkey in Asia* adlı kitabı hazırlamıştır (Germaner ve İnankur 2002:29).

Etkinliği XIX. yüzyıla uzanan sanatçı Antoine Ignace Melling 1795 yılında Türkiye'ye gelmiş Sultan III. Selim ve kız kardeşi Hatice Sultan için mimar olarak çalışmıştır (Germaner ve İnankur 2002:32). Dönemin İstanbul'unu özellikle mimari yapılarını tüm gerçekliğiyle yansıttığı çizimlerini içeren *Voyage Pittoresque de Costantiople et des rives du Bosphore* adlı kitabı 1819 yılında yayımlanmış kitap, Avrupa'da üst düzey çevrede ilgi görmüştür (Germaner ve İnankur 2002:33).

1.2. XVIII. Yüzyıl Sanatında Osmanlı-Avrupa Etkileşiminin Osmanlı Sanatındaki Yansımaları ve XVIII. Yüzyılda İstanbul'daki Sanat Ortamı

Osmanlılar, XVIII. yüzyıla zevk, neşe ve eğlencenin amaç olduğu bir dönemle merhaba der. III. Ahmed'in saltanat yıllarında 1718 yılında Avusturya ve Venedik'le imzalanan Pasarofça Antlaşmasıyla başlayıp Patrona Halil İsyanı'yla 1730 yılında sona eren bu döneme Lale Devri denmiş, bu dönem, "Osmanlı tarihinin bir zevk, eğlence, barış, yenileşme ve sivil reform döneminin başlangıcı olarak tarihe geçmiştir." (Özcan 2003:81-82).

Lale çiçeğine duyulan ilginin ve eğlenceye düşkünlüğün çılgınlık boyutunda yaşandığı dönem (Halman 1997:5-7), Osmanlılar açısından dışa açılmanın ve en önemlisi amaçlı olarak Avrupa'ya siyasi, kültürel ve teknolojik olarak yönelimin ilk devresidir. Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendinin elçi olarak Fransa'ya gönderilmesi doğrudan bu açılıma bağlıdır. Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa sefareti, Fransa'da uyandırdığı ilgiyle Osmanlı uygarlığına ait unsurları Fransızlar'a doğrudan canlı olarak sunmuş ve ciddi bir etki yaratmıştır. Öte yandan ziyaretin sonuçları Osmanlı Devleti için Batı'ya yöneliş çizgisine ivme kazandıracaktır. Sefirin yanında getirdiği

bilgiler, desenler ve belki de mimari çizimler -kesin olarak hangi dokümanları getirdiği belli değildir- Osmanlılar'ın XVIII. yüzyılda benimsediği yeni şehir hayatının ve dünyaya bakışlarındaki farklılaşmanın simgesi olan Kağıthane deresi ve etrafının düzenlenmesinde etkili olmuştur (İrepoğlu 1986:57, 60-61).

1726 yılında Said Efendi ve İbrahim Müteferrika matbaayı kurarak ilk kez Türkçe kitap basmışlardır (Göçek 1987:114; Cezar 1998:48; Renda 2002a:1115). Bu gelişme de değişim sürecinde büyük önem taşımaktadır.

Batılılaşma ve yenileşmeye yönelik bu süreç -Lale Devri-, kanlı Patrona Halil İsyanı'yla sona ermiş olsa da XVIII. yüzyıl ve sonrasında devam edecek bir yönetim anlayışının ilk basamağını oluşturmuştur. Diplomatik ilişkilerin yeni bir şekil aldığı bu dönemde, yabancı elçilerin yanlarında bulunan yabancı ressamın özellikle XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra yoğun etkinlikleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun onlara sağladığı ortamla doğrudan ilgilidir. Onların varlıklarına ve etkinliklerine ortam sağladığı gibi, doğrudan Osmanlı kültürüne yaptıkları etkiye de kendini kapatmamış aksine açık bir tavır izlemiştir.

Bu anlayış içinde beliren kültürel ortam Osmanlı sanatına değişim getirmiş, Avrupa etkisi hemen tüm sanat dallarında izlenmeye başlamıştır. Mimari bezemede dönem Avrupa'sında görülen barok ve rokoko üslubuna ait unsurlar belirgin olarak yer alır. III. Ahmet Çeşmesi üzerinde görülen bezemelerde, kabartma vazoda çiçekler ve tabakta meyveler en belirgin örneklerdendir (Renda 2002a:1115). Bir sonraki aşama duvarların manzara resimleriyle bezenmesi olacaktır (Renda 1977:78).

XVIII. yüzyılda Osmanlı resim sanatında görülen değişimler son derece ilgi çekicidir. Teknik anlamda batılılaşan, konu anlamında ise sivilleşen bir çizgi görülür. Osmanlılar'ın geleneksel resim sanatı minyatür diğer sanat dalları gibi Sultan III.

Ahmed ve veziri Damat İbrahim Paşa tarafından desteklenmiş, yeni etkilerle döneme özgü eserler ortaya çıkmıştır (Tanındı 1996:59).

XVIII. yüzyıl Osmanlı resim sanatının en önemli ismi Levni'dir. Hakkında fazla bilgi bulunmayan Osmanlı nakkaşı Levni Abdülcélil Çelebi sultan II. Mustafa (1695-1703) döneminden itibaren nakkaş olarak çalışmaya başlamış ancak asıl etkinlik yılları III. Ahmed döneminde (1703-1730) geçmiştir (İrepoğlu 1999a:235; 2003:73). Levni, Osmanlı minyatürüne yeni bir üslup getirerek farklı bir çizgi belirlemiştir. Yenileşen ve farklılaşan bir dönemin yeni ve farklı çizgisini oluşturur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde A 3109 numarayla bulunan *Kebir Musavver Silsilename*'deki padişah portreleri, geleneksel kalıplardan yola çıkarak, yeniliklere açık bir yol izleyip özgün bir yaratıcılığa ulaşır. Nakkaş Osman'ın *Kıyafet-el İnsaniyye fi Şemail-el Osmaniyye* kitabında yer alan padişah portrelerinin ölçüsü Levni'nin resimlediği *Kebir Musavver Silsilename*'de büyümüş, figürler seyirciye yaklaşmış, daha rahat bir görünüme kavuşturulmuşlardır (Renda 1999a:417; İrepoğlu 2003:75-76).

Levni'nin sıra dışı üslubunu yansıtan en önemli eserleri *Surname-i Vehbi*'de – bugün Topkapı Sarayı Müzesi'nde A 3593 numarayla kayıtlıdır- bulunan resimleridir. Metnini, şair Vehbi'nin yazdığı kitap, III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet törenini anlatmaktadır (İrepoğlu 2003:79). Tüm şenlik, hazırlık aşamasından itibaren ayrıntılarıyla resmedilmiştir (Atıl 1999:55-67).

Levni'nin çalıştığı diğer bir alan kıyafetlerin sergilenmesine yönelik yapmış olduğu tekli figürleridir.

Levni, Osmanlı minyatür sanatına getirdiği yenilikler ve kişisel üslubuyla sanat tarihinde haklı bir yer edinmiştir. Döneminin en önemli nakkaşı olan Levni ve yine aynı dönemde İstanbul'da bulunan XVIII. yüzyılın en önemli yabancı ressamı Vanmour'un resimlerindeki işledikleri konu ve olayları aktarmadaki yakınlıkları son derece

önemlidir. Biri yerli diğeri Avrupalı iki sanatçının olaylara yaklaşımı kuşkusuz farklıdır. Ancak sanatçıların eserleri bir arada incelendiğinde iki ayrı sanatçının kendilerine özgü özellikleriyle farklılaşan yaklaşımlarının ötesinde bir bütünü oluşturdukları görülür (İrepoğlu 2003:86). Yani kendi geleneksel çizgilerine bağlı kalarak aynı dünyayı resimleriyle belgelemişlerdir. Kesin bir belge olmamasına karşın, eserlerinde görülen resimleme anlayışındaki yakınlıklar sanatçıların bir şekilde ilişki içinde olduklarını düşündürmektedir (İrepoğlu 1998:164-165; 2003:86-101). Bu durum, Osmanlı kültürüyle Avrupa kültürü arasındaki etkileşim ve yakınlaşmanın XVIII. yüzyıldaki örneklerinden biridir.

XVIII. yüzyılla kıyafet resimlerinin yerli sanatçılar tarafından yapımı yoğunluk kazanmıştır. Türk giyim tarzını tanıtmayı amaçlayan kıyafet albümleri Avrupalılar tarafından yüzyıllardan beri hazırlanmaktaydı. Bu sefer XVIII. yüzyılda tüm dünya kadın ve erkek güzellerini anlatmayı amaçlayan bir kitap Fazıl Enderuni -yerli bir sanatçı- tarafından hazırlanmış, kitabın resimlenmiş kopyaları yapılmıştır -1776 tarihli resimli bir kopya bugün Londra British Library’de Or. 7094 numarayla, 1793 tarihli diğeri resimli bir kopya da bugün İstanbul Üniversitesi Kitaplığı’nda T. 5502 numarayla bulunmaktadır- (Renda 1980:38; 2002a:1116; İçen 2001).

XVIII. yüzyılda Türkiye’ye gelen yabancı ressamların etkisinin izlendiği XVIII. yüzyılın ikinci yarısında beliren duvar resimleri (Renda 1977:78; 2002a:1116), batılı anlamda tuvale geçişte önemli bir basamağı oluşturacaktır.

Yüzyılın ikinci yarısından itibaren tahta geçen padişahlar gerek yerli gerek yabancı resamlara daha çok yağlıboya ve guvaj portrelerini yaptırmışlardır (Renda 1999a:414). Ancak III. Selim’in bu alanda atmış olduğu adım ayrıcalıklı bir öneme sahiptir. III. Selim dönemin Avrupalı yöneticileri gibi yaptırdığı portrelerini hem Avrupa’da hem de içerde dağıtmıştır (Renda 1999a:418; 2002a:1116). Bu, XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin en üst düzeyde dünyaya bakışını yansıtmaktadır. Ayrıca

sultan III. Selim'in ülkesini siyasi ve kültürel olarak nasıl bir konumda gördüğünü göstermektedir.

Sonuç olarak yerli ve yabancı sanatçılar, bu açılımın sağladığı bir ortamda eserlerini yapmışlardır. Yüzünü Batıya dönmüş bir imparatorlukta, çok kültürlülüğün hakim olduğu yaşayış içinde, çeşitli uluslardan sanatçıların etkinliklerindeki yoğunluk dikkat çekici düzeydedir. Bu dönemde sanatsal çalışmalardaki çarpıcı nokta konu, resimleme anlayışı ve çalışma tarzındaki benzerliktir. Gravürlenerek basılmak üzere hazırlanan doğu ve Osmanlı dünyası konulu kitaplar, kıyafet albümleri, sanatçıların yaptığı hayali, gerçekçi, panoramik tablolar tipik özellikleri ve benzerlikleriyle sanatçıların iç içe ve birbirlerinin eserlerinden etkilenecek çalıştıkları bir çevrenin varlığını düşündürmektedir. Özellikle kıyafet albümlerinin çok sayıda olması ve kitaplardaki kimi resimler yerli sanatçıların da bu üretimin içinde olduğunu daha doğrusu yerli ve yabancı sanatçıların yakın ilişki içinde olduğunu göstermektedir.

2. RESSAM JEAN BAPTISTE HILAIRE (1753-1822)

2.1. JEAN BAPTISTE HILAIRE'İN HAYATI

XVIII. yüzyılda resim sanatında Türkiye konulu yayınların hemen hepsinde ressam Jean Baptiste Hilaire'in ismi, çalışmalarının önemi vurgulanarak geçmektedir. Ne var ki sanatçının çalışmaları dışında hayatıyla ilgili hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Doğu konulu resimleriyle tanınan Jean Baptiste Hilaire'in hayatının izi sadece eserlerinde sürülebilmektedir.

Ressamın isminin gerek resimlerinin altında yer alan imzalarda gerekse çeşitli yayınlarda farklı şekilde yazıldığı görülür; “Hilaire”, “Hilair”, “Hillair”, “Hiler”. Bilimsel son yayınlarda ismi “Jean Baptiste **Hilaire**” olarak yazılmaktadır.

Araştırmalar, Jean Baptiste Hilaire'in 1753 yılında Audun-le-Tiche'te doğduğu konusunda birleşmekle (Bénézit 1976:539; Kubilay 1994:66; Boppe 1989:196; İnankur 1997:784) birlikte Méjanès, Hilaire hakkında 1923'te ilk bilimsel makaleyi yazan Louis Rëau'nun ressamın doğum yılını 1753 olarak belirttiğini ancak 1925'te makaleyi düzelterek doğum yılını 1751 olarak değiştirdiğini söyler (1999:262). Ressam, 1822 civarında ölmüştür (Bénézit 1976:539; Kubilay 1994:66; İnankur 1997:784; Méjanès 1999:262).

Eğitim süreci ve ailesiyle ilgili hiçbir bilgi bulunmayan Hilaire'in, doğu konulu resimleriyle ün yapan Jean Baptiste Le Prince'in (1734-1781) öğrencisi olduğu yayınlarda geçmektedir (Anonim 1971:12; Bénézit 1976:539; Boppe 1989:196; İnankur 1997:784; Lemaire 2001:76). Hilaire doğuyu konu alan resimlerle ilk kez Rusya ve Anadolu'yu gezmiş olan Le Prince'in (Lemaire 2001:76) atölyesinde karşılaşmış olmalıdır.

Sanatçının hayatıyla ilgili en kesin bilgi, 1776'da bir Fransız soylusu olan Yunan ve Roma uygarlıkları uzmanı Kont Choiseul-Gouffier'le (Yerasimos 1994:426) doğuya yaptığı gemi seyahatidir (Pingaud 1887:37; Anonim 1971:12; Bénézit 1976:539; Kubilay 1994:66; Boppe 1998:161; Méjanès 1999:262; Lemaire 2001:76). Bu gezi ressam Jean Baptiste Hilaire için bir dönüm noktasıdır. Gezi sayesinde doğu ve Osmanlı İmparatorluğu ile gerçek anlamda buluşmuş ve isminin günümüze ulaşmasını sağlayan çalışmaları yapmıştır. İki anıtsal gravürlü kitapta bulunan resimleri ve Osmanlı dünyasını yansıttığı tablolarını bu gezinin sağladığı olanaklar ve çevre sayesinde yapacaktır.

Marquis de Chabert komutasında Choiseul-Gouffier'nin yanında, asıl amacın Ege'nin bir haritasını yapmak olan grubun içinde, ressam olarak bütün Ege adaları ile 30 Haziran 1776'da Fethiye'de Anadolu kıyılarına ayak basarak Muğla, Milas, Bodrum, Milet, Efes ve İzmir'i dolaşır (Yerasimos 1994:426; Kubilay 1994:66). Heyet deniz yoluyla Dikili'ye geçer, Bergama ve Edremit Körfezi'nden Midilli'ye gider ve kuzey Ege adalarıyla Trakya kıyıları ve Aynaroz'da araştırma yapar (Yerasimos 1994:427). Kısaca Hilaire, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde bulunan Ege adaları ve batı Anadolu kıyılarını gezme olanağı bulmuştur. Bu gezi sırasında yaptığı resimler, Choiseul-Gouffier'nin 1782 yılında Paris'te yayımladığı *Voyage Pittoresque de la Grèce*'te yer alır. Kitabın ilk cildindeki -Ege adaları ve Fethiye'den İzmir'e kadar Batı Anadolu kıyılarını konu alır- resimlerin hemen hepsi Jean Baptiste Hilaire'e aittir.

Paris'e dönen Hilaire'in, 1782'de Salon de la Correspondance'ta gezi sırasında yaptığı resimlerinden biri olan doğulu giysiler içinde figürlerin görüldüğü mimari kalıntıları gösteren manzara resmi sergilenir (Boppe 1998:161-162). Ayrıca ismi, *Catalogue d'une collection de dessins des trois écoles* isimli 1 Kasım 1783 tarihli katalogta, *Catalogue de tableaux des trois écoles du Cabinet de M.X.* isimli 1783 tarihli

katalogda ve *Catalogue d'une belle collection de tableaux* isimli 14 Nisan 1784 tarihli katalogda geçer.

Kesin bir kanıt olmamakla birlikte 1784 yılında İstanbul'a Büyükelçi olarak atanan Choiseul-Gouffier'nin beraberinde getirdiği çok sayıda kendi alanında uzman kişilerin içinde ressam Jean Baptiste Hilaire'in de olduğu kabul edilmektedir (Kubilay 1994:66). Mansel, Choiseul-Gouffier'nin yanında ücretlerini elçinin ödediği ressam Jean Baptiste Hilaire ve ressam Louis François Cassas'ın bulunduğunu söyler (1995:189).

Aslında Hilaire'in, elçiyle İstanbul'da 1784-1792 yılları arasında bulunup bulunmadığı konusuna ressamın çalışmaları ışık tutar. Choiseul-Gouffier, kitabının ikinci cildinde yer alan resimlerin büyük bölümü ile üçüncü cildin içindeki resimlerin tamamını elçilik yıllarında etrafında topladığı ekibe yaptırmıştır. Bu ciltlerde özellikle de İstanbul'u konu alan üçüncü ciltteki resimlerin çoğunun altında özgün çizimi yapan ressam olarak Hilaire'in isminin geçmesi, ressamın söz konusu dönemde İstanbul'da bulunduğuna dair bir işarettir.

Sanatçının isminin, 1785'te oymabaskılarına Paris'te başlanan (Renda 2002b:62) *Tableau Général de l'Empire Othoman*'da da geçmesi önemlidir. Hilaire, bu çalışmanın İstanbul'daki ekibi içinde yer almış olmalıdır. D'Ohsson için çalışan asıl ressamların yerli sanatçı Kostantin ve atölyesi olduğu (Renda 2002b) düşünülürse, Avrupalı ressam Hilaire'in projeye katkısının daha çok desinatör -özgün çizimleri gravürlerinin yapılabilmesi için ikinci kez uygun olarak çizen- olarak gerçekleşmiş olması mantıklıdır. Bu kitabın ilk iki cildinde yirmi dört resmin altında imzası vardır.

Kitap çalışmaları dışında yaptığı resimler de Hilaire'in İstanbul'da incelemeler yapacak kadar uzun kaldığını düşündürmektedir. 1788 tarihli Sultan I. Abdülhamid portresi (Levha 121) ile dönemin bezeme anlayışını gösteren ayrıntılar içiren *Harem Sahnesi* (Levha 112), Osmanlı yaşam tarzını yansıttığı *Gezinti* (Levha 113), *Hristiyan*

Kadınların Bulunduğu Misafir Odası (Levha 119) ve Hristiyan Kadınların Bulunduğu Tandırlı Oda (Levha 120) isimli resimleri bu anlamda önem taşır.

Choiseul-Gouffier ve D'Ohsson için çalışan ressam Jean Baptiste Hilaire Paris'e döner. Paris'te doğu manzaraları resimleyen (Lemaire 2001:82) ressamın, doğuya ilgi duyan bir çevrede aranan bir kimse olduğu anlaşılmaktadır (Boppe 1998:161-162). *Catalogue d'une collection de tableaux et de dessins des trois écoles* isimli 6 Aralık 1787 tarihli, *Supplément du catalogue du citoyen de La Reynière* isimli 3 Nisan 1793 tarihli ve *Catalogue de feu P. François BASAN* isimli kataloglarda ismi geçer. 1822'den sonraki hayatına ilişkin hiçbir bilgi yoktur. 1822 civarında öldüğü kabul edilmektedir.

XIX. yüzyıl boyunca, diğer XVIII. yüzyılda doğuyu gezerek yapıtlar veren ressamlar gibi neredeyse tamamen unutulmuş Jean Baptiste Hilaire (Boppe 1998:162), Paris'teki Musée des Arts Decoratifs'te 1911 yılında Mayıs Ekim ayları arasında sergilenen *La Turquie au XVIIIe Siècle* –XVIII. yüzyılda Turquie- isimli sergide (Renda 1989b:71) yeniden hatırlanmıştır. Sanatçının sergide dört yağlıboya tablosu ile on bir guvaj tablo ve deseni yer almıştır (Renda 1989b:75).

2.2. JEAN BAPTISTE HILAIRE'İN BASKI RESİMLERİ

2.2.1. JEAN BAPTISTE HILAIRE'İN VOYAGE PITTORESQUE DE LA GRÈCE'TEKİ RESİMLERİ

2.2.1.1. Choiseul Gouffier ve *Voyage Pittoresque de la Grèce*'teki Resimler

XVIII. yüzyılda Avrupa diplomasisinin en önemli isimlerinden biri olan Fransız Choiseul-Gouffier, 27 Eylül 1752'de Paris'te doğmuş 20 Haziran 1817'de bugün Almanya sınırları içinde kalan Ahen'de ölmüştür (Yerasimos 1994:426; Dezobry ve Bachelet 1889a:617). Tam adı Marie-Gabriel-Florent-Auguste Comte de Choiseul-Gouffier olan diplomat, asil bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelmiş, iyi bir eğitim alarak yetişmiş, Harcourt Kolejini bitirip Yunan ve Roma Uygarlıkları uzmanlığını almıştır (Yerasimos 1994:426).

1776 yılında Choiseul-Gouffier, kariyerinin dönüm noktası olan geziye gerçekleştirir. Marquis de Chabert'in komutasında gerçekleşen gezinin asıl amacı Akdeniz özellikle de Ege Denizi'nin yeni bir haritasını çıkartmaktır (Yerasimos 1994:426; Kubilay 1994:66). Choiseul-Gouffier, gezi sayesinde Ege Adaları ve Batı Anadolu kıyılarında uzmanlık alanı olan antik kalıntıları yakından inceleyip belgeleme olanağı bulur.

Gezinin ardından 1779'da Yazıtlar ve Edebiyat Akademisi'ne (Académie des Inscriptions et des Belles-Lettres) seçilen Choiseul-Gouffier, 1782'de Fransız Akademisi üyesi olur (Yerasimos 1994:427). Choiseul-Gouffier, 1782'de 1776 yılında yaptığı geziye ilişkin çalışmalarını *Voyage Pittoresque de la Grèce* adlı kitabında yayımlar (Dezobry ve Bachelet 1889a:617; Boppe 1989:194; 1998:112; Yerasimos 1994:427;

Kubilay 1994:66). Gezinin İzmir'e kadar olan bölümünü konu alan bu ilk cilt aynı yıl Gotha'da Almanca olarak da basılır (Yerasimos 1994:427).

Choiseul-Gouffier kitabının ikinci cildi için çalışmalarını sürdürürken 1784 yılında İstanbul'a büyükelçi olarak atanır; 4 Ağustos 1784'te Toulon'dan gemiyle ayrılır ve 23 Eylül'de İstanbul'a ulaşır (Soysal 1964:52; Yerasimos 1994:427). Diploması çevrelerinde özellikle de Osmanlı Sarayı'nda Yunun medeniyeti hayranı olarak bilinen Choiseul-Gouffier, işe Babıâli'yle ilişkilerini düzeltmeye çalışmakla başlar (Mansel 1995:189). Öncelikle Türkler'den Isparta ve Atina harabeleri üzerine oturmuş aptallar olarak bahsettiği kitabının önsözünü değiştirir (Soysal 1964:52; Mansel 1995:189). Ancak yine de ilk etapta hoş karşılanmamıştır (Soysal 1964:53).

Choiseul-Gouffier'nin İstanbul'daki elçilik yılları, Fransız hükümetinin isteğine bağlı olarak Osmanlı Devleti'ne her alanda destekle geçmiştir; Osmanlı İmparatorluğu'nun ihtiyaç duyduğu değişimi sağlaması amacıyla askeri alanda çok sayıda uzman getirilmesi, modern bir askeri mühendislik okulunun açılması, Boğaz girişindeki kalelerin sağlamlaştırılması, kimi eserlerin çevrilerek Osmanlıca basılması ile ilgili olarak çalışmıştır (Mansel 1995:189).

Choiseul-Gouffier'nin elçi olarak görev yaptığı yıllar, Avrupa ve Osmanlı İmparatorluğu açısından hareketli bir döneme rastlar. Elçi, dengelerin hassas olduğu bu dönemde başarılı olmuş ve kişisel olarak çok sevilmiş olmalıdır ki İstanbul'dan Fransa'ya geri çağırılması söz konusu olduğunda Vezir-i Azam XVI. Louis'ye elçi için övgü dolu bir mektup yazarak görevden alınmamasını istemiştir (Mansel 1995:189).

Elçinin İstanbul'daki son yılları, Fransa ve Osmanlı Devleti arasındaki gerilimli ortamda geçmiştir. 1788'de Avusturya Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan ettikten altı ay sonra Fransa'nın İstanbul'daki subaylarını geri çağırmaya başlaması ve Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki savaşa doğru sürüklenen ortamda Osmanlı Devleti'nin

Fransa'dan beklediği desteği görememesi diplomatik ilişkilerde sıkıntı yaratmıştır (Soysal 1964:56-61; Mansel 1995:189).

Choiseul-Gouffier 1789'da cumhuriyetin ilanıyla sonuçlanan Fransız İhtilali'nden sonra yeni hükümet tarafından bir süre görevinde bırakılır, ancak 22 Ağustos 1792'de geri çağrılır, bu çağrıya uymayınca 22 Kasım 1792'de hakkında tutuklama kararı alınır bunun üzerine o da Rusya'ya sığınır (Yerasimos 1994:427). Rusya'da I. Katerina ve I. Pavel dönemlerinde akademi ve kütüphane müdürlüğü yapar (Yerasimos 1994:427).

1802'de Fransa'ya dönen Choiseul-Gouffier'nin ölümüne kadar ana uğraşısı anıtsal kitabı *Voyage Pittoresque de la Grèce* olmuştur. Önce 1809'da İzmir'in kuzeyinde kalan Batı Anadolu kıyıları ile kuzey Ege adalarına ait çalışmaları içeren ikinci cildin ilk bölümünü bastırır, ancak ikinci bölüm ve üçüncü cildin basımı ölümünden sonra, 1822'de gerçekleşir (Yerasimos 1994:427). 1841'de tüm kitap ciltleriyle *Voyage Pittoresque dans l'Empire Ottoman, en Grèce dans la Troade, les iles de l'Achipel et sur les côtes de l'Asie Mineure* adıyla basılır (Yerasimos 1994:427).

Voyage Pittoresque de la Grèce, Yunan medeniyetine duyduğu hayranlıkla doğal bir Osmanlı karşıtı olarak yola çıkan Choiseul-Gouffier'nin zamanla değişen anlayışını da sergileyen eşsiz bir XVIII. yüzyıla ait doğu konulu çalışmadır. Henüz Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde kalan topraklarda yaşanmakta olan ve geçmişe ait her şey çalışmada işlenir. Sadece antik kalıntılar değil, günün mimari yapıları, insanların yaşayışı ve kıyafetleri de kitapta yer alır. Bu anlamda Choiseul-Gouffier, Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşanan çok kültürlülüğe de bir boyutuyla mercek tutmaktadır. Tüm bu özelliklere sahip kitabıyla Choiseul-Gouffier, döneme ilişkin eşsiz bir belge bırakmıştır.

Voyage Pittoresque de la Grèce'teki resimlerin oluşmasındaki en önemli unsurların başında Choiseul-Gouffier'nin etrafında oluşturduğu sanat ortamı gelir. 1776'da Ege'ye yapılan gemi seyahatiyle *Voyage Pittoresque de la Grèce*'in çalışmaları başlar. Choiseul-Gouffier'nin yanında mimar Foucherot, ressam Hilaire ve Kauffer vardır (Pingaud 1887:37). Choiseul-Gouffier'nin oluşturduğu grubun üyelerinden nasıl bir kitap hazırlamaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Hilaire bir ressam olarak gidilen yerlerle ilgili resimler yapmıştır. Foucherot ise mimar olarak antik kalıntıların üzerinde durmuş ölçekli planlar ve detay çizimler yapmıştır. İnşaat mühendisi olan Kauffer (Kuban 1994b:492), haritacı olarak kendini geliştirmiş ve kitaba katkısı bu yönde olmuştur. Kitabın bilgi ve açıklama içeren metin bölümünün yazarı Choiseul Gouffier'nin de özgün çizimi yapan sanatçı olarak kitaptaki kimi resimlerin altında ismi geçer. Bu grup tarafından yapılan özgün çizimler, *Voyage Pittoresque de la Grèce*'in 1782'de basılan birinci cildinin görsel malzemesini oluşturur. Bu ciltte, resimlerin altında gravürleri yapan sanatçılar olarak en çok Lienard, Le Mire, Tilliard, Choffard, Duclas, Moseder, Mathieu, Decquevauvillier, Delignon, Martini, Perrier, Dambrun, Berthaut, Aliamet, Varin, Poulleau ve Sellier'in isimleri geçer.

Choiseul-Gouffier'nin İstanbul'da kaldığı yıllarda etrafında oluşturduğu sanat ortamı önem taşır. Yanında her biri kendi alanında uzman pek çok kişi bulunan elçi, 1784'te İstanbul'a gelir gelmez Beyoğlu'ndaki Saray'ın onarımı işlerine girişir (Germaner ve İnankur 2002:24).

Beyoğlu'ndaki Fransız Sarayı bu yıllarda kültürel faaliyetlerin yoğun olarak yaşandığı sosyal bir çevrenin merkezi konumundadır. Casa, bu ortamı "krallara layık" olarak tanımlar (tarihsiz:65). Elçiyi ziyaret eden İngiliz gezgin Elizabeth Craven, seyahatnamesinin *–Journey through the Crimea to Constantinople*, 1814'te Londra'da basılmıştır- 25 Nisan 1786 tarihli bölümünde Choiseul-Gouffier'nin etrafına topladığı aristokratlardan ve yanındaki sanatçılarla eşsiz tablo koleksiyonundan bahseder (Cezar 1995:40). Belli ki Choiseul-Gouffier, resmi görevi elçilik dışında belgelemeye yönelik

araştırmacılığını ve sanat patronluğunu sürdürmeye baştan karar vermiştir. Fransız Sarayı'nda bir matbaa ile rasathane ve Tarabya'daki yazlık binada bir rasathane kurdurması (Yerasimos 1994:427) bunu kanıtlamaktadır. Ayrıca yanında Kauffer – İstanbul'un ilk ölçekli haritasının yapacak ve Türkiye'de kalarak Osmanlı Devleti için çalışacaktır (Kuban 1994b:492)- ve Le Chevalier'in –Truva'daki harabelerin haritasını çıkarmak üzere elçi tarafından görevlendirilmiştir (Yerasimos 1994:427)- de bulunması tesadüf değildir. Ayrıca Choiseul-Gouffier'nin yanında Jean Baptiste Hilaire ve Louis François Cassas da vardır (Mansel 1995:189). Choiseul-Gouffier eşsiz koleksiyonunu ve kitabının devam ciltlerinde kullandığı malzemeyi bu ekip sayesinde oluşturmuştur.

Voyage Pittoresque de la Grèce'in ikinci cildinin kimi resimleriyle üçüncü ciltteki tüm resimlerin çalışmaları elçinin İstanbul'da bulunduğu yıllarda yapılmıştır. Yani ikinci ciltteki Truva resimleriyle üçüncü cildi oluşturan İstanbul resimlerinin özgün çizimleri bu dönemde –1784-1792 yılları arasında- yapılmıştır.

Voyage Pittoresque de la Grèce'in ikinci ve üçüncü ciltlerinde en çok Jean Baptiste Hilaire'in ismi, resimlerin özgün çizimini yapan ressam olarak geçmektedir. Yani Choiseul-Gouffier için kitabın resimlerini çizen asıl ressam projenin ilk cildinden itibaren Jean Baptiste Hilaire olmuştur. Hilaire'in dışında Louis François Cassas özellikle yapıların betimlendiği resimlerin özgün çizimlerini gerçekleştiren sanatçılardan biri olarak ikinci ve üçüncü ciltlerin resimleme çalışmalarında yerini alır. İstanbul'u konu alan üçüncü ciltte ressam Fauvel'in çok sayıda resmi vardır. Rousseau, Decquevauvillier, Dambrun, Bouclet, Tardieu, Benoist, Lorieux, Tilliard, Mathieu, Masquelier, Guttenberg, Coiny, Varin ve Simonet'in isimleri resimlerin gravürlerini yapanlar içinde en çok geçenlerdir.

Kitabın bütün ciltleri dört çeşit görsel malzeme içerir; haritalar, mimari çizimler –planlar ve kesitler-, mimari ayrıntılara ilişkin çizimler ve resimler. Kitapta, hakkında bilgi verilen yerin öncelikle haritası yer alır. Haritanın altında veya hemen arka

sayfasında şehrin genel görünümünü yansıtan resmi verilir. Tanıtıma yönelik şehrin önemli yapılarını, şehirde yaşayan insanları, insanların günlük yaşayışlarını ve kıyafetlerini konu alan resimler sıralanmaya başlar. Tüm bu özellikleriyle, Choiseul-Gouffier'nin kitabı, XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde kalan Yunan adaları, Batı Anadolu kıyıları, Çanakkale ve İstanbul'a dair eşsiz bir görsel kaynaktır.

2.2.1.2. Jean Baptiste Hilaire'in *Voyage Pittoresque de la Grèce*'teki Resimleri

Voyage Pittoresque de la Grèce'te birinci ciltte –Tome 1-I, Tome 1-II, Tome 1-III- altmış, ikinci ciltte –Tome 2-I, Tome 2-II- on iki ve üçüncü ciltte –Tome 3- dokuz olmak üzere toplam seksen bir tane Jean Baptiste Hilaire imzalı resim vardı. Hilaire'in imzası resimlerin sol altında genelde “Dessiné par J. B. Hilaire” ve bir resmin altında “J. B. Hilaire pinx.” şeklinde görülür. Yani baskıya uygun şekilde ikinci bir çizim gerekmeksizin gravür için kullanılan özgün çizimi yapan ressam (Renda 2002b:60) olarak belirtilir. Az sayıda resmin altında “J. B. Hilaire del.” şeklinde özgün çizimi baskıya uygun olarak ikinci kez çizen sanatçı (Renda 2002b:60) olarak imzası bulunur. Yani Jean Baptiste Hilaire, Choiseul-Gouffier için hem ressam hem de desinatör olarak çalışmıştır.

Hilaire'in *Voyage Pittoresque de la Grèce*'te üç tip resmi vardır: manzara resimleri, iç mekan resimleri ve kıyafet resimleri. Manzara resimleri kendi içinde üçe ayrılabilir. Geniş alanları resimlediği manzara resimleri (Levha 1,5,15,16,8,21,25, 27,31,32,47,49,53,55,56,57,58,59,60,64,65,66,67,68,71,72) daha çok şehir, kasaba, köy gibi yerleşimlerle ilgili genel görünüm sunar. Bu resimler detayları yansıtmaz. Resmedilen yere ilişkin yeryüzü şekilleri, bitki örtüsü, yapılar ve insanlar görülür. İkinci grup manzara resimlerinde asıl konu resmin odak noktası olan bir yapıdır (Levha 22,26,33,34,38,39,40,41,48,51,54,61,63,69,70,73). Ancak yapının etrafındaki insanlar,

bitki örtüsü ve gerisinde uzanan manzara da resmin içinde yer alır. Bir grup manzara resmi de insanların yaşayışlarını ve kültürlerini yansıtır (**Levha 10,17,20,24,30,35,36,37,45,46,50,52,62,**). İnsanlar açık havada geleneksel günlerinde ya da günlük halleriyle resmedilmişlerdir.

Hilaire'in kitaptaki iç mekan resimleri sadece üç tanedir (**Levha 18,19,28**).

Ressamın kıyafet resimleri ise ikiye ayrılabilir: figürlerin ayakta poz vererek kıyafetlerini sergilediği kıyafet resimleri (**Levha 42,43,44,74,75,76,77**) ve figürlerin bir evin önü, bir çeşme başı veya sokak gibi doğal ortamlarında günlük işlerini yaparken, konuşurken veya yürürken giysilerini sergiledikleri kıyafet resimleri (**Levha 2,3,4,6,7,9,11,12,13,14,23,29**).

Jean Baptiste Hilaire'in *Voyage Pittoresque de la Grèce* için yaptığı özgün çizimlerin çoğu ikinci bir çizime gerek kalmaksızın gravürü yapılmak üzere kullanılmıştır —“Dessiné par J. B. Hilaire” şeklinde imzalananlar-. Ancak “del.” ifadesiyle isminin geçtiği resimlerinde bazı sorunlar vardır.

“J. B. Hilaire del.” imzası Çanakkale ve İstanbul'a ilişkin ikinci ve üçüncü ciltteki bazı resimlerle (**Levha 56-59,63,68,70,71,73**) üçüncü ciltteki kıyafet resimlerinin (**Levha 74-77**) altında görülür. **Levha 56'daki pl.21. Vue de l'Emplacement d'Ilion** isimli Çanakkale'deki Truva'yı, **Levha 57'deki pl.22. Vue des Sources froides du Scamandre** isimli Skamandros'un soğuk su kaynağını, **Levha 58'deki pl.23. Vue des Sources chaudes du Scamandre** isimli Skamandros'un sıcak su kaynağını, **Levha 59'daki pl.31. Vue du Cap Sigée jusqu'au Tombeau d'Ilios** isimli Sige Burnu'nu, **Levha 60'taki pl.32. Vue d'Erkessi-Keui** isimli Erkesiköy'ü, **Levha 63'teki pl.43. Ancien Aqueduc près d'Alexandria Troas** isimli Truva kalıntıları yakınındaki su kemerini, **Levha 70'teki pl.74. Vue de Kiz-Koulési ou la Tour de Léandre** isimli Kız Kulesini ve **Levha 73'teki pl.95. Vue de Place et des Fonderies de Top-Hana** isimli

Tophane dökümhanesi ve meydanının gösteren resimlerin altındaki “J. B. Hilaire del.” imzası, bu resimleri Hilaire’in özgün çizimlerden yola çıkarak baskıya uygun ölçülerde çizimi tekrar yapan kişi olduğunu gösterir. Bu resimlerin, Hilaire’in “Dessiné par J. B. Hilaire” imzalı resimlerine göre daha çizgisel, durağan ve resimsel özelliklerden yoksun üslupları dikkat çeker. Hilaire, bu resimlerin orijinallerini almış ve kendi üslubunu yansıtmayacak kadar hafif müdahalelerle uygun ölçülerde çizimleri yeniden yapmış olabilir.

Ressamın kitaptaki İstanbul’a ilişkin iki manzara resminin -**Levha 68**’deki **pl.70. Vue général du Port et de la Ville de Constantinople** isimli İstanbul Limanı’nı gösteren resim ve **Levha 71**’deki **pl.76 bis. Vue de Constantinople prise des Jardins du Palais de France** isimli Beyoğlu’ndaki Fransız Büyükelçiliği’nin bahçesinden İstanbul’u gösteren resim- ve bazı kıyafet resimlerinin -**Levha 74**’teki **pl.126. Un Khaseki** Heseki Ağayı gösteren, **Levha 75**’teki **pl.127. Un Bostandji** Botancıyı gösteren, **Levha 76**’daki **pl.128. Un Achdji** Aşçıyı gösteren, **Levha 77**’deki **pl.129. Un Halvadji** Helvacıyı gösteren- altında da “J. B. Hilaire del.” olarak atılmış imzası bulunur. Bu resimler üslupsal olarak Hilaire’in tarzını yansıtır. Özellikle **Levha 68** ve **Levha 71**’deki İstanbul resimleri gerek kompozisyon anlayışı gerek yansıttıkları canlılık gerekse çizimlerindeki hareketlilikleriyle sanatçının üslubunun tipik örneklerindendir. **Levha 74-77**’deki kıyafet resimlerinde görülen figürler küçük kafaları, gölgeli boyanmış yüzleri ve hafif eğim verilerek çizilmiş vücutlarıyla Hilaire’in üslubunu yansıtır. Bu resimlerin özgün çizimleri de mutlaka Hilaire’e aittir. Hilaire kendi çizimlerini baskıya uygun şekilde hazırlamak üzere yeniden kendi ele almış olmalıdır. İmzadaki “del.” ifadesi bu şekilde açıklanabilir.

Levha 64’teki **pl.46. Vue du Village Ieni-Cheher** isimli Çanakkale’deki Yenişehir Köyü’nün betimlendiği resim “Dessiné par J.B. Hilaire, d’après les croquis de Dubois” şeklinde imzalanmıştır. Yani Dubois’in taslaklarından yararlanarak Hilaire’in

özgün çizimi yaptığını belirtilir. Hilaire'in çizimi kullanılarak resmin gravürü hazırlanmıştır.

Jean Baptiste Hilaire, seksen bir tane imzalı resmiyle *Voyage Pittoresque de la Grèce*'in en önemli sanatçısıdır. Kitaptaki her konuda, her türde ve her yerle ilgili resmi vardır.

2.2.2. JEAN BAPTISTE HILAIRE'İN TABLEAU GÉNÉRAL DE L'EMPIRE OTHOMAN'DAKİ RESİMLERİ

2.2.2.1. Ignatius Mouradgea D'Ohsson ve *Tableau Général de l'Empire Othoman*'daki Resimler

Ignatius Mouradgea D'Ohsson, 1740 yılında İstanbul'da zengin Katolik Ermeni bir ailenin oğlu olarak doğmuştur; babası İzmir İsveç konsolosluğunda tercüman olarak çalışmış Johannes –Oannes-, annesi, babası İzmir'de Fransız konsolosluğunda katiplik yapmış biri olan Claire Pegy'dir (Dezobry ve Bachelet 1889b:1966; Beydilli 1984:249-250; 1994:496; Theolin 2000:80; Findley 2002:24). Babasının Ermenice'de şişman anlamına gelen “Tosun” lakabıyla anılmasından dolayı Ignatius Mouradgea, “Tosunyan” olarak da bilinmekteydi (Beydilli 1984:550). İstanbul'da büyüyen Mouradgea, Fransızken ve Dominiken okullarda eğitim alır (Theolin 2000:80; Findley 2002:24).

Babasının İsveç Konsolosluğunda çalışmış olması, Mouradgea'nın 1763 senesinde İstanbul'da İsveç elçiliğinde tercüman olarak işe girmesinde kolaylık sağlamış olmalıdır; Mouradgea 1767'de ikinci, 1768'de birinci tercümanlığa yükselmiş, 1775'te Kral III. Gustav'ın İsveç temsilciliğindeki sekreteri konumuna getirilmiştir (Beydilli 1984:251,253; 1994:459; Findley 2002:24; Theolin 2000:80). Diplomasi alanında İsveç hükümeti için çalışmakla geçen iş hayatı boyunca göstermiş olduğu başarılarından dolayı onurlandırılmıştır. 1780 yılında kendisine İsveç tarafından asalet unvanı verilmiş, 11 Temmuz 1783'te Wasa nişanı almış –1783 tarihli Osmanlı-İsveç ticaret ve dostluk antlaşmasına yaptığı katkılardan dolayı-, 11 Ocak 1787 tarihinde ise “D'Ohsson” adını almaya hak kazanmıştır; buna bağlı olarak Osmanlı belgelerine ismi “Muradca nâm Beyzâde” yerine “D'Ohsson” olarak geçmiştir, ayrıca 1801'de “İsveç Şövalyeler Evi”ne kabul edilmiştir (Beydilli 1984:253-254).

1774 yılında zengin Ermeni sarraf Abraham Kuleliyan ve Rosa Murat'ın kızları Eva ile Eva'nın öldüğü yıl 1782 tarihine kadar sürecektir ilk evliliğini gerçekleştirmiştir (Beydilli 1984:254; Theolin 2000:82; Findley 2002:25). Bu evlilik, Mouradgea'nın maddi olarak güçlenmesini sağlar.

1784 yılında Fransa'ya giden Mouradgea 1792 yılına kadar Avrupa'da kalmış yıllardır hazırlığını yaptığı tam adı *Tableau Général de l'Empire Othoman divisé en deux parties, dont l'une comprend la législation mohamétane, l'autre, l'histoire de l'Empire Othoman, dédié au Roi de Suède par M. d M d'Ohsson, Chevalier de l'ordre Royal de Wasa, Secrétaire interprète de S. M. le Roi de Suède, ci-devant interprète, et chargé d'affaires à la cour de Constantinople* olan kitabının ilk iki cildini Paris'te bastırmıştır (Beydilli 1984:255-256; 1994:497; Sweetman 1987: 81; Theolin 2000:81-82).

Bu arada 1789 yılında Marie Antionette Amelie Beillard adında bir Fransızla evlenerek Fransa ile olan ilişkilerine olumlu bir katkı sağlamıştır (Beydilli 1984:255).

D'Ohsson III. Selim döneminin (1789-1807) reform çalışmaları içinde de aktif rol almıştır. 1792 yılında İstanbul'a dönen D'Ohsson'dan Avrupa'yı bilen bir kişi olarak Nizam-ı Cedid ile ilgili bir layiha hazırlaması istenmiş, D'Ohsson da yapılmasını gerekli gördüğü reformlarla ilgili olarak iki rapor hazırlamış, ayrıca reformlar için Avrupa'dan uzman çağırılması konusuna dikkat çekmiştir (Beydilli 1984:257-269; 1994:496-497; 2002:95-99).

D'Ohsson, 1796 yılında İstanbul'da İsveç elçisi olarak görev yapmaya başlar (Beydilli 1994:496). Tam bir Fransız devrimcileri taraftarı olan D'Ohsson aşırılığa varan tutumu yüzünden diplomatik çevrelerde istenmeyen kişi ilan edilmiştir (Tukin 1969:713; Beydilli 1984:293; Theolin 2000:84). 11 Temmuz 1789 tarihli İsveç-Osmanlı ittifak anlaşması uyarınca Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı İsveç'in savaşı sürdürmesi

durumunda vereceğini taahhüt ettiği parayı alabilmek için uğraşmasına karşın İsveç savaştan Rusya'yla ayrı bir anlaşma yaparak çekildiği için parayı alamaz (Beydilli 1994:496). Tüm bu olumsuzluklar sonucunda D'Ohsson 1799 yılında İsveç hükümeti tarafından geri çağrılır (Beydilli 1994:498). 12 Ağustos 1799 tarihinde İstanbul'dan ayrılmış, öldüğü 27 Ağustos 1807 tarihine kadar Paris yakınlarındaki Bièvre'de yaşamıştır (Beydilli 1984:293-294; Theolin 2000:84).

Sonuç olarak D'Ohsson zengin bir çevrede ve olanaklar içinde İstanbullu Ermeni Katolik biri olarak doğmuş, bu doğrultuda eğitim almış, diplomasi alanında kariyer yaparak gelebileceği en üst noktalara kadar ulaşmış döneminin çarpıcı kişiliklerinden biridir. XVIII. yüzyılda uluslararası ilişkilerin yoğunluğu içinde önemli bir isim olarak tarihteki yerini alan D'Ohsson, Osmanlı Devleti'ne sunduğu raporlarla bir anlamda parçası olduğu Osmanlı Devleti için de çalışmıştır. Ancak D'Ohsson'la ilgili en önemli unsur, kuşkusuz Osmanlı dünyasını kapsamlı bir biçimde ele aldığı isminin günümüzde ve gelecekte yaşamasını sağlayacak kitabı *Tableau Général de l'Empire Othoman*'dır.

D'Ohsson, kitabı *Tableau Général de l'Empire Othoman*'ın Paris'te bulunduğu 1787-1792 yılları arasında önce 1787'de birinci sonra 1789'da ikinci cildini yayımlamıştır (Findley 2002:28). Üçüncü cilt 1820 yılında oğlu Abraham Costantin tarafından babasının ölümünden on dört yıl sonra yayımlanacaktır (Theolin 2000:82).

Önceleri II. Selim dönemi (1566-1574) üzerine yapacağı çalışmaları yayınlayacağı bir kitap hazırlamayı düşünen D'Ohsson, daha sonra başlangıcından XVIII. yüzyılın ortalarına kadar gelecek bir Osmanlı tarihi kitabı fikrine yoğunlaşmış çalışmalarına bu yönde devam etmiştir; dönemin İstanbul'daki İsveç elçisi Gustaf Celsing D'Ohsson'a destek olmuştur (Findley 2002:28).

D'Ohsson, kitabını yazarken başvurduğu kaynaklar hakkında kitabının tanıtım broşüründe bilgi verir. Osmanlı kaynaklarını kullandığını özellikle vurgulayan D'Ohsson, ulemeden, üst düzey devlet görevlilerinden –devlet düzeniyle ilgili-, evlendirilerek saraydan çıkmış eski cariyelerin eşleri veya bu cariyelerle görüşmüş Hıristiyan kadınlardan –saray hayatı ve haremle ilgili- bilgi aldığını belirtir (Findley 2002:28).

Kitap, İslam hukuku ve Osmanlı tarihi olmak üzere iki ana bölüm içerir; Osmanlı tarihi ile ilgili bölüm, başlangıcından 1774 yılına kadar geçen süreçte harem, saray hayatı, yönetim ve sonunda III. Selim reformlarına ilişkin bilgi verir (Beydilli 1994:497).

D'Ohsson kitabının ilk iki cildini 1792 yılında Türkiye'ye döndüğünde sultan III. Selim'e sunmuş, III. Selim de kitabı çok beğenmiş ve D'Ohsson'u yüksek bir para ödülü ile onurlandırmıştır (Beydilli 1994:497; Findley 2002:32).

İçindeki resimlerle anıtsal bir nitelik taşıyan kitap döneminin genel özelliklerinden ayrı, şaşırtıcı bir çalışma anlayışı sunmamakla birlikte –yüzyıllardır görülen doğu ve Osmanlı'yla ilgili resimli kitapların Avrupa'da gördüğü rağbet XVIII. yüzyılda artarak devam etmiş bu anlayışın ürünü çok sayıda eser verilmiştir- D'Ohsson'un özelliklerinden kaynaklanan Osmanlı dünyasına hem içerden hem de dışardan bakabilen bir yaklaşımın sonucu olarak ortaya çıkışıyla ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Gerçekçi ve belgeleyici nitelikte tanıtıcı oluşuyla önemli bir yapıt olarak günümüze ulaşmıştır.

Metin bölümü kadar önem taşıyan resimler, metinde verilen bilgilerle paralellik gösterir. Resimler, metni açıklar ve anlatılanları görselleştirir. Kitaptaki ilk resimler, metne bağlı olarak dini konuludur. İslam dininin temel inanışına ilişkin konuları

işleyenlerin yanında –Adem ile Havva, dört halife, dört imam, gibi- ibadetlere ilişkin ayrıntıların daha iyi anlaşılabilmesine yönelik olanlar da vardır –namaz kılma, ezan okuyan müezzin gibi-. İç mekan dekorasyonunu gözler önüne seren Osmanlı kültürünü ve yaşayışını gösteren resimler de kitapta yer alır. Detayları kaybetmeden insanları da görebildiğimiz mimariyi ön plana alan dış mekan resimleriyle tamamen mimari yapıyı ayrıntılarıyla ele alan çalışmalar da görülür. Kıyafetlerin sergilenmesine yönelik kıyafet resimleriyle kitaptaki resimler sonlanır.

Kitabın resimlenmesinde kapsamlı bir çalışma yapıldığı görülür. Kitaptaki resimlerin oluşturulmasında iki merkezli bir çalışma sürecinin olduğu anlaşılmaktadır; D’Ohsson’un yönetiminde Paris ve İstanbul’da yapılan çalışmalar sonucunda resimler gravürlenerek basılmıştır (Renda 2002b:60-73). Basılan resimlerin orijinallerinin çoğu İstanbul’da D’Ohsson’un da kitabında açıkça belirttiği gibi yerli ve yabancı sanatçılar tarafından yapılmış basılmak üzere Paris’e getirilmiştir (D’Ohsson 1789:236-245; Renda 2002b:60).

Çalışmanın diğer ayağı Paris’te dönemin ünlü ressam ve oymacısı Charles Cochin (1715-1791) üç yıl kadar –parasal anlaşmazlık sonucu işi bırakır- sanat yönetmeni ve koordinatör olarak çalışmıştır – bazı resimlerin altında “Cochin direxit” imzası bulunur-(Renda 2002b:60). Cochin’in başta D’Ohsson’la ve başkalarıyla yaptığı yazışmalar *Tableau Général de l’Empire Othoman*’ın resimlenmesiyle ilgili bilgi verir (Renda 2002b:60-62).

Çalışmanın başından itibaren Cochin’in baş oymacısı olarak görülen Denis Née’ye ek olarak ihtiyaç üzerine M. Moreau ve M. Tilliard da işe alınmış ancak D’Ohsson’la düştüğü anlaşmazlık sonucu M. Moreau 1791 yılında çalışmadan ayrılmıştır (Renda 2002b:61). Cochin’den sonra ise Cochin’in sorumluluğunu resimlerin altında oymacı olarak da imzaları bulunan De Clugny, M. M. Bertaud, Delattre,

Delignon, Fesard, Giraud, Ingouf Longlois, Mathieu, Piquet, Simonet ve Varin üstlenmiştir (Renda 2002b:62).

Resimlerin orijinallerini çizen ressamın başlı başına ayrı bir tartışma konusudur. Çalışmamızın konusu olan Jean Baptiste Hilaire dışında L'Espinasse (1734-1808) ve I. Abdülhamid ile III. Selim dönemlerinde eserler veren çok önemli Rum ressam Kostantin, D'Ohsson için çalışmış ressamlardanır. D'Ohsson'un kitabında çok sayıda geçen yabancı ressam isminin yanında, Osmanlı resim sanatı içinde önemli bir yere sahip olan Kostantin isminin de görülmesi dikkat çekicidir. En önemlisi D'Ohsson kitabında saray, harem ve Osmanlı mimarisine özgü yapıların iç mekan resimlerini özellikle Osmanlı kültürünün içinden gelen kimi bu tip binaların duvar süslemelerini yapmış yerli resamlara ve hatta Hırka-i Saadet Dairesi gibi kutsal mekanların resimlerini Müslüman sanatçılara yaptırdığını belirtir (D'Ohsson 1789:236-245; Renda 2002b:60).

Resimlerin çoğunun altında imza bulunmasına karşın bazı resimlerin hangi sanatçılar tarafından yapıldıklarına dair şüphe uyandırıcı bilgiler söz konusudur. Resimlerin altındaki imzalarla yazışmalarda aynı resimlere dair verilen bilgilerde çelişkiler çıkabilmektedir. Bu da projenin genel işleyişi ve çalışan sanatçılarla çalışma şekilleri açısından soru işaretleri oluşturmaktadır. *Tableau Général de l'Empire Othoman*'ın resimlenmesiyle ilgili tüm soruları tartışarak ortaya koyduğu makalesinde Günsel Renda, D'Ohsson için çalışan asıl, baş sanatçının Kostantin olduğunu –ve Kostantin'in atölyesinin de projede çalıştığını- vurgulamaktadır (2002b:59-73). Özellikle iç mekanların, kutsal konu ve mekanların gösterildiği resimler yerli bir ressamın bilinç ve yaklaşımını ortaya koymaktadır (Renda 2002b:68-72).

Sonuç olarak D'Ohsson'un kitabının resimleri konuları gibi yapılaş şekilleriyle de Osmanlı İmparatorluğu'nun dönemsel özelliklerini taşır. D'Ohsson dönemin

İstanbul’unda çok sayıda olan yabancı ressamaların yanında Müslüman ve gayri müslim yerli ressamlarla da üstelik etkin bir grup olarak çalışmıştır.

2.2.2.2. Jean Baptiste Hilaire’in *Tableau Général de l’Empire Othoman*’daki Resimleri

Özgün çizimlerini Jean Baptiste Hilaire’in yaptığı düşünülen *Tableau Général de l’Empire Othoman*’da on ikisi ilk on ikisi ikinci ciltte olmak üzere “Hilaire”, “Hilair”, “Hiler” olarak atılmış toplam yirmi dört imzalı resim vardır. Üçüncü ciltte resmi yoktur. Söz konusu imzalar göz önüne alındığında sanatçının kitabın içinde yer alan bütün konularda eserler verdiği görülür.

Sanatçının ismi, ilk olarak birinci ciltteki İslam dininin dört büyük halifesi ve dört büyük imamının resmedildiği resimlerin altında geçer (**Levha 78,79**). **Fig.3. EBU’BEKİR., Fig.4. OMAR.**’ın olduğu resimde, Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir bir halının üzerinde karşılıklı otururken görülür. Hz. Ömer elinde bir kitap tutar. Resimde iki halife aralarında konuşuyorlarmış gibidirler. Bu resmin sol altında Hilaire’in imzası “J. B. Hilaire, Del.” olarak yer alırken sağ altında “Ingauf, junior, Sculp.” imzasıyla oymacısı belirtilir. Aynı sayfada bu resmin altında Hz. Osman’la Hz. Ali’nin resmedildiği **Fig.5. OSMAN., Fig.6. ALY.** yer alır. Bu iki halife de aynı şekilde bir halının üzerinde karşılıklı oturur durumdadırlar. Hz. Ali’nin önünde simgesi Zülfikar adındaki kılıcı durur. Hz. Osman elindeki kitabı Hz. Ali’ye verirken resmedilmiştir. Bu resmin altında da aynı “J. B. Hilaire, Del.” ve “Ingauf, junior, Sculp.” imzaları bulunur. Bu resimlerdeki biçimsel özelliklerin aynısı **Fig.8. L’IMAM AZAM EBU-HANİFÉ., Fig.9. L’IMAM SCHAFTY.** ve hemen altındaki **Fig.10. L’IMAM MALİK., Fig.11. L’IMAM HANNBEL** resimlerinde de vardır. Ancak bu resimlerden sadece alttakinin altında imza bulunur; sol altta “J. B. Hilaire, Del.” ve sağ altta “J.B. Simonet, Sculp.” imzaları vardır. Üstteki resim de aynı kişiler tarafından yapılmış olmalıdır.

Bu ikişerden sekiz figürün yer aldığı dört resim, ikonografik olarak son derece ilginç bir kaynağa dayanır. Bir resimli kopyası Dar'üs –Saade Ağası Mehmed Ağa - diğerleri Sultan III. Murad ve Sadrazam Siyavuş Paşa- için hazırlanmış olan III. Murad'ın saray tarihçisi Seyyid Lokman tarafından yazılan 1583 tarihli *Zübdetü't Tevarih*'teki -bugün Cheaster Beatty Kitaplığı'nda 413 numarayla kayıtlı kopyasındaki- y.125b ve y.130a'da dört halife ve dört imamı gösteren iki resimden doğrudan alınarak yapıldıkları anlaşılmaktadır (Renda 2002b:68). Ayrıntılardaki –saç şekilleri, kıyafetleri, oturuş şekilleri, sıralanışları- benzerlik ilişkiyi kanıtlar. D'Ohsson ve resimlere ilişkin özgün çizimleri yapan ressam mutlaka, o dönemde Dar'üs-Saade Ağası'nın denetiminde olan saray hazinesinde bulunan kitabı görmüş olmalıdır. D'Ohsson'un kayınpederi Kuleliyan Haremeyn Hazinesi'nin sarrafı olarak Dar'üs-Saade Ağası ile ilişki içindeydi; dolayısıyla D'Ohsson'un kayınpederinin bağlantılarını kullanarak kitaba ulaşması mümkündür (Renda 2002b:69).

Bu noktada önem taşıyan soru kitabın nerede incelenerek çizimlerin yapıldığıdır. Eğer saraydan belirli bir süre için çıkartılıp kullanılmışsa, Hilaire tarafından özgün resimlerin yapılmış olması bazı üslupsal farklılıklara karşın mantıklı olabilir. Ancak kitabın incelenmesine sadece sarayın içinde olmak kaydıyla izin verilmişse, saraya kolaylıkla girip çıkabilen başka bir ressam özgün çizimleri yapmıştır; bu sanatçı da saray için, bazı odaların duvarlarının süslenmesi de dahil pek çok kez çalışmış Kostantin'dir (Renda 2002b:69).

Bu sekiz figür, Hilaire'in *Voyage Pittoresque de la Grèce*'teki resimlerindeki figürlerle karşılaştırıldığında üslupsal farklılıklar görülür. Her şeyden önce bu figürler, Hilaire'in yumuşak ve serbest fırça tekniğinden uzak bir netlik ve kesin çizgiler taşırlar. Ayrıca Hilaire'in figürlerindeki hareketlilik ve vücut çizimlerinde görülen hafif eğimden de yoksundurlar. Hilaire'in figürlerinin başları daha küçük, yüzleri ise daha gölgeli boyanmıştır. *Tableau Général de l'Empire Othoman*'daki bu sekiz figür ise daha büyük

başlı olup yüzlerindeki hatlar daha net ve belirgin bir şekilde resmedilmiştir. Üslupsal olarak resimler, Hilaire'den daha çok Kostantin'in net resimleme anlayışına yakındır. Resimlere ilişkin üç yerde "J.B. Hilaire, Del." imzasının bulunuşu Hilaire'in özgün resimleri gravürlenmek üzere uygun hale getirmek için yeniden çizmiş olmasından ve altına imzasını atmasından kaynaklanmış olmalıdır (Renda 2002b:69).

Jean Baptiste Hilaire'e ait tartışmalı bir başka resim de **Pl.12. MUSULMAN FAISANT SON ABLUTION, Abdéfth.**'dir (Levha 80). Resmin sol altında imzası "J.B. Hilaire, Del." olarak geçer, sağ altta ise oymacısının "J.B. Simonet, Sculp." olarak imzası bulunur. Resimde Jean Baptiste Hilaire'e ait olmadığını düşündürebilecek hiçbir şey yoktur. Özellikle ortada aptes alan figüre ibrikle su döken figür Hilaire'in figürlerinde görülen tipik özellikleri yansıtır. Üstelik gerek konu gerekse mekan Hilaire'in yakalayamayacağı veya bilemeyeceği hiçbir özellik içermez. Ancak D'Ohsson'un para işlerine bakan kişi tarafından yazılan Nisan 1785 tarihli bir mektupta, bu resmin sanatçısıyla ilgili soru işaretleri oluşturan ifadeler geçer (Renda 2002b:68). Mektupta ressam Kostantin'in "Aptes Alan Müslüman" resmini bitirmemiş olduğu belirtilir (Renda 2002b:68). Bu durumda altında Hilaire'in imzası bulunan resimle ilgili iki olasılık söz konusudur. Birincisi, resmi Kostantin yapmaya başlamış ancak yarım bırakmış Hilaire de hem özgün resmi tamamlamış hem de gravürünün yapılabilmesi için uygun hale getirmiştir. İkincisi, resim Kostantin tarafından tamamlanmış Hilaire tarafından da gravürü yapılmak üzere uygun olarak çizilmiştir.

Kitaptaki Hilaire'e ait resimlerle ilgili bir başka sorun da imzalanışlarıyla ilgilidir. Gerek tek figürlü kıyafet gerekse bazı kalabalık kompozisyonlu resimlerinde bu sorunla karşılaşılır. **Pl.20. ENFANS MUSULMANS, Dans les jours de leur Circoncision** (Levha 83), **Pl.83. APPARTMENT d'une Dame Mohamétane avec le Tandour** (Levha 99) ve **Pl.93. LA ROMÉCA, Danse des femmes Grecques** (Levha 101) resimlerinin altında Hilaire'in ismi Hilair olarak yazılmıştır. **Pl.20**'nin altında "Hilair, Delineavit.", **Pl.83** ve **Pl.93**'ün altında "hilair del." şeklinde imzalar atılmıştır.

Pl.41. IFTAR ou SOUPER du GRAND-VÉZIR, avec les autres Ministres de la Porte la troisième nuit du Ramazann'ın (Levha 90) sağ altında “hiler. del.” şeklinde imzası bulunur.

Müslüman çocukların resmedildiği **Pl.20'**deki figürler, Hilaire'in *Voyage Pittoresque de la Grèce*'te resmettiği çocuk figürleriyle karşılaştırıldığında ciddi farklılıklar görülür. **Pl.20'**deki çocuklar daha tıknaz, büyük başlı, dolgun yüzlü ve donukturlar. Bu özellikler, resmin özgün çizimini yerli bir sanatçının yaptığı düşüncesini uyandırmaktadır. Zaten imzadaki “Delineavit.” ifadesi de verilen ismin gravüre uygun çizimi yapan kişiyi belirttiğini göstermektedir. Yani Hilaire resmi baskıya uygun olarak çizen kişi olmalıdır.

“hilair del.” imzalı tandırlı bir odada Müslüman kadınların resmedildiği **Pl.83** ve dans eden Rum kadınların gösterildiği **Pl.93** ayrıca ele alınması gereken iki resimdir. Özgün resimlerini de mutlaka Jean Baptiste Hilaire yapmış olmalıdır. Her şeyden önce **Pl.93'**teki resmin aynısının sanatçı tarafından yapılmış özgün çizimi bulunmaktadır (Renda 2002b:63). **Pl.83'**te işlenen konu ise sanatçı için son derece tanıdıktır. Birebir aynısı olmasa da kadınların bulunduğu tandırlı bir odayı betimlediği yağlıboya resmi vardır (Boppe 1989:103). Figürlerin uzun, ince ve hafif eğim verilerek çizilmiş hareketli vücutları ile ifadeli yüz hatları ve resimdeki ışık-gölge kullanımı Hilaire'in üslubunu yansıtmaktadır. Odanın duvarlarındaki süslemenin ayrıntılı çizimi resmin, yabancı bir ressam tarafından yapılıp yapılamayacağı ile ilgili soru işaretleri oluşturabilir. Ancak Hilaire'in belgeleme amaçlı projelerde çalıştığı ve en önemlisi bu amaçla doğuya yönelen bir patronla –Choiseul-Gouffier- çalışmaya başladığı düşünülürse, ressamın özellikle tanıtma ve belgeleme amaçlı resimlerde ayrıntıya yer vermesi mantıklı bulunabilir. Ayrıca ressamın dönemsel özellikler taşıyan duvar resimleri ve süslemelerini yansıttığı tabloları olduğu da düşünüldüğünde, ayrıntı unsuru resimlerin Hilaire'e ait olamayacağı fikrine bizi götürmez.

Bu noktada geriye tek bir sorun kalmaktadır; isimlerin yazılışı. İsim “Hilaire” değil de “Hilair” olarak tıpkı *Voyage Pittoresque de la Grèce*’teki kullanımı gibi yazılmıştır. Bu da bizi sanatçının imzasını iki şekilde attığı düşüncesine yöneltmektedir. Resimlerde görülen üslupsal özellikler sanatçının aynı kişi olduğunu fakat isimlerin yazılışının farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. *Tableau Général de l’Empire Othoman*’da Levha 82’deki Pl.16. ORATOIRE, élevé sur une plate forme, le long des grandes routes ile Levha 84’teki Pl.28. MOSQUÉE DE Ste. SOPHIE., Levha 85’deki Pl.29. MOSQUÉE DE SULTAN-AHMED., Levha 86’deki Pl.30. MOSQUÉE DE LALELY. ve Levha 87’deki Pl.31. CHAPELLE SEPULCHRALE DE MOUSTAPHA III. resimlerinin altında bulunan “Hilaire” imzası, *Voyage Pittoresque de la Grèce*’teki “Hilair” imzalı resimleri yapan kişiye ait olduklarını aynı üslupsal özellikleri yansıtılarıyla göstermektedirler. D’Ohsson’ın Cochin ile yaptığı yazışmalarda Levha 84’teki Pl.28. MOSQUÉE DE Ste. SOPHIE., Levha 85’deki Pl.29. MOSQUÉE DE SULTAN-AHMED., Levha 86’deki Pl.30. MOSQUÉE DE LALELY. ve Levha 87’deki Pl.31. CHAPELLE SEPULCHRALE DE MOUSTAPHA III. isimli resimlerin özgün çizimlerini Hilaire’in yaptığı açıkça geçmektedir (Renda 2002b:63).

Başka bir imzalama sorunu da “hiler” ya da “Hiler” şeklinde atılanlarla ilgilidir. Bu yazım şekli, sadrazamın verdiği iftar yemeğinin resmedildiği Levha 90’daki Pl.41’in sağ altında “hiler, del.” olarak karşımıza çıkar. Bu resimdeki figürlerin gerek tek tek gerek toplu olarak ele alındıklarında Hilaire’in üslubunu yansıttıkları görülür. Özellikle sağda, kapının önünde elinde tepsi tutan ve seyirciye bakan figür, tüm vücut ve yüz özellikleriyle Jean Baptiste Hilaire tarafından yapılmış olduğunu adeta söylemektedir. Ayrıca odanın içindeki ışık-gölge kullanımı etkileyiciliğiyle yabancı bir ressamın ustalığını göstermektedir. Ancak Hilaire tarafından yapılmış olduğu düşüncesinden bizi uzaklaştırabilecek özellikler de resimde bulunmaktadır. Mekanın betimlenmesinde görülen ayrıntının boyutu mekana girip inceleme ve eskiz yapmamış bir sanatçıyı aşacak niteliktedir; bu da bizi yerli bir ressama götürmektedir. Ayrıntıların ince ince işleniş ve

net çizgilerle çizilmesi Hilaire'in yumuşak fırça tekniğinden uzaktır (Renda 2002b:63). Sanki figürler Hilaire tarafından, mekan ise odayı çok iyi bilen yerli bir sanatçı tarafından çizilmiştir. Özgün resmin yapılmasında bu tarz bir çalışma örneği veya veri bulunmadığına göre Hilaire özgün çizimlerden yararlanarak ve bazı eklemelerde de bulunarak resmi gravürünün yapılabileceği uygun şekilde yeniden çizmiş ve “hiler, del.” olarak imzalamış olmalıdır.

Kitaptaki “Hiler” şeklindeki imza, **Pl.41** dışında iki giysi figüründe de görülmektedir: **Levha 91'deki Pl.61. PAGE PORTANT LE PARFUM D'ALOËS ET LÉAU ROSE.** –“Hiler, del.” olarak imzalanmış- ve **Levha 92'deki Pl.63. OTHOMAN AVEC SABARBE.** –“hiler, del.” olarak imzalanmış-. Cochin'in Hilaire'in tekli figürleriyle ilgili D'Ohsson'la yaptığı yazışmalarda geçen bazı ifadeler, Hilaire'in çizimlerinin bazılarının hiçbir düzeltme yapılmaksızın, bazılarının ise baskılarının yapılabilmesi için yeniden Le Barbier tarafından çizilerek kullanıldığını göstermektedir (Renda 2002b:61). **Levha 91'deki Pl.61** ve **Levha 92'deki Pl.63** düzeltme gerekmeden kullanılanlardandır (Renda 2002b:61). Bu da resimlerin özgün çizimini Hilaire'in yaptığını kanıtlamakla kalmaz aynı zamanda “Hiler” olarak atılmış imzaların da ressama ait olduğunu gösterir.

Bir rekatlık namazın tüm hareketleriyle resmedildiği **Levha 81'deki Pl.14. MUSULMAN FAISANT LA PRIERE, Namaz** da sol altında “J.B. Hilaire, Del.” imzasını taşır; sağ alttaki “J.B. Tilliard, Sculp.” imzası ise oymacısını belirtir. Yumuşak fırça tekniği ve figürün çizimindeki özellikler Jean Baptiste Hilaire'in üslubunu yansıtmaktadır. Bu resim gibi resimler XVIII. yüzyılın ikinci yarısına ait benzer konulu albümlerde görülmektedir.

Hilaire'in “J.B. Hilaire, Del.” imzalı **Levha 82'deki Pl.16. ORATOIRE, élevé sur une plate forme, le long des grandes routes** resminde görülen namazgahı resmettiği bir de yağlıboya tablosu vardır (Boppe 1989:202) –Levha 115-.

Ressam Jean Baptiste Hilaire yağılıboya, mürekkepli kalem, karakalem ve suluboya resimler yapan bir sanatçıdır (Boppe 1989:196; Renda 2002b:62). Cochin de eline geçen özgün Hilaire resimlerinin yağılıboya ve karakalem olduğunu belirtir (Renda 2002b:62). Yani *Tableau Général de l'Empire Othoman*'da Hilaire'in özgün çizimlerinden yararlanılmıştır. Ancak yukarda da ortaya konan bazı tartışmalı resimler, Hilaire'in D'Ohsson için özgün resimleri, baskıya uygun resimler olarak yeniden ele alabilmiş olabileceğini göstermektedir. Bazı Hilaire resimleri ise –giysi resimleri- Le Barbier tarafından baskıya uygun olarak yeniden çizilmiştir (Renda 2002b:61).

2.3. JEAN BAPTISTE HILAIRE'İN ÇEŞİTLİ TEKNİKLERDE YAPTIĞI RESİMLERİ

Jean Baptiste Hilaire'i bir ressam olarak değerlendirebilme olanağı sağlayan asıl çalışmaları çeşitli tekniklerde yaptığı resimleridir. *Voyage Pittoresque de la Grèce*'te ve *Tableau Général de l'Empire Othoman*'da yer alan resimleri dışında tabloları da onun doğu ressamı olarak tanınmasına katkıda bulunmuştur. Bugün Louvre Müzesi'nde **Levha 102**'deki *Müzik* –5352 numarayla bulunan-, **Levha 103**'teki *Okuma* –5353 numarayla bulunan- ve **Levha 104**'teki *Mutlu Tutsak* –RF 3052 numarayla bulunan- isimli resimleri dışında tespit edilmiş bütün resimleri doğu konuludur –Levha 105-135-.

Jean Baptiste Hilaire, resimlerini karakalem, yağlıboya, suluboya, guvaj ve mürekkep kullanarak çeşitli tekniklerde yapmıştır. Ressamın *Voyage Pittoresque de la Grèce*'te ve *Tableau Général de l'Empire Othoman*'daki bazı resimlerinin özgünleri günümüze ulaşmıştır (**Levha 126-133**). Kitapta kullanılmak üzere yapılan bu resimler betimlemeci ve tanıtma amaçlıdır. Bunlar karakalem, mürekkep ve suluboya ile yapılmış ressamın serbest elini ve yumuşak fırça tekniğini gösteren küçük boyutlu –en büyüğü 32x44cm. en küçüğü 15x22cm.- resimlerdir. Hızla, not alırmışçasına sadece önemli noktaların özenle çizildiği resimlerdir. Bu resimlerin bazılarının, kitaplarda yer alan tekrarlarının daha detaylı olduğu görülür (**Levha 37** ve **Levha 130**).

Hilaire'in tanıtıcı tavrı diğer resimlerinde de izlenir. Özellikle İstanbul'a ilişkin resimleri dönemi yansıtan birer belge niteliğindedir.

Hilaire'in Galata civarından bakarak resmettiği tarihi yarımada'yı gören resimleri (**Levha 105,106**) vardır. Aslında tarihi yarımada ressamın en çok resimlediği yerlerdendir. *Voyage Pittoresque de la Grèce*'te üç resmi (**Levha 67**'deki **pl.69**, **Levha 68**'teki **pl.70**, **Levha 71**'deki **pl.76bis**) yine aynı yere ilişkindir. Ön planda görülen

insanlar, gerek çiziliş şekilleriyle gerekse duruşlarıyla ressamın tipik üslubunu yansıtır. Hilaire'in bu iki resminde (**Levha 105,106**) de Topkapı Sarayı ve hemen gerisinde yer alan Aya İrini ve Ayasofya ile Eminönü'ndeki Yeni Cami görülür.

Ressamın İstanbul'un çeşitli yerlerini konu alan resimleri vardır; *İstanbul'un Asya Yakasında Bir Namazgah* (**Levha 108**), *İstanbul'un Avrupa Yakasında Bir Su Kenarı* (**Levha 109**), *Sultanahmed* (**Levha 110**), *Galata* (**Levha 111**). Bu resimlerde Hilaire'in tanıtıcı yaklaşımı resimsel anlatımıyla birleşir.

Tanıtıcılık unsurunun ön plana çıktığı **Levha 119**'daki Hristiyan kadınların bulunduğu misafir odasıyla **Levha 120**'deki Hristiyan kadınların bulunduğu tandırlı odayı gösteren resimleri, bir yaşam tarzını yansıttığı iç mekan tasvirleridir. Resimlerdeki oda dekorasyonunun ayrıntılarındaki gerçekçilik ressamın gözlemlerinin doğruluğunu ve geniş zamanda inceleme olanağı bulduğunu gösterir.

Osmanlı kültürüne ilişkin yaşam tarzının yansıtılmaya çalışıldığı diğer iki resmi de **Levha 112**'deki *Harem Sahnesi* –bugün Louvre Müzesi'nde RF 29658 numarayla kayıtlıdır- ile **Levha 113**'teki *Gezinti*'dir –bugün Louvre Müzesi'nde RF 29659 numarayla kayıtlıdır-. Bu iki resmin asıl önemli özelliği, ressamın gözlemlerine, incelemelerine ve elindeki eskizlere dayanarak hayali (Méjanès 1999:262-263) yapılmış olmalarıdır. **Levha 112**'deki *Harem Sahnesi* isimli resimde görülen yapının mimarisi ve duvar bezemeleri ile **Levha 113**'teki *Gezinti* isimli resimde arka planda görülen yapı bunu ispatlar. **Levha 112**'deki resimdeki yapı ve üzerindeki bezemeler –I. Abdülhamid dönemini bezeme anlayışını yansıtır- son derece gerçekçi ve dönem özelliklerini yansıtır nitelikte olmasına karşın tespit edilmiş böyle bir yapı yoktur. Yani ressam, elindeki çizim ve eskizlerden yararlanarak yapıyı ve üzerindeki bezemeleri yapmıştır. **Levha 113**'teki resimde ise Topkapı Sarayı'nın bahçesi izlenimi verilmeye çalışılmış gibidir. Ressam, arkadaki fenerlerin ve sivri bacaların bulunduğu kubbeli yapıyı

çizerken Topkapı Sarayı'nı betimlemede kullandığı eskizlerden yararlanmış olmalıdır (Méjanès 1999:262).

Hilaire'in doğu manzaraları (Levha 114-117) vardır. Bunlar, tam olarak neresi olduğu belli olmayan doğa kesitleri içinde az sayıda insandan oluşan grupların da olduğu resimlerdir. Levha 116'daki *Doğu Manzarası*'nda ise arkada görülen kaya mezarları, Muğla'daki Telmessos yakınları olduğunu göstermektedir. Ressamın, *Voyage Pittoresque de la Grèce*'te de aynı yere ilişkin resmi vardır –Levha 33'te pl. 67. *Vue de la Montagne des Tombeaux Pres de Telmissus* isimli resim-. Bu resimleri Hilaire, ilk defa geldiği bir yeri tüm yönleriyle yansıtabileceği şekilde uygun bir noktadan bakarak çalışmıştır.

Hilaire'e atfedilen Levha 130'daki doğu konulu resim, tamamen hayalidir. Yer, zaman ve mekanın belirsiz olduğu resimde doğuya ilişkin unsurlar –fesli erkek figürü, Akdeniz'e özgü ağaç...- vardır. Hilaire, tarihsiz resmi doğuya yaptığı geziden önce yapmış olmalıdır.

Hilaire'in doğuya ilişkin resimleri içinde portreler (Levha 121,122) de yer alır. Bunların içinde yer alan Levha 121'de görülen Sultan I. Abdülhamid'in portresi ayrı bir öneme sahiptir. Sultanın yerli ve yabancı ressam tarafından yapılmış diğer portreleriyle benzer karakteristik özellikleri yansıtan (İrepoğlu 2000:378-439) portrede arkada Ayasofya Hamamı'nı hatırlatan bir yapının (Renda 1989b:75) olması ilgi çekicidir. 1788 tarihi taşıyan imzalı portre yapılırken sultanın ressama poz verdiği düşünülemez. Hilaire, sultanı halka açık resmi törenlerde ve cuma namazına giderken görmüş ayrıca diğer yerli ve yabancı ressam tarafından yapılmış portrelerinden de yararlanmış olmalıdır. Ressam, sultanı sarayının –Topkapı Sarayı- bahçesindeymiş gibi göstermek istemiştir. Boppe, Levha 122'deki soylu bir kadının resmedildiği portrenin I. Abdülhamd'in gözdesi Fransız Aimée Dubuc yani Nakş-i Dil olduğunu söyler (Boppe 1989:190; Lemaire 2001:79).

Levha 123'teki *Türk Süvari* portresi ise *Voyage Pittoresque de la Grèce*'teki ve *Tableau Général de l'Empire Othoman*'daki kıyafet resimlerine benzer. Ancak burada figür doğal konumu gereği bir atın üstündedir. Geride alçakta kalan bir manzara izlenir.

Hilaire'in Louvre Müzesi'ndeki iki tablosu **Levha 102**'deki *Müzik* –5352 numarayla bulunan- ve **Levha 103**'teki *Okuma* –5353 numarayla bulunan- büyük boyutlarıyla –130x118cm.-, sanatçının bir ressam olarak resimleme anlayışının temel unsurlarını yansıtır. Serbest el, yumuşak fırça tekniği ve parlak renk kullanımı dikkat çekici unsurlardır. Ayrıntıcılıktan uzak bir anlayış izlenir.

Hilaire'in geniş alanları resmettiği manzara resimleri (**Levha 105-110,115-117**) ayrıntıcılıktan uzaktır. Yumuşak fırça tekniği, özellikle arka planda kalan doğa betimlemelerinde görülür.

İnsanlar, Hilaire'in resimlerindeki vazgeçilmez unsurlardandır. Ressam için insanlar betimlediği yerin olmazsa olmaz doğal parçasıdır. Bu doğal aidiyetlik insanların duruş ve davranışlarına da yansır. Tekli veya grup halinde konuşurken, beklerken, çalışırken, otururken, ayakta ve benzeri şekillerde gösterilirler. Hilaire figürlerini küçük kafalı, gölgeli boyanmış yüzlü ve vücutlarına hafif eğim vererek çizer. **Levha 124**'teki *Yunan Giysili Kadın* portresi Hilaire'in gerek yumuşak fırça tekniğini ve serbest elini gerekse insan figürlerinin çiziminde tercih ettiği tarzı yansıtmaya bakımından dikkat çekici bir örnektir.

Ressam Jean Baptiste Hilaire'in tabloları, XVIII. yüzyılın son çeyreğinde doğuya ilişkin geniş bir izlenim sunar. Ressam, dikkatle bakarak incelemiş gördüğünü anlamlandırarak resimsel bir dille yansıtmıştır.

3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Fransız ressam Jean Baptiste Hilaire (1753-1822), XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Türkiye'ye gelen çok sayıdaki yabancı ressamdan biridir. Yüzyıllardır, doğu konularını işleyen ve resimlerinde doğuya ait ayrıntılar ile imgelemler kullanan Avrupalı ressamlar, doğuya seyahat ederek doğrudan bilgi edinenler ve doğuyu hiç görmeden ikinci elden kaynaklardan –eşyalar, resimler, kitaplar, rivayetler, anlatılar...- yararlanarak düş gücüyle resimlerini yapanlar şeklinde genel olarak ikiye ayrılabilir. Jean Baptiste Hilaire, doğu konulu resimler yapan Avrupalı ressamlar içinde seyahat ederek doğuya ilişkin resimler yapmış ve resimleriyle Osmanlı kültüründen gerçekçi yansımalar sunmuştur.

Doğu konulu resimleriyle tanınan Hilaire'in çalışmaları, çalışma ortamı ve şekli döneminin özelliklerini yansıtır. Ressamın çeşitli tekniklerde yaptığı resimleri dışında, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında çok popüler olan doğu konulu gravürlü kitaplardan *Voyage Pittoresque de la Grèce*'te ve *Tableau Général de l'Empire Othoman*'da resimleri vardır. Resimleriyle Osmanlı İmparatorluğu'nu çeşitli yönleriyle yansıtmıştır. Tıpkı Fatih Sultan Mehmed devrinden itibaren Türkiye'ye gelen Avrupalı ressamlar gibi, resimlerinde, farklılığı temsil eden Osmanlı kültürünü tüm yönleriyle tanıtmayı amaç edindiği izlenir. Yani Jean Baptiste Hilaire, yüzyıllardır devam eden bir sürecin XVIII. yüzyılın ikinci yarısındaki devamının bir temsilcisidir.

Fransız ressam Hilaire'in ismini günümüze taşıyan çalışmalarını tam olarak anlamanın yolu, çalışmalarını yaptığı dönemde Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ve Avrupa'daki genel eğilimleri kavrayabilmekten geçer. Genel olarak XVIII. yüzyıl, geçmiş yüzyıllardan farklı olarak Avrupa ve Osmanlı Devleti arasında eşitlik temeline dayanan denge süreci içinde gerçek anlamda bir yaklaşma dönemi olmuştur. 1699 yılında Karlofça Antlaşması sonrasında yeni arayışlar içine giren Osmanlı Devleti gerek siyasi gerekse kültürel gerekçelerle Fransa ile yakınlaşmıştır (Germaner ve İnankur

2002:17). Osmanlı Devleti, bilinçli bir dışa açılma politikası başlatmış XV. yüzyıldan itibaren devamlı olarak İstanbul'a gelen Avrupa ülkelerinin elçileri gibi Avrupa'ya yolladığı elçilerle Avrupa'yı geçmiş dönemlere göre daha derin tanıma olanağı bulmuştur. Osmanlı değişiminin ilk devresi olarak değerlendirilen, zevk ve neşe dönemi şeklinde yaşanan Lale Devri'nde sultan III. Ahmed tarafından elçi olarak Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa'ya gönderilmesi bu açılımın başlangıcıdır. Lale Devri, kanlı Patrona Halil İsyanı'yla sona ermiş ancak XVIII. yüzyıl ve sonrasında devam edecek Avrupa'ya açılımın bilinçli ilk adımını oluşturmuştur. Yabancı elçilerin yanlarında bulunan yabancı ressamınların özellikle XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra yoğun etkinlikleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun XVIII. yüzyıl içindeki siyasi ve diplomatik yaklaşımlarına uygun olarak, onlara sağladığı ortamla doğrudan ilgilidir. Ressamlar, XVIII. yüzyılda özellikle I. Abdülhamid ve III. Selim'in saltanat yıllarında İstanbul'da rahat bir çalışma ortamı bulmuşlardır.

Öte yandan, Avrupalılar'ın XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'na olan ilgisi 1699 yılında Karlofça Antlaşması'yla sonuçlanan Viyana kuşatmasının da etkisiyle XVIII. yüzyılın başında da devam etmektedir. Ancak XVIII. yüzyılda Avrupalılar Osmanlı Devleti'ni Türkiye'ye gelen elçiler ve sanatçılar sayesinde tanımanın yanı sıra Osmanlı Devleti tarafından Avrupa'ya gönderilen Osmanlı elçileri aracılığıyla da tanıma imkanı bulmuşlardır. Karşılıklı ilişki ve ilginin sonucu **Turquerie** olarak adlandırılan bir moda XVIII. yüzyılda Türklere ait unsurların mimari, süsleme, giyim, el sanatları ve benzeri alanlara yansısıyla Avrupa'da oluşmuştur. **Turquerie**'nin en etkili isimleri 1700'lerin ilk yıllarından itibaren Türkiye'ye gelerek eserler veren yabancı ressamlardır. XVIII. yüzyılda Avrupa'da en önemli eğilimlerden biri de insan ve insana dair her şeye verilen değere bağlı olarak gelişen geçmişe duyulan ilgidir (Germaner 1996a:18). Geçmiş medeniyetlerin araştırılmasına duyulan ilgi çerçevesinde Avrupalılar, Osmanlı topraklarına gelmişlerdir. XVIII. yüzyılda Avrupalı elçilerin yanında ressamların yanı sıra mimarlar ve arkeologların da Türkiye'ye gelmesi

medeniyetlerini dayandırdıkları antik Yunan ve Roma kalıntılarının ayrıntılı incelemelerini yapmak içindir.

Jean Baptiste Hilaire'in bir ressam olarak geçirdiği evreler, bütün dönem özelliklerini yansıtır. Doğu konulu resimleriyle tanınan Jean Baptiste Le Prince'in (1734-1781) öğrencisi olan Hilaire (Anonim 1971:12; Bénézit 1976:539; Boppe 1989:196; İnankur 1997:784; Lemaire 2001:76) doğuya ilişkin resimlerle ilk kez Le Prince'in (Lemaire 2001:76) atölyesinde yani kendi ülkesi Fransa'da karşılaşmıştır. Ancak ressamın doğuya seyahati Avrupalılar'ın XVIII. yüzyılda geçmiş medeniyetlere ve antikiteye duydukları ilgiye bağlı bir proje kapsamında gerçekleşmiştir. Fransız soylusu Yunan ve Roma uygarlıkları uzmanı Kont Choiseul-Gouffier'le 1776'da (Yerasimos 1994:426) amacın Ege'nin bir haritasını yapmak olan grubun içinde doğuya yaptığı gemi seyahati (Pingaud 1887:37; Anonim 1971:12; Bénézit 1976:539; Kubilay 1994:66; Boppe 1998:161; Méjanès 1999:262; Lemaire 2001:76), ressamın kariyerinin en önemli aşaması olmuştur. Ressam gezi sayesinde, o dönemde Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde bulunan Ege adaları ve batı Anadolu kıyılarını gezme olanağı bulmuştur. Hilaire, bu projede bir ressam olarak yer almış ve Choiseul-Gouffier'nin *Voyage Pittoresque de la Grèce* isimli kitabının 1782 yılında Paris'te basılan birinci cildinde resimleri yayımlanmıştır. Gezinin, Ege adaları ve Fethiye'den İzmir'e Batı Anadolu kıyılarına kadar olan bölümünü konu alan bu ilk ciltteki resimlerin özgün çizimlerinin hemen hepsi Jean Baptiste Hilaire'e aittir. Kitaptaki her konuda, her türde ve her yerle ilgili resmi vardır. Konuları ve resimleme anlayışı projenin geneline uygun olarak tanıtmaya ve belgelemeye yöneliktir. Ege adalarındaki ve Batı Anadolu'daki antik Yunan Medeniyeti kalıntılarını ve o dönemdeki konumlarını –üzerinde yaşayanlar ve kültürleri, şehirleşme, mimari yapıları ve insanların kıyafetleri- gerçekçi bir şekilde ancak resimsel yaklaşımını kaybetmeksizin resimlerine yansıtmıştır. Yani Hilaire'in resimleri, kitaptaki bilimsel, ölçekli görsel çizimlerin arasında sanatsal bir gözle dönemin gerçekliğini ve geçmişin izlerini sunar.

Ressamın *Voyage Pittoresque de la Grèce*'teki **Levha 35**'te gösterilen **Pl. 74. Halte des Voyageurs Près de Dourlach, dans la Carie** ve **Levha 46**'da gösterilen **Pl.95. Route de Melasso a Boudroun** isimli resimleri heyetin resimleme çalışmalarıyla ilgili izler sunmaları bakımından önem taşırlar. Bu resimler gezginlerin mola anlarına ilişkindir. Dinlenenlerin içinde kıyafetlerinden Avrupalı oldukları anlaşılan figürler yer alır. **Pl.74**'teki Avrupalılar içindeki iki figür dikkat çeker. Elinde kağıt kalemle oturan Avrupalı, ayakta ileriye işaret eden diğer Avrupalı'yı dinlemektedir. Ressam adeta Choiseul-Gouffier ile kendini resmetmiştir. Choiseul-Gouffier bir şeyler çizmeye hazırlanan Jean Baptiste Hilaire'e çizmesini istediği yerleri gösteriyor gibidir. **Pl.95**'te de benzer bir diyalog resmedilmiştir. Ayaktaki Avrupalı oturan Avrupalılardan birine bir şeyler anlatmaktadır.

Kitaptaki **Levha 37**'deki **Pl.77. Fête turque** ile **Levha 48**'deki **Pl.99. Ruines du Temple de Mars** isimli resimler de dikkat çekicidir. **Pl.77**'de Türkler'in antik kalıntılar üzerinde yaptıkları kutlamalar resmedilmiştir. **Pl.99**'da ise Muğla-Milas'taki Mars Tapınağı'nın kalıntıları ve kalıntılar önünde piknik yapan Türkler görülmektedir. Her iki resimde de tutkulu bir Yunan medeniyeti hayranı olan Choiseul-Gouffier, Avrupa'nın medeniyet köklerini dayandırdığı Yunan medeniyetinin olduğu topraklarda Türkler'in bulunduğunu vurgulamak istemiş gibidir. Resimleri Hilaire'e bu amaçla yaptırmış olmalıdır.

Paris'e dönen Hilaire gerek *Voyage Pittoresque de la Grèce*'teki resimleri gerekse tablolarıyla doğuya ilgi duyan Avrupalılar tarafından ilgi gören bir ressam olmuştur (Boppe 1998:161-162).

Hilaire'in doğu ile ilgili çalışmaları devam eder. Kesin bir kanıt yoktur ancak 1784 yılında İstanbul'a Büyükelçi olarak atanan Choiseul-Gouffier'nin beraberinde tekrar Türkiye'ye geldiği sanılmaktadır. Belirtildiği gibi, çalışmaları, 1784 civarında Türkiye'de bulunmuş olabileceğini düşündürür. Choiseul-Gouffier, *Voyage Pittoresque*

de la Grèce'in devamı olan ikinci ciltte yer alan resimlerin büyük bölümü ile üçüncü ciltteki resimlerin tamamını elçilik yıllarında etrafında topladığı ekibe yaptırmıştır. Bu ciltlerde özellikle de İstanbul'u konu alan üçüncü ciltteki resimlerin çoğunun altında özgün çizimi yapan ressam olarak Hilaire'in ismi geçer. Bu da ressamın söz konusu dönemde İstanbul'da bulunduğunu göstermektedir. Bu ciltlerdeki az sayıda resmin altında "J. B. Hilaire del." şeklinde özgün çizimi baskıya uygun olarak ikinci kez çizen kişi olduğunu gösteren (Renda 2002b:60) imzası bulunur. Yani Jean Baptiste Hilaire, Choiseul-Gouffier için hem ressam hem de desinatör olarak çalışmıştır.

Ressamın ismi, İstanbullu bir Ermeni olan ve İsveç'in İstanbul'daki elçiliğine kadar ilerlemiş D'Ohsson'un kitabı *Tableau Général de l'Empire Othoman*'da da geçer . 1785'te oymabaskılarına Paris'te başlanan (Renda 2002b:62) kitabın hazırlıkları iki merkezli olarak İstanbul ve Paris'te gerçekleşmiştir. Özgün çizimler İstanbul'da yapılmıştır. Gravürlerinin yapılabilmesi için uygun olarak tekrar yapılan çizimlerin bazıları İstanbul'da bazıları ise Paris'te hazırlanmıştır. Resimlerin gravürleri ise Paris'te yapılmıştır. Hilaire, kitabın çalışmalarına İstanbul'dan katılmış olabilir. D'Ohsson için çalışan asıl ressamlar, yerli sanatçı Kostantin ve atölyesidir (Renda 2002b). Hilaire Avrupalı bir ressam olarak özgün çizimleri gravüre uygun olarak basılmak üzere yeniden çizmiştir. Hilaire'in, kitaptaki resimleri, özgün çizimleri gravüre uygun şekilde ikinci kez çizen kişi olduğunu belirten "del." yazarak imzalaması bunu kanıtlar.

Hilaire'in *Tableau Général de l'Empire Othoman*'daki resimleri *Voyage Pittoresque de la Grèce*'teki resimleri dikkate alındığında daha detaycı ve resimlerde belirli bir konuya ya da noktaya odaklanan türdendir. Resimsel özelliklerin etkisini yitirdiği görülür. Özellikle kıyafetlerin sergilenmesine yönelik tekli figürlerde, ressamın tipik üslubunu oluşturan yumuşak fırça kullanımı, gölgeli boyama ve serbest el özelliklerinden uzaklaşıldığı görülür. Ancak kalabalık iç ve dış mekan resimlerinde Hilaire'in üslubu belirginleşmektedir.

Jean Baptiste Hilaire, bir ressam olarak XVIII. yüzyılın son çeyreğinde doğu konulu gravürlü kitaplar gibi rağbet gören bir alanda *Voyage Pittoresque de la Grèce* ve *Tableau Général de l'Empire Othoman*'ın yapılması için iki projede etkin olarak çalışmıştır. Bu iki çalışmada yer alması, dönemin İstanbul'unda diplomasi ve sanat çevresinde aranan bir kişi olduğunu gösterir. Hilaire'in hayatının dönüm noktası olduğunu belirttiğimiz Choiseul-Gouffier ile 1776'da doğuya yaptığı seyahat, söz konusu çevreye girmesini ve aranan biri olmasını sağlamıştır. Hilaire bir ressamdır. Ancak söz konusu iki kitapta hem ressam hem de desinatör olarak çalışmıştır. Daha da önemlisi özellikle *Tableau Général de l'Empire Othoman*'ın hazırlanması sürecinde İstanbul'daki sanat ortamının önemli bir parçası olan yerli ressamlarla yakın ilişkiler içinde bulunmuş olmasıdır.

Voyage Pittoresque de la Grèce ve *Tableau Général de l'Empire Othoman* için resimler yapması, Hilaire'in Osmanlı kültürünü her yönden tanımasını sağlamıştır. Mimariyi, iç mekan dekorasyonlarını, farklı etnik grupların kültür ve yaşayışlarını ve kıyafetleri ayrıntılı olarak incelemiştir. Resimlerinin belge niteliğinde gerçekleri yansıtmaları bu özelliğiyle ilişkilidir.

Jean Baptiste Hilaire'in asıl önemli yapıtları karakalem, yağlıboya, suluboya, guvaj ve mürekkep kullanarak çeşitli tekniklerde yaptığı resimleridir. Ressamın kendini gösterdiği, kişisel üslubunu ve fırça tekniğini değerlendirebilme olanağı sağlayan asıl yapıtları bu çalışmalarıdır. Hilaire'in *Voyage Pittoresque de la Grèce*'te ve *Tableau Général de l'Empire Othoman*'daki resimleri gibi tabloları da onun **Turquerie** içinde doğu ressamı olarak tanınmasına katkıda bulunmuştur.

Hilaire'in *Voyage Pittoresque de la Grèce*'teki ve *Tableau Général de l'Empire Othoman*'daki resimleri dışındaki doğuya ilişkin resimleri konularına göre şöyle sıralanabilir; *Voyage Pittoresque de la Grèce*'te ve *Tableau Général de l'Empire Othoman*'daki resimlerinin özgün çizimleri (Levha 126-133), Galata'dan bakarak

yaptığı tarihi yarımada ile ilişkin resimleri (Levha 105-106), İstanbul'un çeşitli yerlerine ilişkin yaptığı resimleri (Levha 107-111), Osmanlı yaşam tarzını yansıtmayı amaçladığı hayali resimleri (Levha 112-113), doğu manzaraları (Levha 114-118), iç mekanda yaşam tarzına ilişkin resimleri (Levha 119-120), doğuluları resmettiği portreleri (Levha 121,122), kıyafetlerini sergileyen figürlerin olduğu resimler (Levha 123-125,134,135). Bu resimlerle, XVIII. yüzyıldaki Osmanlı dünyasını hemen hemen tüm yönleriyle yalın, abartısız ve ön yargısız bir gerçeklikle yansıtmıştır.

Levha 134'teki *Doğulu Nişancı* ve Levha 135'teki *Doğulu Okçu* isimli çizimleri ressamın *Voyage Pittoresque de la Grèce*'teki tekli kıyafet resimlerindeki figürlerle aynı özellikleri taşır; küçük kafalı hafif eğim verilerek çizilen bir vücut, ince gölgeli boyanmış bir yüz ve büyük gözler. Ancak bu resimlerin en önemli özelliği Hilaire'in Levha 134'teki *Doğulu Okçu*'nun altında "B. hilair 1796" şeklinde atılmış imzasının bulunmasıdır. Tarih ressamın 1796'da hala doğu konulu çalışmalar yaptığını göstermektedir.

Doğu konulu resimleri dışında, Hilaire'in Louvre Müzesi'ndeki iki tablosu Levha 102'deki *Müzik* ve Levha 103'teki *Okuma*, sanatçının kişisel üslubunu yansıtır. Serbest el, yumuşak fırça tekniği ve parlak renk kullanımı dikkat çeker. Gerek kullandığı teknik gerek figürlerin kendi hallerinde, abartısız duruşları doğu konulu resimlerinde de izlenir.

Hilaire'in resimlerine bakıldığında, resimlerin pek çok şeyi içermelerine ve anlatmalarına rağmen karmaşadan uzak oldukları görülür. Ressam, bunu ışık dağılımındaki ve kompozisyonu oluşturmadaki dengeyle sağlar. Işık-gölge kullanımı hiçbir öğeyi diğerlerinden öne çıkarmaz. Işık resmin geneline aynı ölçüde yansır, buna bağlı olarak gölgede kalan yerler belirsizliğini kaybetmez. Kompozisyonu oluşturan unsurların hiçbiri diğerlerinin önüne geçmez. Resmin bir tarafında kalabalık bir tarafında boşluk duygusu yaşanmaz. Resimde anlatılmak istenen -yerleşim birimi, doğa parçası, mimari yapı, antik kalıntı, insanlar veya kıyafet- net olarak, abartısız bir şekilde

seyirciye ulaşır. Resimdeki her şey vazgeçilmez gibidir. Bir bütünün doğal parçaları olarak yerlerini alırlar. İnsanlar kompozisyonun içinde kendi hallerinde, doğal duruş ve tavırlarıyla belirirler. Hilaire'in üslubunun seçilmesini sağlayan en önemli unsurlardan biri de küçük kafalı, gölgeli boyanmış yüzleri ve vücutlarına hafif eğim verilerek çizilen figürleridir.

Hilaire'in karakalem, yağlıboya, suluboya, guvaj ve mürekkeple yaptığı resimlerinde belirginleşen ve daha net anlaşılan üslubu, gravür tekniğiyle basılmış olmalarına karşın *Voyage Pittoresque de la Grèce*'te ve *Tableau Général de l'Empire Othoman*'daki resimlerinde de izlenir. Özellikle *Voyage Pittoresque de la Grèce*'teki resimlerinde görülen kompozisyon anlayışı ve figürler, Hilaire'in üslubunun tipik özelliklerini yansıtır. Yani, ressamın bütün resimleri bir arada düşünüldüğünde, gerek konularda gerek teknik yaklaşımda tutarlı bir bütünlük oluşur.

Ressam Jean Baptiste Hilaire XVIII. yüzyılda, yabancı olduğu doğulu bir kültüre Avrupalı olarak yaklaşmış biridir. Hilaire'in resimlerine, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli yönleri –kültürü, şehirleri, doğası, insanların yaşayışı ve kıyafetleri vs...- her hangi bir ön yargı ve abartı olmaksızın yansır. Hilaire bir *Turquerie* temsilcisi olarak Osmanlı'nın farklılığını, resimlerine taşıdığı yaşam tarzında, mimaride ve kıyafetlerde gerçeklere dayanarak yansıtmıştır. Gözlemlerindeki doğruluk ve abartıdan uzak yaklaşımı, resimlerine belge niteliği kazandırır. İnandırıcılık abartıdan uzak, sade ve dingin anlatımında belirir.

Sonuç olarak ressam Jean Baptiste Hilaire pek çok yönden önem taşır. Bunlardan ilki yaşadığı XVIII. yüzyılın ikinci yarısının dönemsel eğilimlerini bir ressam olarak çalışmalarıyla yansıtmıştır. XVIII. yüzyıl Avrupa'sında, geçmişe duyulan ilgi ve geçmişin araştırılması en önemli belirleyicilerden olmuştur (Germaner 1996a:18). Hilaire'in 1776'da Kont Choiseul-Gouffier'le yaptığı gemi seyahati ve bu seyahat esnasında yaptığı çalışmalarını içeren *Voyage Pittoresque de la Grèce*'in ilk cildi

geçmişin araştırılmasına yönelik bir projenin içinde yer aldığını gösterir. Osmanlı kültürüne ilişkin çalışmaları da dönemsel yaklaşımlara bağlıdır. Fatih Sultan Mehmed devrinden itibaren doğuya seyahat eden Avrupalı ressamın bulundukları dönem özelliklerine uygun olarak Osmanlı Devleti'ne ilişkin resimler yapmışlardır. Hilaire, bu sürecin XVIII. yüzyıldaki uzantısı olan **Turquerie** içinde yer alır. Hilaire'in ikinci önemli yönü, ressamca yaklaşımından taviz vermediği resimlerinin birer belge niteliğinde olmasıdır. Gerek çeşitli tekniklerde yaptığı resimleri gerek *Voyage Pittoresque de la Grèce*'te ve *Tableau Général de l'Empire Othoman*'daki baskı resimleri gerçekleri yansıtır. Resimleri, resmedilen yerin XVIII. yüzyıldaki mimarisini, doğasını ve üzerinde yaşanan kültürünü günümüze taşımaktadır. Ressamın üçüncü önemli özelliği bir ressam olarak çalışma alanının genişliğidir. Tabloları dışında, *Voyage Pittoresque de la Grèce*'te ve *Tableau Général de l'Empire Othoman*'da hem ressam hem de desinatör olarak çalıştığı anlaşılmaktadır. Dördüncü, Hilaire'in İstanbul'daki sanat ortamı içinde yerli sanatçılarla ilişki içinde bulunmasıdır. Resimlerindeki mimari dekorasyona ilişkin ayrıntılar ve doğru aktarım buna işaret etmektedir. Hilaire *Tableau Général de l'Empire Othoman*'nın resimlenmesi sürecinde yerli ressamlarla çalışmıştır. Jean Baptiste Hilaire'in beşinci ve en önemli özelliği ise XVIII. yüzyılın ikinci yarısında doğu ressamı olarak, resimlerinde belirgin bir şekilde izlenebilecek kişisel üsluba sahip olmasıdır.

4. KATALOG

4.1. JEAN BAPTISTE HILAIRE'İN BASKI RESİMLERİ

Jean Baptiste Hilaire'in *Voyage Pittoresque de la Grèce* ve *Tableau Général de l'Empire Othoman*'daki resimleri kitaplardaki dizilişlerine göre sıralanmıştır. Öncelikle resimlerin isimleri orijinallerindeki gibi Fransızca olarak yazılmıştır. Resimlerin isimlerinin altında çizeni, gravüre hazırlayanı ve gravürleyenini kitaplarda belirtildiği şekilde yer alır. Altta Türkçe olarak yazılan resimlerin isimleri, Fransızcaların çevrileridir. Resimde emeği geçenlerin ismi Türkçe ismin altında Türkçe olarak belirtilmiştir.

4.1.1. VOYAGE PITTORESQUE DE LA GRÈCE

Vue de la ville et du chateau de Coron,

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par Lienard

Levha 1,

Koron Şehri ve Şatosunun Görünümü, Tome 1-I, pl.1

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen Lienard

Yunanistan'ın Koron kentinin denizden bakılarak yapılan resmi. Ön planda deniz ve gemiler vardır. Geride deniz kenarındaki surlarla çevrili şehir resmedilmiştir.

Soldats Albanois

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par J.B. Tilliard

Levha 2,

Arnavut Askerler, Tome 1-I, pl.2

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen J.B. Tilliard

Arnavut askerlerin resmidir. Resimde bir grup asker gösterilir. Arkasında deniz olan yüksekçe bir kayalığın üzerinde durmaktadırlar. Birbirleriyle konuşuyormuş gibi resmedilmişlerdir. Resimde, askerler kıyafetlerini bulundukları ortamın gerektirdiği doğal hal ve duruşlarıyla sergilerler.

Femmes de l'isle de l'Argentiere

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par J.B. Tilliard

Levha 3,

Arjentierli Adalı Kadınlar, Tome 1-I, pl.3

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen J.B. Tilliard

Arjentier Adalı kadınlar resmedilmiştir. Biri arkasını dönmüş iki kadın, çiçeklerle süslü taş bir merdivenin yanında görülmektedir. Arka planda deniz vardır. Resimde kadınların önden ve arkadan kıyafetleri sergilenmektedir. Ancak figürler poz vermezler.

Tombeau de Marbre Blanc

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par J.B. Tilliard

Levha 4,

Beyaz Mermer Lahit, Tome 1-I, pl.7

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen J.B. Tilliard

Resimde, deniz kenarında üzerinde kabartma olan bir lahit görülür. Lahitin yanında bir kadın, kadının çocuğu ve bir köpek vardır. Doğal halinde poz vermeden resmedilen kadının kıyafeti ve başlığı dikkat çekicidir. Kadının kıyafetinin yanı sıra lahit ve yerdeki kaplar da dikkat çekmektedir.

Vue de la ville et de l'île de Siphanto

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par SS Choffard

Levha 5,

Sipnos (Siphnos) Adası ve Yerleşiminin Görünümü, Tome 1-I, pl.8

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen SS Choffard

Ege Denizi'ndeki Sipnos Adası'na ilişkin bir resimdir. Denizden bakılarak yapılmıştır. Adanın kayalık yapısı dikkat çeker. Biri kıyıda diğeri öndeki kayalığın üstünde iki küçük yerleşim birimi resmedilmiştir. Ön planda, denizde yelkenliler ve kayıklar görülür. İnsanlar, yelkenlilerde ve kayıklarda doğal hallerinde işlerini yaparken resmedilmişlerdir.

Femmes de l'isle de Siphanto

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par A.J. Duclos

Levha 6,

Sipnos (Siphnos) Adalı Kadınlar, Tome 1-I, pl.9

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen A.J. Duclos

Sipnos Adalı bir kadın, evinde oturur vaziyette bebeğinin salıncağını sallarken gösterilmiştir. Arkada yatak vardır. Kadın yanında ip eğiren kızı ve önünde oyun oynayan çocuğuyla doğal haliyle resmedilmiştir. Kat kat kıyafeti ve başındaki ilginç şekilde bağlanmış örtüsü dikkat çeker.

Femmes de l'île de Nio

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par J.B. Tilliard

Levha 7,

Nio Adalı Kadınlar, Tome 1-I, pl.12

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen J.B. Tilliard

Nio Adalı üç kadın resmedilmiştir. Yaşlı kadın ip eğirirken görülür. Diğer ikisi gençtir ve ayakta dururlar. Arkalarında deniz vardır. Kadınlar bir evin yanında resmedilmişlerdir. Oturan kadının önünde bir kedi durur. Resimde figürler, poz vermeden kıyafetlerini sergiler.

Vue du Bourg San-Nicolo

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par Daniel Moseder

Levha 8,

San Nicolo Burcu'nun Görüntüsü, Tome 1-I, pl.15

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen Daniel Moseder

Ege'deki Tinos Adası'ndaki San-Nicolo Burcu'nun adanın yamaç kayalıkları üzerinde kalan bir uzantısı resmedilmiştir. Denizden bakılarak yapılan resimde adanın

engebeli, kayalık arazisine dikkat çekilir. Kayalıklar üzerindeki burcun yanında görülen yel değirmenleri, tepenin rüzgarlı olduğunu göstermektedir. Bir arka tepenin üzerinde de yel değirmenleri ve hemen aşağısında evler resmedilmiştir.

Femmes de l'île de Santorin

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par J.B. Tilliard

Levha 9,

Santorin Adalı Kadınlar, Tome 1-I, pl.17

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen J.B. Tilliard

Santorin Adalı iki kadın bir evde oturur vaziyette sohbet ederken gösterilmişlerdir. Kıyafetleri ayrıntılı olarak izlenen figürler, poz vermeden doğal hallerinde resmedilmişlerdir.

Vue prise au village de Nebrio à Santorin

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par J. Mathieu

Levha 10,

Santorini Adası'ndaki Nebrio Köyü'nden Görüntü, Tome 1-I, pl.18

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen J. Mathieu

Resimde, Ege'deki Santorini Adası'nda yaşayan halkın günlük yaşamlarından bir kesit izlenir. Sıradan bir gün resmedilmiştir. Basit yerel mimari dikkat çeker. Resimde, sokakta kadınlar çocuklarıyla görülür. Sağda, eşekleriyle limana inen adalılar resmedilmiştir. Solda, damda müzik eşliğinde dinlenen bir grup vardır. Sağ planın

gerisinde Ege Denizi ve tekneler izlenir. Çin mürekkebiyle yapılan aslı bugün bir özel koleksiyondadır (Levha 127).

Habitans de l'île de Naxia

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par J.L. Delignon

Levha 11,

Naksos (Náksos) Adalılar, Tome 1-I, pl.24

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen J.L. Delignon

Resimde üçü yetişkin biri çocuk dört figür, arkasında deniz olan yüksekçe bir yerde durmaktadır. Biri erkek, diğeri kadın -arkası dönük- ayakta konuşurken resmedilmişlerdir. Diğer kadın bir kayanın üzerine oturmuştur. Çocuk da kayanın üzerinde oynamaktadır.

Dames de l'île de Tine

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par J.L. Delignon

Levha 12,

Tinos (Tínos) Adalı Kadınlar, Tome 1-I, pl.25

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen J.L. Delignon

Tinos Adalı iki kadın bir odada otururken resmedilmişlerdir. Kadınlardan biri kitap okur. Diğeri kitap okuyanı dinlemektedir. Kıyafetleri ayrıntılı olarak izlenen figürlerin gerek bulundukları oda gerekse giysileri varlıklı olduklarını göstermektedir.

Bourgeoises de l'île de Tine

Dessiné par J.B. Hilair

Levha 13,

Tinos (Tinos) Adalı Burjuva Hanım, Tome 1-I, pl.26

Çizen J.B. Hilair

Tinos Adalı bir kadın evinde otururken gösterilmiştir. Kadının sol tarafında beşikteki bebeği görülür. Kıyafetinden ve bulunduğu odanın dekorasyonundan varlıklı olduğu anlaşılan hanım, sağ tarafında oturan kızına dantel yapmayı öğretirken resmedilmiştir. Figürler, doğal duruşlarıyla kıyafetlerini sergiler.

Servantes de l'île de Tine

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par J.L. Delignon

Levha 14,

Tinos (Tinos) Adalı Hizmetçiler, Tome 1-I, pl.27

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen J.L. Delignon

Resimde Tinos Adalı iki kadın ve bir çocuk görülür. Figürler doğal duruşlarıyla kıyafetlerin sergilemektedir. Yüksekçe bir yerde konuşurken gösterilmişlerdir.

Vue de bourg de San-Nicolo dans l'île de Tine

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par J.B. Tilliard

Levha 15,

Tinos (Tinos) Adası'ndaki San Nicolo Burcu'nun Görüntüsü, Tome 1-I,

pl.28

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen J.B. Tilliard

Tinos Adası'ndaki San-Nicolo Burcu ve bulunduğu yer uzaktan bakılarak ayrıntılara yer verilmeden resmedilmiştir. Denizden bakılmaktadır. Resimde ön planda deniz, kayıklar ve günlük işleriyle uğraşan insanlar, geride sağda ise uzayıp giden bir doğa manzarası izlenmektedir.

Vue du Bourg de San Nicolo

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par J.B. Tilliard

Levha 16,

San Nicolo Burcu'nun Görüntüsü, Tome 1-I, pl.29

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen J.B. Tilliard

Tinos Adası'ndaki San-Nicolo Burcu'nun yer aldığı burunun başka bir açıdan bakılarak yapılmış resmidir. Burç ve şehrin gerisinde adanın engebeli arazisi izlenir. Denizde kayıklar ve yelkenliler görülür. Ön planda kayıklarının denize indirmeye çalışan adalılar vardır.

Danse Grecque à Paros

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par P. Martini

Levha 17,

Paros (Páros) Adası'nda Rum Dansı, Tome 1-I, pl.33

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen P. Martini

Ege'deki Paros Adası'nda yaşayan Yunanlı halkın şenliği resmedilmiştir. Halk geleneksel danslarını yaparken görülmektedir. Limana yakın bir noktada bulundukları anlaşılmaktadır. Çadırlar görülür. Kadınlı erkekli bir grup dans ederken, bir grup müzisyen de müzikleriyle onlara eşlik etmektedir. Arkada Ege Denizi izlenir. Resmin Hilaire tarafından mürekkeple yapılan aslı bugün bir özel koleksiyondadır (**Levha 128**).

Entrée d'une carriere de Paros

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par J.B. Tilliard

Levha 18,

Paros (Páros) Adası'ndaki Bir Mağaranın Ağızı, Tome 1-I, pl.34

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen J.B. Tilliard

Ege'deki Paros Adası'nda bir mağaranın girişi resmedilmiştir. Mağara duvarındaki kabartmalar dikkat çeker. Kıyafetlerinden Avrupalı oldukları anlaşılan iki figür kabartmaları izlemektedir. Başka Avrupalı üç figür de mağara ağzında eşeğiyle gezmekte olan bir yerliyle konuşurken gösterilmiştir.

Vue de l'interieur de la Grotte d'Antiparos

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par J.B. Tilliard

Levha 19,

Antiparos Aadası'nda Bir Mağaranın İçinin Görüntüsü, Tome 1-I, pl.38

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen J.B. Tilliard

Ege'deki Antiparos Adası'nda bir mağranın içi resmedilmiştir. Karstik mağradaki sarkıtlar ve dikitler dikkat çeker. Mağaranın içinde dikkatle etrafa bakan insanlar vardır.

Habitans de l'île de Lemnos

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par J.L. Delignon

Levha 20,

Lemnos Adası Sakinleri, Tome 1-I, pl.41

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen J.L. Delignon

Ege'deki Lemnos Adası'nda yaşayan halkın yaşamlarına ilişkin bir resimdir. Sıradan bir evin önünde çocuklar ve konuşan kadınlar resmedilmiştir. Çiçeklerle süslenmiş ev, evin önündeki hayvanlar, çocukların duruş ve davranışları, halkın günlük yaşamından bir kesit sunar. Solda arka planda Ege Denizi uzanır.

Vue du Port de Scio

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par Lienard

Levha 21,

Sakız (Khíos) Limanı'nın Görüntüsü, Tome 1-I, pl.45

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen Lienard

Resimde Ege Denizi'ndeki Sakız Adası'ndaki liman gösterilmektedir. Denizden bakılarak liman ve gerisindeki şehir resmedilmiştir. Kıyıdaki surların arkasında yer alan şehirde Osmanlı dönemine ait camiler görülür. Ön planda deniz, gemiler ve kayıklar vardır.

Vue de la Fontaine de Scio

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par J. Mathieu

Levha 22,

Sakız (Khíos) Adası'ndaki Çeşmenin Görüntüsü, Tome 1-I, pl.46

Çizen J.B. Hilair- Gravüleyen J. Mathieu

Resimde Ege'deki Sakız Adası'nda bir çeşme ve çeşmenin etrafında resme canlılık katan doğal, günlük davranışlarını sergileyen insanlar görülür. Çeşmenin gerisinde küçük bir yerleşim birimi vardır. Arka planda uzayıp giden bir manzara resmedilmiştir. Resmin asıl konusu çeşmedir. Ancak etrafındaki insanlar, yapılar ve doğal yapı da gösterilmiştir.

Femmes de l'île de Scio

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par J.L. Delignon

Levha 23,

Sakız (Khíos) Adalı Kadınlar, Tome 1-I, pl.48

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen J.L. Delignon

Sakız Adalı kadınların gösterildiği resimde biri arkasını dönmüş iki kadın çiçeklerle süslenmiş bir evin girişinde konuşurken resmedilmişlerdir. Kadınların başlıkları dikkat çeker. Sağda geride liman kenarında bir cami ve şehir görülür.

Jardin de l'île de Scio

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par Dambrun

Levha 24,

Sakız (Khíos) Adası'nda Bir Bahçe, Tome 1-I, pl.49

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen Dambrun

Ege'deki Sakız Adası'nda bir bahçe ve insanlar resmedilmiştir. Halkın günlük yaşayışı yansıtılmaktadır. Bahçenin kıyısındaki ev basit mimarisiyle dikkat çeker. Kıyafetlerinden müslüman oldukları anlaşılan insanlar günlük olağan hallerini sergilerler.

Vue du Port et de la ville Chesmé

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par Salliet

Levha 25,

Çeşme Limanı ve Şehrinin Görüntüsü, Tome 1-I, pl.51

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen Salliet

İzmir'in Çeşme ilçesinin denizden görünümüdür. Ressam, yamaca kurulmuş şehri ve limanı denizden bakarak resimlemiştir. Sağda yüksek bir tepenin üstünde iki yel değirmeni vardır. Denizde gemiler ve kayıklar görülür. Ön planda solda batık gemiler dikkat çeker.

Vestiges du Temple de Junon à Samos

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par J. Mathieu

Levha 26,**Samos (Sámos) Adası'ndaki Junon Tapınağı Kalıntıları, Tome 1-I, pl.53**

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen J. Mathieu

Ege'deki Samos Adası'ndaki Junon Tapınağı'nın kalıntıları ön plana alınarak gerisindeki doğa –tepeler, deniz- ve etrafındaki insanlar resmedilmiştir. Resmin asıl konusu yapı olup etrafındaki az sayıdaki insan çevreyi ve tapınağı incelemektedir.

Vue de l'île de Pathmos

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par Decquevauvillier

Levha 27,**Patmos (Pátmos) Adası'nın Görüntüsü, Tome 1-I,pl.55**

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen Decquevauvillier

Ege'deki Patmos Adası'nın denizden bakılarak yapılmış resmidir. Tepenin üstünde kökleri antik döneme dayanan şehir görülür. Resimde şehrin kurulu olduğu arazinin engebeli yapısı dikkat çeker. Soldaki tepenin üzerinde yel değirmenleri resmedilmiştir. Ön planda deniz, liman, gemiler ve kayıklar görülür.

Vue interieure de l'eglise de l'Apocalipse

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par J.L. Delignon

Levha 28,

Patmos (Pátmos) Adası'ndaki Apoklips Kilisesinin İçinin Görünümü,
Tome 1-I, pl.57

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen J.L. Delignon

Ege'deki Patmos Adası'nda bir kilisenin içi resmedilmiştir. Sağda kilisenin dayandığı kayalık görülür. Resim, tonozlu kilisenin içinde apsise doğru bakılarak yapılmıştır. Apsiste bir haç ve haçın bir yanında Meryem bir yanında Hz. İsa resimleri bulunur. Kilisenin içinde insanlar vardır.

Femmes de l'île de Pathmos

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par J.B. Tilliard

Levha 29,

Patmos (Pátmos) Adalı Kadınlar, Tome 1-I, pl.58

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen J.B. Tilliard

Patmos Adalı kadınlar gösterilmiştir. Biri arkasını dönmüş iki kadın gerilerinde deniz, taş bir çeşmenin yanında resmedilmiştir. Kadınlar su almak için çeşmeye gelmiş ve karşılaşp konuşmaya başlamış gibi görünürler. Başlarındaki örtü son derece ilgi çekicidir. Kadınlar, doğal mekanlarında sıradan duruşlarıyla elbiselerini sergilerler.

Vue de la Place Publique de Cos

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé à l'eau forte par C. Weisbrod et terminé au burin par J. Aliamet

Levha 30,

Kos Meydanından Görüntü, Tome 1-I, pl. 59

Çizen J.B. Hilair- Ofort (asitle yedirme) tekniğiyle kazıyan C. Weisbrod- burin (ince çelik tığ kalem) kullanarak tamamlayan J. Aliamet

Ege'deki Kos Adası'na ilişkin bir resimdir. Halkın şehir merkezindeki günlük hayatı resmedilmiştir. Etrafı ağaçlarla çevrili bir çeşme ve çeşmenin etrafındaki insanlar ön plana çıkar. Etrafta tezgahlar görülür. Geri planda kalan mimari –sağdaki konut ve soldaki cami- ve figürlerin giysileri müslüman bir topluluğu işaret etmektedir. Resmin aslı bugün bir özel koleksiyondadır (**Levha 129**).

Vue du Port des Bateaux à Rhodes

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par N.C. Varin

Levha 31,

Rodos Limanı'nın Görüntüsü, Tome 1-I, pl.61

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen N.C. Varin

Ege Denizi'ndeki bugün Yunanistan'a bağlı Rodos Adası'ndaki Rodos şehrinin limanı denizden bakılarak resmedilmiştir. Resimde liman ve limanın gerisindeki surlar içinde kalan şehir görülmektedir. Ön planda deniz ve kayıklar vardır. Kayıklarda insanlar resmedilmiştir.

Vue d'un chateau et de plusieurs Tombeaux près des ruines de Telmissus

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par J. Mathieu

Levha 32,

Kale Görüntüsü ve Telmessos Kalıntıları Yakınındaki Mezarlar, Tome 1-II, pl. 64

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen J. Mathieu

Muğla'ya bağlı Fethiye'deki Telmessos antik şehri kalıntılarının yakınında bulunan harabe halindeki mezarların genel görünümü resmedilmiştir. Resmin ana konusu olan mezarlar kayalık bir yamaçta yer alır. Önde, engebeli arazide ilerleyen bir kervan resimlenmiştir. Resmin ön planında kayalıklar üzerinde oturan ve dinlenen dört figür görülür.

Vue de la Montagne des Tombeaux Près de Telmissus

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par J. Aliamet

Levha 33,

Telmessos Yakınlarındaki Mezar Yığını, Tome 1-II, pl.67

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen J. Aliamet

Muğla'da Telmessos antik şehri yakınlarındaki kaya mezarlarının betimlendiği resimdir. Kayalıkların önünde bir kervan görülür. Hilaire'in aynı yerde farklı bir noktadan bakarak daha geniş bir alanı gösterdiği yağlı boya resmi vardır (**Levha 116**).

Vue d'un Theatre de Telmissus

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par Dambrun

Levha 34,

Telmessos Tiyatrosu'ndan Görünüm, Tome 1-II, pl.71,

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen Dambrun

Muğla'da Telmessos antik şehrindeki tiyatro kalıntılarının betimlendiği resimdir. Tiyatro kapılarının birinin önünde sahne bölümünün kenarında oturan üç insan ve develeri vardır. Sağda tiyatronun basamakları görülür. Solda ise tiyatronun arkasında

kalan manzara resmedilmiştir. Resmin asıl konusu olan yapı, etrafındaki insanlarla, bulunduğu yerin doğal yapısı ve konumu anlaşılacak şekilde betimlenmiştir.

Halte des Voyageurs Près de Dourlach, dans la Carie

Dessiné par J.B. Hilair- Terminé au burin par H. Guttenberg le Jeune et gravé à l'eau forte par C. Weisbrod

Levha 35,

Karya Durlas Köyü Yakınında Gezginlerin Molası, Tome 1-II, pl.74

Çizen J.B. Hilair- Burin (ince uçlu çelik tığ kalem) kullanarak tamamlayan H. Guttenberg le Jeune- Ofort (asitle yedirme) tekniğiyle kazıyan C. Weisbrod

Dinlenmekte olan gezginler resmedilmiştir. Bir ağacın altında uzanan, çubuk içen, konuşan insanlar görülür. Solda geride bir kervan vardır. Sağda çok geride kalmamış bir yeleşim merkezi –Durlas olmalı- izlenir. Sağda dinlenenlerin atları otlamaktadır. Kıyafetlerinden çoğunun doğulu olduğu anlaşılan grubun içinde iki Avrupalı vardır. Biri oturarak elindeki kağıtlar ve kalemle ayakta ileriye işaret eden diğer Avrupalı'yı dinlemektedir.

Palais de l'Aga d'Eski-Hissar

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par C.N. Varin

Levha 36,

Muğla-Eskihisar'da Bir Ağa Sarayı, Tome 1-II, pl.76

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen C.N. Varin

Resimde Muğla-Eskihisar'da bir ağa evinin bahçesi ve insanlar resmedilmiştir. Ava gitmek üzere hazırlanan atlılar dikkat çeker. Ön planda av köpekleri görülür.

Balkondan ve bahçenin kenarından bu hazırlığı izleyenler vardır. Bahçede kimi merdivenlerde konuşan kimi taşların üzerinde çubuk içen insanlar görülür.

Fête turque

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé à l'eau forte par Queverdo et terminé au burin par Dambrun

Levha 37,

Türk Şenliği, Tome 1-II, pl. 77

Çizen J.B. Hilair- Ofort (asitle yedirme) tekniğiyle kazıyan Queverdo- Burin (ince uçlu çelik tığ kalem) kullanarak tamamlayan Dambrun

Ege'de Türklerin bir kutlama sırasında yaptıkları şenlik resmedilmiştir. Geleneksel danslarını yaparken görülmektedirler. Sağda antik kaidenin üzerinde saz çalan figür dikkat çeker. Şenlik antik kalıntıların üstünde geçmektedir. Arkadaki cumbalı evler Türklere özgü bir mimari anlayışı sergiler. Resmin özgün çizimi bugün Paris'te Cailleux Galerisi'ndedir (**Levha 130**).

Ruines de Stratonicee

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par Decquevauviller

Levha 38,

Stratonikea Kalıntıları, Tome 1-II, pl.80

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen Decquevauviller

Resimde Muğla-Milas karayolu üzerinde bulunan antik şehir Stratonikea'daki kalıntılardan bir parça görülür. Ön planda asıl gösterilmek istenen kalıntılar, etrafındaki insanlarla ve gerisinde uzanan manzarayla resmedilmiştir.

Temple d'Auguste à Mylasa

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé à l'eau forte par Berthaul et terminé au burin par N.C. Varin

Levha 39,

Augustus Tapınağı, Tome 1-II, pl.83

Çizen J.B. Hilair- Ofort (asitle yedirme) tekniğiyle kazıyan Berthaul- Burin (ince uçlu çelik tığ kalem) kullanarak tamamlayan N.C. Varin

Muğla-Milas'taki Augustus Tapınağı'nın resmidir. Resmin asıl yapılma amacı olan tapınak, etrafındaki insanlarla ve bulunduğu yerin gerisinde uzanan manzarayla resmedilmiştir. Kendi hallerinde, doğal davranışlarını sergileyen doğulu giysiler içinde resmedilen figürler görülür. Tapınağın konumu ve nasıl bir yerde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Tombeau près de Mylasa

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé à l'eau forte par Choffard et terminé au burin par Liénard

Levha 40,

Milas Yakınında Bir Mezar Yapısı, Tome 1-II, pl.85

Çizen J.B. Hilair- Ofort (asitle yedirme) tekniğiyle kazıyan Choffard- Burin (ince uçlu çelik tığ kalem) kullanarak tamamlayan Liénard

Muğla-Milas yakınında bir mezar yapısı resmedilmiştir. Resmin odak noktası mezar yapısıdır. Yapı, etrafındaki insanlarla ve bulunduğu yerin gerisinde uzanan manzarayla resmedilmiştir. Tepenin üzerinde bulunan mezar yapısının önünde oturup çubuk içen doğulu giysiler içinde insanlar vardır. Sağda bir kervan yapıya doğru ilerlerken resmedilmiştir. Geride bir köy ve köyün arkasında dağlar vardır.

Vue d'une Porte de Mylasa

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par N.C. Varin

Levha 41,

Milas Şehri Kapılarından Birinin Görünümü, Tome 1-II, pl.90

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen N.C. Varin

Muğla-Milas'taki antik kentin kapılarından biri resmedilmiştir. Resmin yapılış amacı kapıyı göstermektir. Kapıdan geçmekte olan bir kervan ve önündeki kayalıklarda oturan insanlar resimde yer alır.

Habitans de la Carie

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par N.Le Mire

Levha 42,

Karyalı Sakinler, Tome 1-II, pl.93, fig.1-fig. 2

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen N.Le Mire

Güneybatı Anadolu'da olan Karya bölgesine ilişkin kıyafet resmidir. Karyalı askerin kıyafeti önden ve arkadan gösterilmiştir. Figür ayakta ve poz verirken resmedilmiştir. Askerin arkasında bir ordu ve çadırlar vardır.

Habitans de la Carie

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par N. Le Mire

Levha 43,

Karyalı Sakinler, Tome 1-II, pl.93, fig.3

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen N. Le Mire

Resimde Karyalı askerin kıyafeti görülür. Figür açık havada gerisinde alçakta kalan uzayıp giden bir manzaranın önünde resmedilmiştir.

Habitans de la Carie

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen N.Le Mire

Levha 44,

Karyalı Sakinler, Tome 1-II, pl.93, fig.4

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par N.Le Mire

Resimde Karyalı kadın kıyafetini ayakta poz vererek sergiler. Figür açık havada gerisinde alçakta kalan uzayıp giden bir manzaranın önünde resmedilmiştir. Arkadaki manzara Karya'dır.

.....

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par Liénard

Levha 45,

....., Tome 1-II, pl.94

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen Liénard

Muğla-Bodrum yolu üzerinde mola anı gösterilmiştir (Anonim 1997;235). Dinlenen insanlar resmedilmiştir. Bir gölgeğin altında kıyafetlerinden doğulu oldukları anlaşılan çubuk ve sıcak içecekler içen ve konuşan insanlar görülür. Arka planda bir kervan geçmektedir.

Route de Melasso a Boudroun

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par Liénard

Levha 46,

Milas-Bodrum Yolu, Tome 1-II, pl.95

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen Liénard

Bir ağacın altında uzanan, uyuyan, çubuk içen, konuşan ve yaktıkları ateşin üstünde et çeviren figürler görülür. Solda geride atlar vardır. Dinlenen grubun içinde sağda biri atı eğeriye, ikisi oturan, biri ayakta dört figürün kıyafetlerinden Avrupalı oldukları anlaşılmaktadır. Ayaktaki Avrupalı oturanlardan birine bir şeyler anlatmaktadır.

Vue du port et de la Citadelle de Boudroun

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par C.N. Varin

Levha 47,

Bodrum Limanı ve Kalesi'nin Görüntüsü, Tome 1-II, pl.97

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen C.N. Varin

Bugün Muğla'ya bağlı olan Bodrum'daki liman ve limanın hemen gerisindeki kale resmedilmiştir. Ön planda konuşan, oturan, eşya taşıyan, kayıkla limana yanaşan insanlar görülmektedir. Denizde bir yelkenli ve kayıklar görülür.

Ruines du Temple de Mars

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé à l'eau forte par Marillier et terminé au burin par Dambrun

Levha 48,

Mars Tapınağı Kalıntıları, Tome 1-II, pl.99

Çizen J.B. Hilair- Ofort (asitle yedirme) tekniğiyle kazıyan Marillier- Burin (ince uçlu çelik tığ kalem) kullanarak tamamlayan Dambrun

Bugün Muğla sınırları içinde bulunan antik Milas şehrindeki Mars tapınağının kalıntıları ve kalıntıların önünde piknik yapan Türkler resmedilmiştir. Geride Osmanlı konut mimarisini yansıtan evlerin bulunduğu bir yerleşim birimi görülür. Resimin Hilaire tarafından yapılmış suluboya ve siyah mürekkep aslı, bugün özel koleksiyondadır (**Levha 131**).

Vue du meme Port,

Dessiné par J.B. Hilair

Levha 49,

Aynı Limanın Görünüş, Tome 1-II, pl. 103

Çizen J.B. Hilair

Muğla'nın Asemkale limanı resmedilmiştir. Orijinal kitapta resim, Asemkale haritasının altında yer alır. Buna dayanarak "Aynı Limanın Görünüşü" denmiştir. Resimde yeryüzü şekilleri, bitki örtüsü, harabe halindeki antik bir yapı ve insanlar görülür. Resmin arka planında bir tepenin üstünde antik kent harabeleri vardır. Ön planda ise önünde bir kervanın durduğu antik kalıntı izlenmektedir. Resmin solunda deniz yer alır.

Caravane

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par J. Mathieu

Levha 50,

Kervan, Tome 1-II, pl. 104

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen J. Mathieu

Tepeler arasında ilerleyen bir kervan resmedilmektedir. Ön planda bir su birikintisi görülür. Atlar üzerinde insanlar, eşya yüklü develer ve kurulan çadırlarla bir kervan ve yolculuğa ilişkin her şey izlenmektedir. Resmin aslı mürekkep ve suluboya olarak Hilaire tarafından yapılmış olup bugün özel koleksiyondadır (**Levha 132**).

Ruines d'un Temple à Euromus

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé à l'eau forte par Barthaut et terminé au burin par N.C. Varin

Levha 51,

Euromus Tapınağı Kalıntıları, Tome 1-II, pl.105

Çizen J.B. Hilair- Ofort (asitle yedirme) tekniğiyle kazıyan Barthaut- Burin (ince uçlu çelik tığ kalem) kullanarak tamamlayan N.C. Varin

Muğla-Güzeldik'teki Euromus Tapınağı'nın resmidir. Tapınak, etrafındaki insanlarla ve gerisindeki manzarayla resmedilmiştir. Yapının bulunduğu yerin konumu anlaşılmaktadır.

Tournoi turc

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par Liénard

Levha 52,

Turnuva, Tome 1-II, pl.110

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen Liénard

Resmin konusu bir oyundur. Türklerin at üstünde oynanan geleneksel oyunu cirit gösterilmektedir. Sağda Osmanlı konut mimarisini yansıtan büyük ahşap evlerden oyunun oynandığı avluya bakan insanlar görülür. Avlunun etrafında da oyunu izleyen coşkulu bir kalabalık vardır. Ön planda oyunda kullanılan sopaları derleyenler izlenir.

Vue des ruines de Milet et du cours du Méandre

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par C.N. Varin

Levha 53,

Milet Kalıntıları ve Menderes Irmağı'nın Görünümü, Tome 1-II, pl.115

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen C.N. Varin

Aydın'daki Menderes Irmağı ve yanındaki antik Milet şehrinin kalıntılarının resmidir. Geniş kıvrımlar yaparak Ege Denizi'ne dökülen Menderes Irmağı'nın yanındaki kalıntılar ve etrafındaki yeryüzü şekilleri ile bitki örtüsü de resimde

görülmektedir. Sağda, ırmakta seyreden bir kayık görülür. Ön planda, ırmağın kenarında oturan insanlar resmedilmiştir. Irmağın karşısında biri oturan diğeri ayakta oturana doğru eğilmiş kıyafetlerinden Avrupalı oldukları anlaşılan iki figür görülür.

Vue d'un Aqueduc près d'Ephese

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par J. Mathieu

Levha 54,

Efes Yakınındaki Su Kemerinin Görünümü, Tome 1-II, pl.118

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen J. Mathieu

İzmir-Efes antik şehri yakınındaki su kemeri resmedilmiştir. Su kemerinin, etrafındaki insanlar ve doğal yapı da resimde yansıtılmıştır. Ön planda dinlenmek üzere suyun kenarında durmuş bir kervan izlenir.

Vue de Smyrne

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé à l'eau forte par Marillier et terminé au burin par Dambrun

Levha 55,

İzmir Görüntüsü, Tome 1-II, pl.126

Çizen J.B. Hilair- Ofort (ositle yedirme) tekniğiyle kazıyan Marillier- Burin (ince uçlu çelik tığ kalem) kullanarak tamamlayan Dambrun

İzmir'in genel görünümünü yansıtan resmidir. Resimde şehrin yeryüzü şekilleri ve bitki örtüsü izlenir. Asıl dikkat çeken insanlardır. Dans edenler, ata binenler, konuşanlar, gezenler ve etrafı izleyenler görülür. Şehre ait herşey resimde yansıtılmıştır.

Vue de l'Emplacement d'Illion

J. B. Hilair del., Lorieux sculp.

Levha 56,

Truva-Illion Görüntüsü, Tome 1-III, pl.21

Gravüre hazırlayan J.B. Hilair – Gravürleyen Lorieux

Çanakkale'deki antik Truva şehrinin yakınlarındaki bir köyün resmidir. Resimde solda tek minareli camisiyle köy gösterilmiştir. Geride uzayıp giden bir doğa manzarası vardır. Resimde yolda yürüyen, bir tepenin üstünde oturan insanlar görülür.

Vue des sources froides du Scamandre

J.B. Hilair del.- Lorieux sculp

Levha 57,

Truva Skamandros'un Soğuk Su Kaynağı'nın Görünümü, Tome 1-III,

pl.22

Gravüre hazırlayan J.B. Hilair- Gravürleyen Lorieux

Çanakkale'deki antik Truva şehrinin yakınlarındaki Skamandros'un soğuk su kaynağının resmidir. Daha çok doğa öne çıkmaktadır. Durgun akan suyun üzerinde küçük bir köprü vardır. Geride küçük bir ev dikkat çeker.

Vue des sources chaudes du Scamandre

J.B. Hilair del.- Lorieux sculp

Levha 58,**Skamandros'un Sıcak Su Kaynağı'nın Görünümü, Tome 1-III, pl.23,****Gravüre hazırlayan J.B. Hilair – Gravürleyen Lorieux**

Bu resimde, Çanakkale'deki antik Truva şehrinin yakınlarındaki Skamandros'un bu kez sıcak su kaynağı gösterilmiştir. Resimlenen yerin doğal yapısı özellikle de bitki örtüsü ön plandadır. Geride sağda bir köy görülür.

Vue du Cap Sigée jusqu'au Tombeau d'Illus**J.B. Hilair del.- M.A. Benoist sculp.****Levha 59,****İllus Mezarlığı'na Doğru Sige Burnu'nun Görünümü, Tome 1-III, pl.31****Gravüre hazırlayan J.B. Hilair - Gravürleyen M.A. Benoist**

Çanakkale'deki Sige'nin yeryüzü şekillerini, bitki örtüsünü ve insanlarını gösteren resmidir. Uzayıp giden düz arazide önde ağaçlı bir alan vardır. Ön planda insanlar görülür. Geriye doğru doğal bitki örtüsü azalır. Ufukta bir köy resmedilmiştir.

Vue d'Erkessi-Keui**J.B. Hilair del.- M.A. Benoist sculp.****Levha 60,****Erkesiköy Görüntüsü, Tome 1-III, pl.32****Gravüre hazırlayan J.B. Hilair del.- Gravürleyen M.A. Benoist**

Çanakkale'deki Erkesiköy'ün resmidir. Resimde düz bir alana kurulan Erkesiköy'ün genel görünümü izlenir. Ön plandaki düzlükte insanlar vardır. Geride köyün evleri ve camisi yer alır.

Ruines d'un Gymnase à Pergame

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par Decquevauvillier

Levha 61,

Bergama Cimnazyum Kalıntıları, Tome 2-1, pl.2

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen Decquevauvillier

İzmir-Bergama antik şehrindeki cimnazyum kalıntısı resmedilmiştir. Resmin odak noktası cimnazyum kalıntısıdır. Cimnazyumun önünde develeriyle dinlenmekte olan insanlar görülür. Resimde, insanlar kendi halinde sıradan duruşlarıyla dikkat çeker. Cimnazyumun bulunduğu yerin doğal özellikleri belirtilecek şekilde resim yapılmıştır.

Vue de l'interieur d'un Khan ou Kiarvanserai

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par Dambrun

Levha 62,

Bir Han veya Kervansaray'ın İçinin Görüntüsü, Tome 2-I, pl.7

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen Dambrun

Resimde bir kervansarayın iç avlusu gösterilmektedir. Avluda yoğun bir kalabalık ve hareket vardır. İnsanlar, develer ve yükler resmedilmiştir. Ortada bir çeşme ve su içen atlar görülür. Bir kervansaray her yönüyle resmedilmiştir.

Ancien Aqueduc près d'Alexandria Troas

J.B. Hilair del.- A. Tardieu sculp.

Levha 63,

Aleksandria Truva Yakınındaki Su Kemerı, Tome 2-II, pl.43

Gravüre hazırlayan J.B. Hilair - Gravürleyen A. Tardieu

Çanakkale-Truva'daki Aleksandria Troas antik şehri yakınındaki su kemerı kalıntısı resmedilmiştir. Resmin odak noktası su kemeridir. Ressam, su kemerı kalıntısı etrafındaki doğayı da betimlemiştir. Kemerin gerisinde gür bitki örtüsüyle tepeler görülür. Kalıntıların önündeki düzlükte insanlar ve develer resmedilmiştir.

Vue du Village de Ieni-Cheher

Dessiné par J.B. Hilair, d'après les croquis de Dubois- Gravé par M.A. Benoist

Levha 64,

Yenişehir Köyü (Sige-Gavurköy) Görüntüsü, Tome 2-II, pl. 46

Dubois'in taslağından yola çıkarak çizen J.B. Hilair, - Gravürleyen M.A.

Benoist

Çanakkale'deki Yenişehir Köyü'nün resmidir. Geride sağda deniz görülür. Tepenin üstündeki köy ve tepenin kıyısındaki yel değirmenleri dikkat çeker. Solda köy yolunda yürüyen insanlar, resmin sağında yer alan düzlükte otlayan develer resmedilmiştir.

Rade de Kilia

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par Lorieux

Levha 65,

Gelibolu Koyu, Tome 2-II, pl.56

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen Lorieux

Çanakkale-Gelibolu'ya ilişkin bir resimdir. Denizden Gelibolu'daki bir koya bakılarak resmedilmiştir. Ön planda durgun deniz yer alır. Denizde bir yelkenli ve kayıklar vardır. Sağda ve solda kıyıya dik inen tepeler dikkat çeker.

Gallipoli

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par Lorieux

Levha 66,

Gelibolu, Tome 2-II, pl. 63

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen Lorieux

Çanakkale-Gelibolu'daki liman ve gerisindeki şehir denizden bakılarak resmedilmiştir. Ressam geniş bir alanı göstermiştir. Ön planda deniz ve denizdeki kayıklar ile yelkenliler izlenir. Hemen geride şehir yer alır.

Vue du Château des sept Tours et de l'arrivée à Constantinople par la Propontide

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par Liénard

Levha 67,

Yedikule Surları ve Marmara'dan İstanbul'a Varış, Tome 3, pl.69

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen Liénard

Resimde İstanbul, Marmara tarafından denizden bakılarak gösterilmiştir. Sağda Yedikule Surları hemen ilerisinde de tarihi yarımadanın Marmara'dan görünümü izlenir. Ön planda hareketli bir deniz vardır. Denizde kayıklar, yelkenliler ve bir gemi resmedilmiştir. Geride altı minaresiyle Sultanahmet Camisi ve hemen ilerisinde Ayasofya belirgin olarak izlenmektedir.

Vue générale du Port et de la Ville de Constantinople

J.B. Hilair del.- M.A. Benoist sculp. 1822

Levha 68,

İstanbul Limanı ve İstanbul'un Genel Görünümü, Tome 3, pl.70,

Gravüre hazırlayan J.B. Hilair - Gravürleyen M.A. Benoist

Resimde İstanbul Limanı görülür. Bir noktadan bakılarak bütün bir liman ve gerisindeki şehir izlenir. Tam ortada Süleymaniye Camisi bulunduğu yüksek tepenin üstünde resmedilmiştir. Resimde, Süleymaniye'nin sağında Beyazıt Kulesi görülür. Daha ilerde sağda Fatih Camisi vardır. Süleymaniye Camisi'nin hemen sol çarprazında Eminönü Camisi görülür. Resmin solunda sarayburnunun arkası yer alır. Resimde limanın yoğun trafiği yansıtılmaktadır. Ön planda ressamın durduğu noktanın önünde denizin kıyısında insanlar vardır. İnsanlar, günlük sıradan davranışlarını sergiler.

Vue de Bagdad au Kavak Séraï, à Scutarî Bâti par Solimon à la maniere Persanne

Dessiné par J.B. Hilair- Gravé par H. Guttenberg

Levha 69,

Süleyman'ın İran Üslubunda Yaptırdığı Üsküdar'daki Bağdat veya Kavak Sarayı'nın Görünümü, Tome 3, pl.71

Çizen J.B. Hilair- Gravürleyen H. Guttenberg

Üsküdar'daki Kavak Köşkü resmedilmiştir. Resmin asıl konusu olan köşkün çevresi de görülmektedir. Deniz kıyısında kayalıkların üstüne yapılmış köşkün arkasındaki cami ve çevresindeki ağaçlar dikkat çeker. Denizde kayıklardaki sıradan insanlar kendi hallerinde işleriyle meşguldürler.

Vue de Kiz-Koulèsi, ou la Tour de Léandre

J.B. Hilair del.- Coury sculp.

Levha 70,

Kız Kulesi, Tome 3, pl. 74

Gravüre hazırlayan J.B. Hilair del.- Gravürleyen Coury

İstanbul'daki Kız Kulesi Asya tarafından bakılarak resmedilmiştir. Kuleye yanaşmakta olan bir kayık ve kulenin gerisinde İstanbul manzarası görülmektedir. Solda Suleymaniye Camisi, caminin hemen ilerisinde Beyazıt kulesi ve Fatih Camisi resmedilmiştir. Sağda Tophane yer alır.

Vue de Costantinople prise des Jardins du Palais de France

J.B. Hilair del.- Ransanette sculp.

Levha 71,

Beyoğlu'ndaki Fransız Büyükelçiliği'nin Bahçesi'nden İstanbul Görüntüsü, Tome 3, pl.76 bis (tekrar numara),
Gravüre hazırlayan J.B. Hilair – Gravürleyen Ransanette

Topkapı Sarayı, Beyoğlu'ndaki Fransız Büyükelçiliği'nin Bahçesi'nden bakılarak resmedilmiştir. Ön planda Avrupalı oldukları kıyafetlerinden anlaşılan sarayın bahçesinde dolaşan insanlar ve solda saray görülür. İlerde Topkapı Sarayı, hemen gerisinde Aya İrini, Ayasofya ve Sultanahmet Camisi'nin bulunduğu tarihi yarımada izlenir.

Vue de la Place At Meïdan (Hippodrôme)

J.B. Hilair pinx.-J. Mathieu sculp. 1783

Levha 72,

At Meydanı (Hipodrom) Görüntüsü, Tome 3, pl. 81

Çizen J.B. Hilair – Gravürleyen J. Mathieu sculp. 1783

At Meydanı resmedilmiştir. Ressamın durduğu nokta, Topkapı Sarayı'nın en dış kapısının önü olmalıdır. Solda altı minaresi ve etrafındaki diğer yapılarıyla Sultanahmet Camisi görülür. Daha ilerde tam ortada dikili taş belirir. Sağda Osmanlı mimarisinin özelliklerini yansıtan yapılar yer alır. Sağda en geride yer alan yapı cumbalı çıkmasıyla İbrahim Paşa Sarayı -bugün Türk İslam Eserleri Müzesi olan yapı- olmalıdır. Resimde meydan, meydanın etrafındaki yapılar ve insanlar izlenir. Meydana kurulan çadır, kalabalık ve hareketli insan grupları özel bir güne ve kutlamaya işaret etmektedir. Ressamın benzer noktadan bakarak aynı alanı resimlediği yağlıboya bir çalışması vardır (Levha 110).

Vue de la Place et des Fonderies de Top-Hana

J.B. Hilair del.

Levha 73,

Tophane Dökümhanesi ve Meydanı'nın Görüntüsü, Tome 3, pl.95

Gravüre hazırlayan J.B. Hilair

İstanbul'daki Tophane Meydanı denizden bakılarak etrafındaki yapılarla resmedilmiştir. Sağda dökümhane, solda cami, ortada meydan ve meydan çeşmesi, önde deniz ve iskeleler geride ise meydanın arkasında kalan şehir manzarası izlenir. Kıyıda, meydanda, iskelelerde ve kayıklarda günlük işlerini yapan sıradan insanlar görülür.

Un Khaséiki

J.B. Hilair del.- Triere sculp.

Levha 74,

Haseki Ağa, Tome 3, pl.126

Gravüre hazırlayan J.B. Hilair del.- Gravürleyen Triere

Günlük giysileri içinde Haseki Ağa arkadan resmedilmiştir. Kitaptaki diğer kıyafet resimleri gibi açık havada, gerisinde alçakta kalan İstanbul olduğu izlenimi verilen bir manzaranın önünde gösterilmiştir.

Un Bostandji

J.B. Hilair del.- Triere sculp.

Levha 75,

Bostancı, Tome 3, pl.127

Gravüre hazırlayan J.B. Hilair del.- Gravürleyen Triere

Bu resmin altında bostancı resmi olduğu belirtilmiştir. Ancak **Levha 74**'te resmedilen Haseki Ağa'nın önden yapılmış resmidir.

Un Achdji

J.B. Hilair del.- Triere sculp.

Levha 76,

Aşçı, Tome 3, pl.128

Gravüre hazırlayan J.B. Hilair del.- Gravürleyen Triere

Elinde araç gereçleriyle sarayın aşçısı gösterilmiştir. Topkapı Sarayı'nın içindeymiş izlenimi verilerek resmedilmiştir.

Un Halvadji

J.B. Hilair del.- Triere sculp.

Levha 77,

Helvacı, Tome 3, pl.129

Gravüre hazırlayan J.B. Hilair - Gravürleyen Triere

Elinde bir kabın içinde henüz kavurduğu helvası tüten helvacı gösterilmiştir. Tıpkı aşçı -**Levha 76**- gibi Topkapı Sarayı'nın içindeymiş izlenimi verilerek resmedilmiştir.

4.1.2. TABLEAU GÉNÉRAL DE L'EMPIRE OTHOMAN

Omer-Ebu'Bekir, Aly- Osman

J.B. Hilaire, Del.- Ingouf, junior Sculp.

Levha 78,

Hiz. Ömer-Hiz. Ebubekir, Hiz. Ali-Hiz. Osman, Tome 1, fig.3,4,5,6

Gravüre hazırlayan J.B. Hilaire- Gravürleyen Ingouf,junior

Peygamber Hiz. Muhammed'den sonra, müslümanların başına geçen ilk dört halifenin resimleridir. Yukarda Hiz. Ebubekir (fig.3) ile Hiz. Ömer (fig.4) aşağıda ise Hiz. Osman (fig.5) ile Hiz. Ali (fig.6) bir halının üstünde karşılıklı oturur şekilde resmedilmişlerdir. Kimi aralarında bulunan Kuran'ı tutmakta kimi de Kuran'a işaret etmektedir. Hiz. Ali'nin önünde simgesi haline gelen çift başlı kılıcı Zülfikar bulunur. Bu resim 1583 tarihli *Zübdetü't Tevarih*'in bugün Chester Beatty Kütüphanesi'nde 413 numaralı kayıtlı kopyasındaki y. 125b'de dört halifeyi gösteren resimden doğrudan alınarak yapılmıştır (Renda 2002b:68).

L'Imam Şafiy-L'Imam Azam Ebu-Hanifé, L'Imam Hannbel-L'Imam Malik

J.B. Hilaire, Del.- J.B. Simonet, Sculp.

Levha 79,

İmam-ı Azam Ebu Hanife - İmam-ı Şafi, İmam Malik – İmam Hanbel,
Tome 1, fig.8,9,10,11

Gravüre hazırlayan J.B. Hilaire- Gravürleyen J.B. Simonet

İslam fikhına uygun bulunmuş dört mezhebin kurucularının resimleridir. **Levha 78**'deki kalıbın aynısı imamlar için uygulanmış yukarda İmam-ı Azam Ebu Hanife (fig.8) ile İmam-ı Şafi (fig.9) aşağıda ise İmam Malik (fig.10) ile İmam Hanbel (fig.11) bir halının üstünde karşılıklı oturur şekilde resmedilmişlerdir. Bu resim de 1583 tarihli *Zübdetü't Tevarih*'in bugün Cheaster Beatty Kitaplığı'nda 413 numarayla kayıtlı kopyasından yararlanılarak yapılmıştır: y. 130a'da dört imamı gösteren resimden kopya edilmiştir (Renda 2002b:68).

Musulman Faisant son Ablution, Abdéftih

J.B. Hilaire, Del.- J.B. Tilliard, Sculp.

Levha 80,

Abdest Alan Müsüman, Tome 1, pl.12

Gravüre hazırlayan J.B. Hilaire- Gravürleyen J.B. Tilliard

Bir odanın içinde iki kişinin yardımıyla abdest alan bir müslümanı tasvir eder. Odanın iç dekorasyonu –özellikle seki ve divan- müslüman evlerine ait özellikleri yansıtır. Abdest alacak kişi kollarını sıvamış oturur şekilde önünde bir leğenle resmedilmiştir. Bir yardımcı su dökerken diğeri de elinde havluyla beklemektedir.

Musulman faissant la priere, Namaz.

J.B. Hilaire, Del.- J.B. Tilliard, Sculp.

Levha 81,

Namaz Kılan Müslüman Erkek, Tome 1, pl.14

Gravüre hazırlayan J.B. Hilaire- Gravürleyen J.B. Tilliard

Resim müslüman bir erkeğin on duruşla nasıl namaz kıldığını gösterir. Resim, metnin anlaşılmasını kolaylaştırıcı niteliktedir.

Oratoire

J.B. Hilaire, Del.- J. Mathieu, Sculp.

Levha 82,

Namazgah, Tome 1, pl.16

Gravüre hazırlayan J.B. Hilaire- Gravürleyen J. Mathieu

Bir namazgah resmedilmiştir. Resimde, kible tarafını gösteren mihrabı, abdest almak ve su içmek için çeşmesi ile tipik bir namazgah betimlenmiştir. Namaz kılan, namazgahın çeşmesinden su içen ve gölgesinde oturan insanlar görülür. Namazgahın önünde konuşan iki figür vardır. Gölgede oturan üç figür izlenir. Resmin sağında görülen bir deve ve etrafındaki insanlar, bir kervanın namaz kılmak ve dinlenmek üzere orada bulunduklarını göstermektedirler. Namazgahın arkasında uzayıp giden bir doğa manzarası vardır. Arkada iki minareli bir camii görülür. Ressamın, namazgahı konu alan bir yağlıboya tablosu vardır (**Levha 108**).

Enfans Musulmans, Dans les jours de leur Circoncision

Hilair, Delineavit

Levha 83,

Sünnetlik Çocuklar, Tome 1, pl.20

Gravüre hazırlayan Hilair

Sünnet olacak üç küçük erkek çocuk geleneksel sünnet kıyafetleri içinde resmedilmişlerdir.

Mosquée de S.te Sophie

J.B. Hilaire, Del.- P.E. L'Épine, Sculp.

Levha 84,

Ayasofya, Tome 1, pl.28

Gravüre hazırlayan J.B. Hilaire- Gravürleyen P.E. L'Épine

Ayasofya resmedilmiştir. Yapının dış görünümü doğusundan bakılarak çizilmiştir.

Mosquée de Sultan-Ahmed

J.B. Hilaire, Del.- A. Giraud le j.ne, Sculp.

Levha 85,

Sultanahmet Camisi, Tome1, pl.29

Gravüre hazırlayan J.B. Hilaire- Gravürleyen A. Giraud le j.ne

Sultahmet Camisi resmedilmiştir. Yapının doğu cephesi çizilmiştir. Altı minaresiyle yapının anıtsal boyutu vurgulanmaktadır. Caminin etrafında görülen ufak boyutlu figürler yapının boyutlarının algılanmasına yardımcı olmaktadır.

Mosquée de Lalely

J.B. Hilaire, Del.- V. Longlois Sculp.

Levha 86,

Laleli Camii, Tome 1, pl.30

Gravüre hazırlayan J.B. Hilaire- Gravürleyen V. Longlois

Laleli Camisi resmedilmiştir. Yapının batı tarafından girişi görülür. Caminin etrafında ufak boyutlu figürler vardır.

Chapelle Sepulchrale de Moustapha III

J.B. Hilaire, Del.- A.Delattre, Sculp.

Levha 87,

III. Mustafa Türbesi, Tome 1, pl.31

Gravüre hazırlayan J.B. Hilaire - Gravürleyen A.Delattre

Sultan III. Mustafa'nın türbesi resmedilmiştir. Yapının etrafında ufak boyutlu figürler görülür.

Mausolée D'Osman I

J.B. Hilaire Del.- Picquet Sculp.

Levha 88,

I.Osman Türbesi, Tome 1, pl.38

Gravüre hazırlayan J.B. Hilaire- Gravürleyen Picquet

Türbenin içi resmedilmiştir. Osmanlı devletinin kurucusu Sultan I. Osman'ın sandukası etrafındaki kandillerle betimlenmiştir.

Format des livres turcs

J.B. Hilaire Del.- Picquet Sculp.

Levha 89,

Türk Kitaplığı, Tome 1, pl.39

Gravüre hazırlayan J.B. Hilaire- Gravürleyen Picquet

Kitaplığın içi resmedilmiştir. Kitapların nasıl saklandığı arkada görülmektedir. Önde toplu halde kitaplar vardır. Ciltlerin ayrıntılı çizimi ilgi çekicidir. Bu kitaplar D'Ohsson'un kitaplarıdır; kitaplar bugün Lund Üniversitesi Kitaplığı'ndadır (Renda 2002b:63).

Iftar ou Souper du Grand-Vézir avec les autres Ministres de la Porte la troisième nuit du Ramazann

hiler. del.-patas. Sculp

Levha 90,

Ramazan Ayının Üçüncü Akşamı Sadrazamın Babiâli'nin Diğer Mensuplarına Verdiği İftar Yemeği, Tome 2, pl.41

Gravüre hazırlayan hiler-Gravürleyen patas

D'Ohsson'un Ramazan ayı ile ilgili verdiği bilgiler içinde sadrazamla ilgili olanlara ilişkindir. Sadrazamın arz odasında verdiği yemek resmedilir. Mekanın betimlenmesinde özellikle de duvar bezemesinin resmedilmesindeki detaycılık dikkat çeker.

Page portant le parfum d'aloës et léau rose (1789)

Hiler, del.-L.Petit Sculp.

Levha 91,

Sarısabır Kokusu ve Gülsuyu Taşıyan Görevli, Tome 2, pl.61

Gravüre hazırlayan Hiler - Gravürleyen L.Petit

Elinde taşıdığı kokularla bir Osmanlı resmedilmiştir. Figür ayakta poz vererek kıyafetini sergilemektedir. Uzun üst giysisi, belinde kemeri ve başında sarığıyla görülmektedir. Figür açık havada, gerisinde alçakta kalan bakir doğa manzarası –birkaç ağaç ve tepeler- ile yüksekçe bir yerde duruyormuş izlenimi verilerek çizilmiştir.

Othoman Avec Sabarbe

hiler. del.- L.Petit Sculp

Levha 92,

Sakallı Osmanlı, Tome 2, pl.63

Gravüre hazırlayan hiler- Gravürleyen L.Petit

Beyaz sakalıyla orta yaşın üstünde müslüman bir Osmanlı gösterilmektedir. Uzun kaftanı, iç elbiseleri, belinde kuşağı ve sarığıyla tipik giysileri içinde resmedilmiştir. Fondaki görüntü kitaptaki bütün giysi resimlerinde görünenin aynısıdır; açık havada, sade bir doğa manzarası önünde yüksekçe bir yerde duruyormuş gibi çizilmiştir.

Jeune Othoman

Hilaire del.- Croutelle Sculp.

Levha 93,**Genç Osmanlı, Tome 2, pl.64**

Gravüre hazırlayan Hilaire – Gravürleyen Croutelle

Genç Osmanlı, kıyafeti ön plana çıkacak şekilde resmedilmiştir. Sakalsız, siyah bıyıklı yüzü gençliğini göstermektedir. Giysileri **Levha 92'deki pl.63'teki** yaşlı Osmanlı'nın giysilerine benzer. Sarığının bezi bir parça daha dar sarılmıştır. Bu figür de açık havada, gerisinde alçakta kalan bakir doğa manzarası ile yüksekçe bir yerde duruyormuş izlenimi verilerek çizilmiştir.

Tatars

Hilaire del.- Hubert Sculp.

Levha 94,**Tatarlar, Tome 2, pl.66**

Gravüre hazırlayan Hilaire – Gravürleyen Hubert

İki Tatar geleneksel kıyafetleriyle resmedilmiştir. Giysileri ve özellikle başlıkları dikkat çeker. Sakallı figürün üstünde kaftanının içine giydiği çizgili elbise vardır. Belinde kuşağı bağlıdır. Soldaki figürün kaftanının, boyunda bağlandığı anlaşılır. Bu iki figür de açık havada, arkalarında alçakta kalan bakir doğa manzarası ile yüksekçe bir yerde duruyormuş izlenimi verilerek çizilmiştir.

Mahométane en habit d'hyver

Hilaire del.- Longlois Sculp.

Levha 95,

Müslüman Kadın (Kış Giysileri içinde), Tome 2, pl.75

Gravüre hazırlayan Hilaire – Gravürleyen Longlois

Müslüman kadın kış kıyafetleriyle resmedilmiştir. Kürklü kalın kumaştan kaftanı, tüllü iç giysisi, takıları ve başlığıyla saraylı bir kadın kış giysileri içinde görülmektedir. Resimdeki fon yine aynıdır; figür, açık havada, arkasında alçakta kalan bakir doğa manzarası ile yüksekçe bir yerde duruyormuş izlenimi verilerek çizilmiştir.

Mahométane en habit d'été

Hilaire del.- Malbeste Sculp.

Levha 96,

Müslüman Kadın (Yaz Giysileri içinde), Tome 2, pl. 77

Gravüre hazırlayan Hilaire – Gravürleyen Malbeste

Müslüman kadın yaz kıyafetleriyle resmedilmiştir. Kısa kollu ince kumaştan kaftanı, tüllü iç giysisi ve başlığıyla saraylı bir kadın olduğu anlaşılmaktadır. Açık havada, alçakta kalan bakir doğa manzarası önünde yüksekçe bir yerde duruyormuş izlenimi verilerek çizilen figürün arkasında solda surlar ve surların hemen arkasında bir cami görülmektedir.

Européenne couverte d'un schal

Hilaire del.- Giraud je Sculp.

Levha 97,

Şal Örtülü Avrupalı Kadın, Tome 2, pl. 81

Gravüre hazırlayan Hilaire – Gravürleyen Giraud je

Başını şalla örten Avrpalı kadının resmidir. Geniş yakalı bir palto ile görülen figür başını uzun bir şalla örter. Açık havada, arkasında alçakta kalan bakir doğa manzarası ile yüksekçe bir yerde duruyormuş izlenimi verilerek çizilmiştir.

Européenne couverte d'un mahhrama

Hilaire del.- Longlois Sculp.

Levha 98,

Mahrama Örtülü Avrupalı Kadın, Tome2, pl.82

Gravüre hazırlayan Hilaire – Gravürleyen Longlois

Başını mahramayla –bazı bölgelerde kadınların sokağa çıkarken manto üstüne örttükleri işlemeli geniş örtü- örten Avrpalı kadının resmidir. Bu figür de açık havada, arkasında alçakta kalan bakir doğa manzarası ile yüksekçe bir yerde duruyormuş izlenimi verilerek çizilmiştir.

Appartement, d'une dame mahométane avec le Tandour

hilair del.- De Longueil Sculp.

Levha 99,

Müslüman Kadının Tandırlı Odası, Tome 2, pl.83

Gravüre hazırlayan hilair - Gravürleyen De Longueil

Türk evi odası içinde müslüman kadınlar resmedilmiştir. Üç yönlü bir divanın üstünde bir köşede gergef üzerinde nakış işleyen, bir köşede bir sini üzerinden yemek yiyen kadınlar görülür. Divanın tam ortasında oturarak yerdeki lüleden çubuk içen bir

kadın vardır. Resmin sağ tarafında ise bu kez ayakta çubuk içen bir kadın görülür. Solda ise ellerinde tabaklarla yemek servisi yapmak üzere bekleyen iki figür çizilmiştir. Hilaire'in birebir aynısı olmasa da kadınların bulunduğu tandırlı bir odayı betimlediği yağlıboya resmi vardır (**Levha 120**).

Tschocadar portant le schal de fon maître

Hilaire del.- L. Crtutable Sculp.

Levha 100,

Sahibinin Şalını Taşıyan Çuhadar, Tome 2, pl.88

Gravüre hazırlayan Hilaire – Gravürleyen L. Crtutable

Şal taşıyan çuhadarı gösterir. Üst elbisesinin üstünden belini de dolayan bir şalla sarılmıştır. Açık havada, arkasında alçakta kalan bakir doğa manzarası ile yüksekçe bir yerde duruyormuş izlenimi verilerek çizilmiştir.

La Roméca, danse des femmes grecques

hilair del.- De Longueil Sculp.

Levha 101,

Romeca, Rum Kadınların Dansı, Tome 2, pl.93

Gravüre hazırlayan hilair – Gravürleyen De Longueil

Açık havada Rum kadınların dansını gösterir. Ağaçlarla gölgelenmiş bir düzlükte el ele vermiş dans eden kadınlar ve solda onlara müzikleriyle eşlik eden müzisyenler görülür. Resmin aslı, Hilaire tarafından yapılmış bir yağlıboya tablodur (**Levha 133**).

4.2. DEĞİŞİK TEKNİKLERDE YAPTIĞI RESİMLERİ

Müzik, Tuval üzerine yağlıboya, 136x118cm., Paris, Louvre Müzesi, 5352, **Levha 102**

Oval tabloda biri gitar çalan iki kadın bahçe içinde oturmaktadır. Resmin odak noktası olan iki figürün önünde bir köpek yer alır. Kadınların parlak renkli kumaşlı giysileri ve porselensi tenleri dikkat çekicidir.

Kaynak:http://www.culture.gouv.fr/documentation/joconde/fr/recherche/rechg_uide/AUTEURS/autr_00.htm; http://www.photo.rmn.fr/us/f_recherche.html

Okuma, Tuval üzerine yağlıboya, 136x118cm., Paris, Louvre Müzesi, 5353, **Levha 103**

Bir bahçe içinde, biri ayakta kitap okuyan diğeri oturan ve ayaktakini dinleyen iki kadın oval bir tabloda resmedilmiştir. Giysilerdeki parlak renkli kumaş ve kadınların porselensi tenleri rokoko üslubunu hatırlatır.

Kaynak:http://www.culture.gouv.fr/documentation/joconde/fr/recherche/rechg_uide/AUTEURS/autr_00.htm; http://www.photo.rmn.fr/us/f_recherche.html

Mutlu Tutsak, Tuval üzerine yağlıboya, 32x24cm., Paris, Louvre Müzesi, RF 3052, **Levha 104**

Saten çarşafı bir yatağa uzanmış, halinden memnun görünen, çıplak bir kadın resmin ana konusunu oluşturur. Yatağın üstünde küçük bir köpek vardır. Üstte toplanmış

kırmızı bir perde yer alır. Kadının porselensi beyaz vücudu ve baldırına vuran ışığın yansımaları ile resmedilen kumaşların bol kıvrımı ve parlaklıkları dikkat çeker.

Kaynak:http://www.culture.gouv.fr/documentation/joconde/fr/recherche/rechguide/AUTEURS/autr_00.htm; http://www.photo.rmn.fr/us/f_recherche.html

İstanbul Manzarası, Tuval üzerine yağlıboya, 83x125cm., Paris, Özel Koleksiyon, Levha 105

Osmanlı Devleti'nin yönetildiği Topkapı Sarayı'nın bulunduğu sarayburnu Galata civarından bakılarak resmedilmiştir. Sarayın hemen arkasında Aya İrini ve Ayasofya görülmektedir. En sağda Eminönü'ndeki Yeni Cami yer alır. Ressamın durduğu nokta Galata'da bir iskelenin hemen gerisidir. Hilaire'in benzer noktadan bakarak yaptığı bir resmi daha vardır (Levha 106). Sarayburnu, ressam Jean Baptiste Hilaire'in en çok resimlediği yerlerdendir. Farklı noktalardan *Voyage Pittoresque de la Grèce*'te kullanılmak üzere yaptığı tarihi yarımadaya ilişkin resimleri bulunur -pl.69 (Levha 67), pl.70 (Levha 68), pl.76bis (Levha 69)-.

Kaynak: Boppe 1989:118

Galata'dan Saray, Suluboya ve Guvaj, 62x86cm., Özel Koleksiyon, Levha 106

Topkapı Sarayı, Galata'dan resmedilmiştir. Sarayburnunun görüntüsü limana yanan bir yelkenlinin gerisinde kalarak kesilmiştir. Saray ve hemen ilerisinde Aya İrini ile Ayasofya görülmektedir.

Kaynak: Boppe 1989:198

Deniz, Suluboya, 15x23cm., Özel Koleksiyon, Levha 107

İstanbul'dan bir deniz resmi. Arka planda kıyı vardır. Denizde kayıklar ve kayıklarda insanlar resmedilmiştir.

Kaynak: Boppe 1989:189

İstanbul'un Asya Yakasında Bir Namazgah, Tuval üzerine yağlıboya, 56x76cm., Strazburg, Güzel Sanatlar Müzesi, Levha 108

Bir namazgah ve çevresindeki insanlar resmedilmiştir. Sağda develeriyle görülen bir kaç insan, bir kervanın namaz kılmak ve dinlenmek üzere orada bulunduklarını göstermektedir. Solda da bir kervanın gelmekte olduğu izlenir. Solda geride, silüet halinde uzanan yarımada ve üzerindeki cami, tarihi yarımada ve üzerindeki Ayasofya olmalıdır. Hilaire'in, namazgah konulu bir resmi de gravürlenerek *Tableau Général de L'Empire Othoman*'da yer almıştır -pl.16 (Levha 82)-.

Kaynak: Boppe 1989:202

İstanbul'un Avrupa Yakasında Bir Su Kenarı, Tuval üzerine yağlıboya, 23x27cm., Özel Koleksiyon, Levha 109

İstanbul'un Avrupa yakasından bir görünümüdür. Ön planda bir ağacın altında küçük bir kulübenin önünde oturan üç figür görülmektedir. Geride, su kenarında küçük

bir yerleşim merkezi ve arkasında uzayıp giden dümdüz bir doğa vardır. Resimdeki insanlar, sıradan günlük hallerini yansıtırlar.

Kaynak: Boppe 1989:203

Sultanahmet, Tuval üzerine yağlıboya, 0.900x1.080cm., Paris, Louvre Müzesi, RF 2239, **Levha 110**

Sultanahmet Meydanı resmedilmiştir. Resim, Topkapı Sarayı'nın en dış kapısının önünden meydana doğru bakılarak yapılmış olmalıdır. Sağdaki çeşme sarayın önündeki Sultan Ahmet Çeşmesi, ilerde soldaki cami de altı olması gerekirken sadece üç minaresi görülen Sultanahmet Camisi olmalıdır. Daha ilerde tam ortada dikili taş görülür. İnsanlar, resimde ortamın doğal parçaları olarak sıradan hal ve davranışlarıyla yerlerini almışlardır. Hilaire'in benzer noktadan bakarak aynı alanı resimlediği bir çalışması *Voyage Pittoresque de la Grèce*'te yer almaktadır –pl.81 (**Levha 72**)–.

Kaynak: http://www.photo.rmnm.fr/us/f_recherche.html

Galata, Suluboya va Arap zankı, 34.5x25cm, **Levha 111**

İstanbul'da Galata'daki kapılardan birinin resmidir. Günlük yaşantı içinde bir mahallenin genel görünümü izlenir. Uzayıp giden dar bir sokak ve sokağın iki yanında birbirini aralıksız takip eden Osmanlı evleri resmedilmiştir. Sokağın ortasındaki evlerin duvarlarına bitişik kemerli kapı, aynı zamanda bir köprüdür.

Kaynak: Anonim 1998b:109, res. 341

Harem Sahnesi, Mürekkep ve Suluboya, 33x44cm., Paris, Louvre Müzesi, RF 29658, **Levha 112**,

İsmi, *Harem Sahnesi* olarak geçen resimde, dört tarafı açık, sütunlu, üstünde kubbesi varmış hissi uyandıran bir yapı vardır. Yapının içinde ve etrafında kadınlar görülür. Yapının içinde yapı duvarları boyunca uzanan divanda oturan kadınlar vardır. Önlerinde iki sini üzerinde kurulmuş iki sofra yer alır. Yapının arkasında ayakta bekleyen ve önde solda yemek servisi yapan kadınlar görülür. Tam köşede ise soylu bir Osmanlı erkeği oturmaktadır. Yapı son derece süslüdür. Örtünün hemen altında yer alan duvarın dış yüzeyi duvar bezemesiyle süslenmiştir. Duvarın iç tarafında ise manzara resimleri görülür.

Kaynak: Méjanès 1999:263, res.230; Lemaire 2001:78-79;
http://www.photo.rmnm.fr/us/f_recherche.html

Gezinti, Mürekkep ve Suluboya, 33x46cm., Paris, Louvre Müzesi, RF 29659, **Levha 113**

Resimde bir saray yada üst düzey bir konut bahçesinde gezinti halinde bulunan soylular resmedilmiştir. Arkada görülen cumbalı ahşap yapı Osmanlı mimarisine özgü özellikler taşır. Resim, bir yaşam tarzını yansıtmaktadır.

Kaynak: Méjanès 1999:262, res. 229; Lemaire 2001:76-77
http://www.photo.rmnm.fr/us/f_recherche.html

Anıtsal Bir Doğu Yapısı, Sepya ile suluçizi, 15x22cm., Özel Koleksiyon,
Levha 114,

Resim, bir yapıyı betimlemek amacıyla yapılmıştır. Resmin merkezinde belirgin olarak çok cepheli gövdesiyle büyük ihtimalle türbe olan kubbeli yapı bulunur. Gerisinde diğer yapılar ve etrafında insanlar resmedilmiştir.

Kaynak: Boppe 1989:208

Doğu Manzarası, Tuval üzerine yağlıboya, 83x100cm., Özel Koleksiyon,
Levha 115,

Bir gölgelikte dinlenenler resmedilmiştir. Giysilerinden doğulu oldukları anlaşılan figürlerin bulunduğu yerin arkasında uzayıp giden bir doğa manzarası görülür. Arkada otlayan atlar ve develer bir kervanın dinlenmek için durduğu izlenimini uyandırmaktadır. Çadırın önünde hizmet gören soylu kadınlar ve ön planda iki figürün bir sandıktan eşya çıkarmaları dikkat çekicidir. Arakadaki ağaçların altında dinlenen ve uyuyanlar izlenir. Doğululuğu ve zenginliği vurgulayan hayali bir resimdir.

Kaynak: Boppe 1989:200

Doğu Manzarası, Tuval üzerine yağlıboya, 65x85cm., Paris, Louvre Müzesi,
RF 2338, **Levha 116**

Muğla sınırları içinde bulunan Telmessos yakınlarındaki kaya mezarlarının önünden geçen bir kervan ve uzayıp giden bir doğa resmedilmiştir. Ortada durgun akan bir ırmak ve üstünde bir kervanın geçtiği köprü görülür. İlerde bir şehir-büyük olasılıkla

Telmessos- seçilmektedir. Ön planda çeşitli uğraşlar –dinlenen, deve süren, yemek yiyen etrafa bakan, konuşan yük taşıyan- içinde kıyafetlerinden doğulu oldukları anlaşılan insanlar resmedilmiştir. Hilaire'in kaya mezarlarını daha yakından gösterdiği bir çalışması *Voyage Pittoresque de la Grèce*'te - pl.67 (Levha 33)- yer alır.

Kaynak: Boppe 1989:201; http://www.photo.rmn.fr/us/f_recherche.html;
http://www.culture.gouv.fr/documentation/joconde/fr/recherche/rechguide/AUTEURS/autr_00.htm

Doğu resmi, Tuval üzerine yağlıboya, 79x114cm., Levha 117

Hilaire'e atfedilen resim, ressamın doğu manzaralarının özelliklerini taşır. Tam olarak neresi olduğu belli olmayan bir doğa kesiti içinde antik kalıntılar ve resmin doğuya ilişkin olduğunu gösteren doğulu kıyafetler içinde insanlar görülür. Resminde durgun bir akarsu ve bu akarsuyun iki tarafı görülür. Suyun karşısında uzayıp giden bir manzara ve kıyıda antik bir şehrin kalıntıları vardır. Ön planda görülen diğer yakada ise kemerli antik bir şehir kapısı kalıntısı ve altından geçen yol resmedilmiştir. Solda önde görülen insan grubu dikkat çeker. Doğal sıradan günlük işleriyle meşgul insanların yerini daha tiyatral duruşlu figürler almıştır. Gruptaki Romalı askerleri anımsatan kıyafetleri ve başlıklarıyla iki figür dikkat çeker. Yolda konuşarak yürüyen insanlar, suda kayıklar ve gökyüzünde kuşlar izlenir.

Kaynak: <http://www.mallettantiques.com>

Doğu Resmi, Suluboya, 18.9x22.8cm., Michigan Üniversitesi Sanat Müzesi, Purchase Müzesi 1960/2.81, Levha 118

Jean Baptiste Hilaire'e atfedilen doğuyu konu alan bir resimdir. Akdenize özgü bir bitkinin altında, doğulu oldukları izlenimi uyandıran insanlar resmedilmiştir. Yer, mekan ve zaman belirsizdir. Solda arkasını dönmüş iki tane beyaz çarşafli kadın görülür. Önde beyaz giysili ve fesli bir erkek figürü vardır. Solda belli belirsiz at üzerinde ve yerde insanlar vardır.

Kaynak: <http://images.umd.umich.edu/cgi/i/image/image-idx?sid=fb9ed6ba75c8c4f99afdbc45...>

Hıristiyan Kadınların Bulunduğu Misafir Odası, Ahşap üzerine boyama, 25x32cm., Levha 119

İstanbul'da yaşayan hıristiyan kadınların yaşamına ilişkin bir resimdir. Odanın ortasında sedirin köşesinde kurulan bir sofranın gerisinde oturanlara servis yapan iki kız resmedilmiştir. Kıyafetler doğululuğu yansıtır. Odanın sağı geniş kemerli bir geçişle büyükçe bir balkona açılır. Balkondan tek minareli bir cami görülür.

Kaynak: Boppe 1989:192

Hıristiyan Kadınların Bulunduğu Tandırlı Bir Oda , Ahşap üzerine boyama, 25x32cm., Özel Koleksiyon, Levha 120

Duvar boyunca devam eden divanın üstünde, köşede gergef üzerinde nakış işleyen kadınlar görülür. Sağda yerdeki lüleden çubuk içen bir kadına kahve servisi yapılmaktadır. Solda ise kahve getiren bir figür görülür. Odanın ortasında bir tandır vardır. Birebir aynısı olmasa da özgün çizimi Hilaire'e ait olan müslüman kadınların bulunduğu tandırlı bir odanın betimlendiği bir resim -pl.83 (Levha 99)- *Tableau*

Général de L'Empire Othoman'da yer alır. Tablodaki belirgin fark odayı köşeden çarpaz olarak görmesidir.

Kaynak: Boppe 1989:193

Sultan I. Abdülhamid, Guvaj, 66x49cm., Özel Koleksiyon, Levha 121

Sultan I. Abdülhamid, tahtının önünde resmedilmiştir. Sultanın başlığı ve kıyafetleri gerçeğe uygundur. Bulunduğu mekanın Topkapı Sarayı olduğu düşündürölmek istenmiştir. Arkada Ayasofya Hamamı'nı anımsatan bir yapı (Renda 1989b:75), bahçe ve çeşmeli bir havuz göröölür. Aynı yapı Levha 113'de *Gezinti* adlı tabloda da göröölmemektedir. Ancak *Gezinti* adlı tabloda göröölün yapının yanındaki binalar ve önündeki balkon burda resmedilmemiştir.

Kaynak: Renda 1989b:19; Boppe 1989:191

Saraylı Kadın, Guvaj, 63x47cm., Özel Koleksiyon, Levha 122

Kürklü kalın kumaştan kaftanı, özenli iç giysisi, takıları ve başlığıyla saraylı bir kadın ağaçlı bahçeye açılan bir terasta göröölmemektedir. Arkada solda I. Abdülhamid'in portresinde (**Levha 108**) göröölün yapıyı hatırlatan bir bina seçilmektedir. Boppe, portresi yapılan kadının I. Abdülhamid'in gözdesi ünlü Fransız Aimée Dubuc yani Nakş-i Dil olduğunu söyler (1989:190; Lemaire 2001:78-79).

Kaynak: Boppe 1989:190; İrepoğlu 1999b:129

Türk Süvari, Suluboya ve Guvaj, 18x12cm., Özel Koleksiyon, Levha 123

Resimde bir Türk süvarisi atının üstünde profilden görülmektedir. Suvarinin giysileri, başlığı ve atının koşum takımı ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ressamın, özellikle *Voyage Pittoresque de la Grèce*'teki kıyafet resimlerine benzer. Figür yüksek bir yerde durur, arkasında uzayıp giden bir doğa manzarası bulunur. Arka planda solda bir cami vardır.

Kaynak: Boppe 1989:205

Yunan Giysili Kadın, Kağıt üzerine suluboya, 24x15.4 cm., Levha 124

Yunanlı bir kadın resmedilmiştir. Resmin sol altında “genç Atinalı” ifadesi yer alır. Kadın ayakta poz vererek kıyafetini sergiler.

Kaynak: Copyright: © Courtauld Institute of Art Gallery, London
www.artandarchitecture.org.uk/ images/gallery/ade352c9.html - 28k -

Karyalı Kadın, Suluboya, Suna ve İnan Kıraç Koleksiyonu, Levha 125

Resimde, elinde tepsi olan sırtını dönmüş bir kadın görülmektedir. Solda ilerde bir cami vardır. Figürün yüksek ve şişkin yeşil başlığı dikkat çekicidir. Rüzgarın etkisiyle üst elbisesi ve belindeki kuşak havalanmıştır.

Kaynak: Suna ve İnan Kıraç Koleksiyonu

Muğla-Karya Bölgesi'ndeki Durlas'da Gezginlerin Dinlenmesi, Kağıt üzerine karakalem, 32x44cm., Levha 126,

Bir ağacın altında dinlenen gezginler resmedilmektedir. Solda geride develerle bir kervan görülür. Sağda fazla uzaklaşmamış, cami minareleri net olarak izlenen bir yerleşim merkezi –Durlas olmalı- vardır. Sağda dinlenenlerin atları otlamaktadır. Grubun çoğunun kıyafetlerinden doğulu olduğu görülür. Ancak grubun en solundaki iki figür Avrupalı'dır. Ayakta ileriye işaret eden Avrupalı'yı dinleyen oturan Avrupalı elindeki kağıtlar ve kalemle bir şeyler çizmeye hazırlanmaktadır. Dinlenen gezginleri konu alan resim, bir kitap resmi olarak hazırlanmış, *Voyage Pittoresque de la Grèce*'te yer almak üzere gravürü yapılmıştır –pl.74 (Levha 35)-.

Kaynak: Anonim 2001a:113, res.148a

Santorini Adası'ndaki Nebrio Köyü, Çin Mürekkebi, 15x22cm., Özel Koleksiyon, Levha 127,

Ege'deki Santorini Adası'ndaki halkın günlük yaşamına ilişkin bir resimdir. Basitliğiyle dikkat çeken yerel mimariyi de izlediğimiz resimde halk sıradan bir gün yaşamaktadır. Ortada sokakta çocuklarıyla kadınlar, sağda eşekleriyle limana inen adalılar ve üstte damda müzik eşliğinde dinlenen bir grup görülür. Sağ planın gerisinde uzayıp giden Ege Denizi ve tekneler izlenir. Resim, *Voyage Pittoresque de la Grèce*'te de yer alır -pl.18 (Levha 10)-.

Kaynak: Boppe 1989:209

Paros Adası'ndaki Yunanlılar'ın Dansı, Mürekkep, 16x22cm., Özel Koleksiyon, **Levha 128**,

Ege'deki Paros Adası'nda yaşayan Yunanlı halk geleneksel danslarını yaparken görülmektedir. Bir şenlik vardır. Limana yakın, ağaçlar arasında bir düzlükte kurulan çadırlar görülür. Kadınlı erkekli bir grup dans ederken, bir grup müzisyen de müzikleriyle onlara eşlik etmektedir. Arkada Ege Denizi izlenir. Resim, *Voyage Pittoresque de la Grèce*'te de yer alır -pl.33 (**Levha 17**)-.

Kaynak: Boppe 1989:207

Kos Halkı, Suluboya ve Siyah mürekkep, 21x34cm., Özel Koleksiyon, **Levha 129**

Ege'deki Kos Adası'nda yaşayan halk resmedilmiştir. Ağaçların dibinde bir çeşme ve etrafındaki insanlar ön plana çıkar. Merkezi bir yerdir. Etrafta tezgahlar görülür. Geri planda kalan mimari –sağdaki konut ve soldaki cami- ve figürlerin giysileri müslüman bir topluluğu işaret etmektedir. Resmin gravürü *Voyage Pittoresque de la Grèce*'te de yer alır -pl.59 (**Levha 30**)-.

Kaynak: Boppe 1989:211

Türk Şenliği, Mürekkep, 15x22cm., Paris, Caileux Galerisi, **Levha 130**

Ege'de Türklerin bir kutlama sırasında yaptıkları şenlik resmedilmiştir. Geleneksel danslarını yaparken görülmektedirler. Şenliğin antik kalıntıların üstünde geçmektedir. Arka plan belirsizdir. Aslında bu çizim *Voyage Pittoresque de la Grèce*'te

yer almak üzere hazırlanmıştır. Arkadaki ayrıntılar kitaptaki resimde netlik kazanır – pl.77 (Levha 37)-.

Kaynak: Boppe 1989:206

Muğla-Milas Şehri’ndeki Mars Tapınağı Kalıntıları, Suluboya ve Siyah mürekkep, 22x35cm., Özel Koleksiyon, Levha 131

Muğla sınırları içinde kalan antik Milas şehrindeki Mars tapınağının kalıntıları önünde piknik yapan Türkler resmedilmiştir. Resim gravürlenerek *Voyage Pittoresque de la Grèce*’te kullanılmıştır –pl.99 (Levha 48)-.

Kaynak: Boppe 1989:210

Kervan, Mürekkep ve Suluboya, 21x35cm., Özel Koleksiyon, Levha 132

Tepeler arasında ilerleyen bir kervan resmedilmektedir. Ön planada bir su birikintisi görülür. Atlar üzerinde insanlar, eşya yüklü develer ve kurulan çadırlarla bir kervan ve yolculuğa ilişkin her şey izlenmektedir. Resmin gravür baskısı *Voyage Pittoresque de la Grèce*’te kullanılmıştır –pl.104 (Levha 50)-.

Kaynak: Boppe 1989:204

Rum Kadınların Dansı, Levha 133

Açık havada Rum kadınların ağaçlarla gölgelenmiş bir düzlükte el ele dans edişlerini gösterir. Solda müzikleriyle eşlik eden müzisyenler görülür. Sağda, geride Süleymaniye'ye benzeyen bir cami vardır. Resmin gravür baskısı *Tableau Général de L'Empire Othoman*'da yer alır –pl.93 (**Levha 101**)-.

Kaynak:Anonim 1984:127-134; Renda 2002b:63

Doğulu Nişancı, Mürekkep ve Kahverengi mürekkep, 15x9.7cm., İsveç Güzel Sanatlar Müzesi, NM Anck. 222, **Levha 134**,

Bir nişancının resmidir. Figür ayakta kıyafetini sergilemektedir. Arkasında bir doğa manzarası vardır.

Kaynak: Beydilli 2002:96.

Doğulu Okçu, Mürekkep ve Kahverengi mürekkep, 15x9.7cm., İsveç Güzel Sanatlar Müzesi, NM Anck. 223, **Levha 135**,

Elinde okuyla doğulu bir okçu resmedilmiştir. Figür ayakta poz vererek kıyafetini sergilemektedir. Resmin sol altında Hilaire'in "B. hilair 1796" şeklinde imzası bulunur.

Kaynak: Beydilli 2002:96.

5. KAYNAKÇA

ACAR, Ö. “Batı Resim Sanatında Doğu Rüzgarı Oryantalistlerin Önleneemeyen Yükselişi.” *Antik ve Dekor*, 12, 1991:128-133.

ADIVAR, A. *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1970

AKDAĞ, M. “Türkiye’nin Batılılaşmasını Zorunlu Kılan Tarihsel Koşullar.” *Cumhuriyetin 50. Yıldönümünü Anma Kitabı*, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayını, 1973:391-399.

ALTAR, C.M. *Onbeşinci Yüzyıldan Bu Yana Türk ve Batı Kültürlerinin Karşılıklı Etkileme Güçleri Üstünde Bir İnceleme*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları:453, 1981

AND, M. *Gönlü Yüce Türk Yüzyıllar Boyu Bale Eserlerinde Türkler*, Ankara, Dost Yayınevi, 1958

AND, M. *Tiyatro, Bale ve Opera Sahnelerinde Kanuni Süleyman İmgesi*, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1999

ANONİM, *All the Paintings of the Rijksmuseum in Amsterdam*, 1976

ANONİM, *The Middle East, Watercolours and drawings by British and foreing artists and travellers. 1750-1900. From the collection of Rodney Searight, Esq.*, Leighton House, 1971

ANONİM, *Christie’s Müzayede Kataloğu 13-14 Aralık*, 1984

ANONİM, *Ottoman Empire In Drawings*, Ankara, Ministry Of Culture And Tourism Of The Turkish Republic, 1987

ANONİM, *Gravürlerle Türkiye, V, Anadolu 2*, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanlığı, 1997

ANONİM, *Sotheby's The Turkish Sale, Müzayede Kataloğu 15 October*, London, 1998a

ANONİM, *Sotheby's The Turkish Sale, Müzayede Kataloğu 16 October*, London, 1998b

ANONİM, *XXVIII. Müzayede, "Gouffier" Antika Ve Nadir Kitaplar, Gravürler, Haritalar, İmzalı Kitaplar, Belgeler, Özgün Baskılar, Desenler*, İstanbul, Librairie De Pera, 1999

ANONİM, *Müzayede, Türk ve Oryantalist Sanatçılardan Yağlıboya ve Suluboya Resimler, Desenler, Seramikler, Heykeller, Özgün Baskılar, 29 Mart*, İstanbul, Librairie De Pera, 2001a

ANONİM, *Sotheby's The Turkish Sale, Müzayede Kataloğu, 17 October*, London, 2001b

ANONİM, *Müzayede, Eski İstanbul, Anadolu kentleri, ve geçen yüzyıllardan hayat sahneleri üzerine Antika ve Nadir Gravürler, Haritalar ve Eski Suluboyalar, 31 Mart*, İstanbul, Librairie De Pera, 2002

ANONİM, *Müzayede, Eski yerler Eski İnsanlar, 23 şubat*, İstanbul, Librairie De Pera, 2002

ANONİM, *Müzayede, Güzel Sanatlar ve Gravürler, 27 Nisan*, İstanbul, Librairie De Pera, 2003

ARIKAN, Z. “Avrupa’da Türk İmgesi.” *Osmanlı Kültür Ve Sanat*, cilt 9, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999:81-93.

ARLI, B.D. *Oryantalizmden Çağdaş Türk Resmine*, İstanbul, Creative Yayıncılık, 2000

ARSLAN, N. *Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul: 18. Yüzyıl Sonu ve 19. Yüzyıl*, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları No:9, 1992

ATIL, E. *Levni ve Surname, Bir Osmanlı Şenliğinin Öyküsü*, İstanbul, Koçbank, 1999

BEAL, M. “An Ambassador’s Reception at the Sublime Port Rediscovered Paintings by Antonio Guardi and His Studio.” *Apollo*, CXXVII,1988:173-179.

BÉNÉZIT, E. “Hilaire, Jean Baptiste.” *Dictionnaire Critique et Documentaire des Peintres, Sculpteurs, Dessinateurs et Graveurs*, Paris, Tome Cinqieme Gillet-Jacobs, 1976:539.

BERKES, N. *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003

BEYDİLLİ, K. “İgnatius Muradgea D’Ohsson (Muradcan Tosunyan).” *Tarih Dergisi XXXIV*, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1984:247-313.

BEYDİLLİ, K. "D'Ohsson, Ignatius Muradgea (1740-1807)." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt 9, 1994:496-497.

BEYDİLLİ, K. "III. Selim Dönemi Reformlarına Mouradgea D'Ohsson'un Katkıları." *İmparatorluğun Meşalesi XVIII. Yüzyıl'da Osmanlı İmparatorluğu'nun Genel Görünümü ve Ignatius Mouradgea d'Ohsson*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002:59-75.

BOPPE, A. "Jean Baptiste Vanmour: Peintre Ordinaire Du Roi En Levant - 1671-1737-." *La Revue De Paris*, Paris, Foubourg Saint-Honore, 1903:590-610.

BOPPE, A. *Les Peintres du Bosphore au dix-huitième Siècle (1911)*, Paris, 1989

BOPPE, A. *XVIII. Yüzyıl Boğaziçi Ressamları*, (Çev. Nevin Yücel Çelbiş), İstanbul, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., 1998

BULL, D. "Ressam ve Sanatı." *Lale Devri'nin Bir Görgü Tanığı Jean-Baptiste Vanmour*, İstanbul, Koçbank, 2003:25-39.

CAILLEUX, J. "Paintings." *French Art Of The Eighteenth Century*, New York, Simon And Schuster, 1957:11-33.

CASA, J.M. *İstanbul'da Bir Fransız Sarayı, Fransa ile Türkiye Arasında 500 Yıllık İttifak*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları

CERASI, M. M. “18. Yüzyıl Osmanlı Kenti.” (Çev. Kemal ATAKAN), *Cogito*, 19, Osmanlılar Özel Sayısı, 1999:200-215.

CEZAR, M. *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi I*, İstanbul, Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor Ve Sağlık Vakfı Yayını, 1995

CEZAR, M. “Osmanlılarda 18. Yüzyıl Kültür ve Sanat Ortamı.” *18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı*, 20-21 Mart 1997 Sempozyum Bildirileri, İstanbul, Sanat Tarihi Derneği Yayınları:3, 1998:43-64

COMPIN, I. Ve A. ROQUEBERT, *Catalogue Sommaire Illustre Des Peintures Du Musée Du Louvre Et Du Musée D'Orsay Ecole Française*, Paris, Ministere De La Culture Et De La Communication Edition De La Reunion Des Musées Nationaux, 1986

CROW, T.E. *Painters And Public Life In Eighteenth-Century Paris*, New Haven And London, Yale University Press, 1985

ÇAĞMAN, F. ve Z. TANINDI. *Padişah Portreleri*, İstanbul, Yapı ve Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetlerinden, 1984

ÇAĞMAN, F. “Padişah Portreciliğinin Zirvesi: III. Murat.” *Padişah'ın Portresi Tesavir-i Al-i Osman*, İstanbul, Türkiye İş Bankası, 2000:208-336.

ÇARK, Y.G. *Türk Devleti Hizmetinde Ermeniler 1453-1953*, İstanbul, Yeni Matbaa, 1953

DAVRAN, Z. "17. Ve 18. Yüzyıllarda Ahlak ve Devlet Felsefesi." *Osmanlılarda Ve Avrupa'da Çağdaş Kültürün Oluşumu 16-18. Yüzyıllar*, İstanbul, Metis Yayınları, 1986:173-189.

DESMET-GREGOIRE, H. *Büyülü Divan XVIII. Yüzyıl Fransa'sında Türkler ve Türk Dünyası*, (Çev. Mehmet Ali KILIÇBAY), İstanbul, Eren Yayıncılık Ve Kitapçılık Ltd. Şti., 1991

DEZOBRY, CH. ve TH. BACHELET "Choiseul-Gouffier." *Dictionnaire Général de Biographie et d'Histoire*, cilt 1, Paris, 1889a:617.

DEZOBRY, CH. ve TH. BACHELET "Mouradja D'Ohsson." *Dictionnaire Général de Biographie et d'Histoire*, cilt 2, Paris, 1889b:1966.

DİKBAŞ, M. "'Turquerie' Modasının Etkileri Sürüyor." *Antik ve Dekor*, sayı 57, 2000:86-92.

D'OHSSON, M. *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Paris, 1787

ELDEM, E. "18. Yüzyıl ve Değişim." *Cogito*, 19, Osmanlılar Özel Sayısı, 1999:189-199.

ERZEN, J.N. "Resimde Doğu Merakı: Oryantalizm." *Yeni Boyut Plastik Sanatlar Dergisi*, 21, Mart 1984:3-4.

EYİCE, S. "19. Yüzyılda İstanbul'da Batılı Mimarlar, Ressamlar, Edebiyatçılar." *19. Yüzyıl İstanbul'unda Sanat Ortamı*, İstanbul, Sanat Tarihi Derneği Yayınları:2, 1996:9-45.

EYİCE, S. "XVIII. Yüzyılda İstanbul'da İsveçli Cornelius Loos ve İstanbul Resimleri (1710'da İstanbul)." *18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı*, 20-21 Mart 1997 Sempozyum Bildirileri, İstanbul, Sanat Tarihi Derneği Yayınları:3, 1998:91-130.

FINDLEY, C.V. "Lady Mary Wortley Montagu And Fatma Aliye Hanım." *XI. Türk Tarih Kongresi (Ayrı Basım)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994:1533-1541.

FINDLEY, C.V. "Yazar ve Konusu, Ben ve Öteki: Mouradgea d'Ohsson ve Eseri Tableau Général de l'Empire Othoman." *İmparatorluğun Meşalesi XVIII. Yüzyıl'da Osmanlı İmparatorluğu'nun Genel Görünümü ve Ignatius Mouradgea d'Ohsson*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002:23-57.

GERMANER, S. *XVIII. Yüzyıl Avrupa Resmi, Anlatımı Biçimlendiren Etmenler*, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1996a

GERMANER, S. "Batı Tarzı Resmin İstanbul Yaşamına Katılışı ve Yer Aldığı Ortamlar." *19. Yüzyıl İstanbul'unda Sanat Ortamı*, İstanbul, Sanat Tarihi Derneği Yayınları:2, 1996b:129-137.

GERMANER, S. "18. Yüzyıl Resminde Elçilerle İlgili Törenler." *18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı*, 20-21 Mart 1997 Sempozyum Bildirileri, İstanbul, Sanat Tarihi Derneği Yayınları:3, 1998:131-144.

GERMANER, S. ve Z. İNANKUR. *Oryantalizm ve Türkiye*, İstanbul, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Sanat Yayınları 4, 1989

GERMANER, S. ve Z. İNANKUR. *Oryantalistlerin İstanbulu*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2002

GILET, A. ve P. MANSEL. "Les Letteurs, An Important Watercolour by Lois François Cassas 1756-1827." *At the Sublime Port*, London, Hozlitt, Gooden & Fox, 1988:55-56.

GLUCK, H. "16-18. Yüzyıllarda Saray Sanatı Ve Sanatçılarıyla Osmanlıların Avrupa Sanatları Bakımından Önemi." *Eski Türk Sanatı Ve Avrupa'ya Etkisi*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1974:119-149.

GOMBRICH, E.H. *Sanatın Öyküsü*, İstanbul, Remzi Kitabevi 1997

GOUFFIER, C. *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Paris, M.DCC LXXXII, 1782

GÖÇEK, F.M. *East Encounters West. France and Ottoman Empire in the Eighteenth Century*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1987

GÖREN, A.K. "Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılılaşma Çabaları Bağlamında 19. Yüzyıl Sanat Ortamını Oluşturan Azınlık, Levanten Ve Yabancı Ressamlar." *Antik ve Dekor*, 40, 1997:88-99.

GUERIN, J., P. ALFASSA ve A. DURRUJEAUD. *Exposition de la Turquie au XVIII Siècle Catalogue*, Paris, Musee des Arts Decoratifs, 1911

GÜRÇAĞLAR, A. "19. Yüzyılda Osmanlı Saray Ressamlığı Kurumu." *Türkiye'de Sanat*, 12, 1994:60-63.

GÜRÇAĞLAR, A. “Doğu-Batı, Hayali-Gerçek Topografik Resimler Ve İstanbul Kenti.” *Antik Ve Dekor*, 41, 1997:128-134.

GÜRÇAĞLAR, A. “18. Yüzyılda Birkaç Batılı Ressamın Gözüyle Hayali İstanbul.” *18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı*, 20-21 Mart 1997 Sempozyum Bildirileri, İstanbul, Sanat Tarihi Derneği Yayınları:3, 1998:151-160.

GÜRSU, N.D. “Searight Koleksiyonun’dan Ortadoğu Gözlemleri Sergisi Londra’da Esen Doğu Rüzgarı.” *Antik Ve Dekor*, 6, Nisan 1990:126-127.

GÜVEMLİ, Z. *Sabancı Resim Koleksiyonu*, İstanbul, Ak Yayınları, Sanat Kitapları Serisi:7, 1984

HALMAN, T.S. “Lale Devri Coşkuları.” *Kültür Ve Sanat*, 34, Haziran 1997:5-7.

HAMMER, J.V. *Osmanlı Tarihi*, cilt 2, (Çev. M. ATA), İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1990

HERDT, A. de *Dessins de Liotard*, Paris, Musée du Louvre, 1992

İÇEN, S *Hübânname ve Zenânname’de Metin-Resim İlişkisi*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2001

İNANKUR, Z. “19. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul’a Gelen Batılı Sanatçılar.” *Osman Hamdi Bey ve Dönemi*, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1993:75-82.

İNANKUR, Z. “Hillair, Jean-Baptiste.” *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, cilt 2, 1997:784.

İREPOĞLU, G. “Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kütüphanesindeki Batılı Kaynaklar Üzerine Düşünceler.” *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık-1*, İstanbul, 1986:56-197.

İREPOĞLU, G. “18. Yüzyıl Betimlemesine Bakış.” *18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı*, 20-21 Mart 1997 Sempozyum Bildirileri, İstanbul, Sanat Tarihi Derneği Yayınları:3, 1998:161-172.

İREPOĞLU, G. “Lale Devri’nin Çelebi Nakkaşı: Levni.” *Sanat Dünyamız*, 73, 1999b:235-243.

İREPOĞLU, G. “Osmanlı Kadın Takısı.” *Antik ve Dekor*, 50, 1999b:126-129.

İREPOĞLU, G. “Kitaptan Tuvale (1700-1800) Yenilik ve Değişim.” *Padişahın Portresi Tesavir-i Al-i Osman*, İstanbul Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000:378-439

İREPOĞLU, G. “Vanmour ve Levni: Aynanın iki Yüzü.” *Lale Devri’nin Bir Görgü Tanığı Jean-Baptiste Vanmour*, İstanbul, Koçbank, 2003:73-101.

İREZ, F. “Osmanlı Devletinde Batılılaşma Dönemi ve Mecidiye Köşkü.” *Antik Ve Dekor*, 8, 1990:88-91.

KARAKOÇ, İ. “Yabancıların Haritalarında Osmanlı İmparatorluğu Ve Yabancı Yazarların Osmanlılarla İlgili Olarak Türkçe’de Yayımlanmış Anıları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi.” *Osmanlı Kültür Ve Sanat*, cilt 9, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999:94-99.

KARAL, E.Z. *Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802)*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri VIII, 1938

KAYRA, C. “Nostajik Duyguların Dışında Haritalarla Beş Yüz Yıl Boyunca Beyoğlu.” *Türkiyemiz XVIII*, 56, Ekim 1988:14-27.

KAYRA, C. “Haritalarda Byzantium Dersaadet-İstanbul.” *Türkiyemiz XIX*, 59, Ekim 1989:30-39.

KIRTUNÇ, E. “Osmanlı Yaşayışını Anlatan Giyim Albümleri.” *Kültür Ve Sanat*, 7, Eylül, 1990:61-64.

KUBAN, D. “Gravürler.” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, cilt 3, 1994a:417-423.

KUBAN, D. “Kauffer, François.” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, cilt 4, 1994b:492-493.

KUBİLAY, A.Y. “Hilair, Jean-Baptiste.” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, cilt 4, 1994:66.

KULA, O.B. "Mozart'ın Türk Motifine Yöneliminin İlk Ürünü: Zaide." *Sanat Dünyamız*, 73, 1999:76-94

KURAN, E. *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu Ve İlk Elçiliklerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1968

KURAN, A. "Osmanlı Sanatında Batıya Yöneliş 18. Yüzyıl." *Osmanlılarda Ve Avrupa'da Çağdaş Kültürün Oluşumu 16-18. Yüzyıllar*, İstanbul, Metis Yayınları, 1986:173-189.

LEMAIRE, G.G. *The Orient in Western Art*, Cologne, Germany, Könemann Verlagsgesellschaft, 2001

LEVIE, S.H. *Jean Baptiste Vamour'un Tabloları 1671-1737:Amsterdam'daki Devlet Müzesi Koleksiyonlarından*, Sergi Katalogu, 1978

LUTTERVELT, R. *De "Turkse" Schilderijen Van J.B Vanmour En Zijn School*, İstanbul, Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut In Nabije Oosten, 1958

MAHİR, B. "Portrenin Yeni Bağlamı." *Padişah'ın Portresi Tesavir-i Al-i Osman*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2000:298-335.

MAJER, H.G. "Yeni Yaklaşımlar." *Padişah'ın Portresi Tesavir-i Al-i Osman*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2000:336-377.

MANSEL, P. "Between Two Empires: Hans Ludwig Von Kuefstein, Ambassador from the Holy Rome Emperor to the Ottoman Sultan in 1628, and his pictures." *At the Sublime Porte: Ambassadors to Ottoman Empire (1550-1800)*, London, Hazlitt, Gooden & Fox, 1988a:10-19.

MANSEL, P. "An Embassy in the Tulip Era, Jean-Baptiste Vanmour 1671-1737." *At the Sublime Porte: Ambassadors to Ottoman Empire (1550-1800)*, London, Hazlitt, Gooden & Fox, 1988b:41-54.

MANSEL, P. *Dünyanın Arzuladığı Şehir Konstantinopolis 1453-1924*, (Çev.Şerif Erol), İstanbul, Sabah Kitapları, 1995

MANSEL, P. "Fransız-Osmanlı, Fransız-İsveç ve İsveç-Osmanlı İttifaklarının Simgesi Olarak Tableau General de l'Empire Othoman." *İmparatorluğun Meşalesi XVIII. Yüzyıl'da Osmanlı İmparatorluğu'nun Genel Görünümü ve Ignatius Mouradzea d'Ohsson*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002:77-83.

MÉJANÈS, J.-F. "Dans Les Jardins du Harem." *Topkapı à Versailles Trésors de la Cour Ottomane*, Paris, Musée National des Châteaux de Versailles et de Trianon 4.V-15.VII, 1999

OKSAY, Ü. "Fransa'da 1789 Devrimi'nin Oluşum Süreci Ve Getirdikleri." *Hürriyet Gösteri*, 104, Temmuz, 1989:5-12.

ORTAYLI, İ. "19. Yüzyıl Saray Hayatında Değişim." *MS Tarih Kültür Sanat Mimarlık*, 1, İstanbul, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, 1999:14-25.

ÖKE, M.K. “1789 Devrimi’nin Osmanlı Azınlıkları Üzerindeki Tesirleri.” *Hürriyet Gösteri*, 104, Temmuz, 1989:22-25.

ÖNDEŞ, O. ve E. MAKZUME. *Lale Devri Ressamı Jean Baptiste Vanmour*, İstanbul, Altan Matbaası, 2000

ÖZBEK, N. “Vanmour’un ‘Boğaziçi Panaroması’ Tablosu Sotheby’s’de Satışa Çıkıyor İkiyüz Yıl Önce Boğaziçi.” *Antik Ve Dekor*, 26,1994:92.

ÖZCAN, A. “Lale Devri.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt 27, 2003:81-84.

ÖZEL, M. *Ressamların Fırçasından İstanbul*, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı

ÖZLÜ, D. “Harem-i Hümayun.” *P Sanat Kültür Antika Dergisi*, 2, Yaz, 1996:14-29.

PALMER, A. *Osmanlı İmparatorluğu Son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, İstanbul, Sabah Kitapları, 1994

PELTRE, C. *Orientalism In Art*, New York, London, Paris, Abbeville Press Publishers, 1997

PINGAUD, L. *Choiseul-Gouffier, La France en Orient Sous Louis XVI*, Paris, Alphonse Picard, 1887

RADO, Ş. *Yirmisekiz Mehmet Çelebi’nin Fransa Seyahatnamesi*, İstanbul, Tarih Mecmuası Yayınları, 1970

REFİK, A. *Eski İstanbul Manzaraları (1553-1839)*, İstanbul, Timaş Yayınları, 1998

RENDİ, G. *Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1977

RENDİ, G. “Türk Ressamı’ Diye Anılan Jean Etienne Liotard.” *Sanat Dünyamız*, 13, Mayıs, 1978:12-21.

RENDİ, G. “Türk Resminde Batılılaşma Yönünde İlk Denemeler.” *Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi*, İstanbul, Tıglat Sanat Galerisi, 1980

RENDİ, G. “Avrupa Sanatında Türk Modası.” *Sanat Üzerine*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları:3, 1985:39-55.

RENDİ, G. “Hammer Tarihinde Osmanlı Resim Sanatı Kaynakları.” *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllığı-2*, İstanbul, 1987:153-165.

RENDİ, G. Traditional Turkish Painting And Beginnings Of Western Trends.” *A History Of Turkish Painting*, Seattle, London, Palasar SA. In Association With University Of Washington Press, 1988:15-86.

RENDİ, G. “İsveç’te Türkler’le İlgili Eserler: Bibi Şatosu Koleksiyonu.” *Kültür ve Sanat Dergisi*, IV, 1989a:30-36.

RENDİ, G. "1911 Turquerie Sergisi Üzerine." *Sanat Tarihinde Doğudan Batıya*, İstanbul, Güzel Sanatlar Matbaası, 1989b:71-80.

RENDİ, G. "İsveç'te Türklerle İlgili Eserler: İsveç Kraliyet Kitaplığı." *Kültür ve Sanat Dergisi*, V, 1990a:19-25.

RENDİ, G. "Diplomat ve Tarihçi Auguste Boppe (1862-1921)." *Frankofoni*, Özel sayı 2, Ankara, 1990b:135-141.

RENDİ, G. "Cassas, Louis-François." *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, cilt 2, 1994:386.

RENDİ, G. "Resimlerde İstanbul." *İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Ve Venedik Correr Müzesi Koleksiyonlarından Yüzyıllar Boyunca Venedik ve İstanbul Görünümleri*, İstanbul, Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş., 1995:13-14.

RENDİ, G. "Osmanlı Sultanlarının Soyağacı." *P Sanat Kültür Antika Dergisi*, 2, 1996a:82-92.

RENDİ, G. "Ressam Konstantin Kapıdağlı Hakkında Yeni Görüşler." *19. Yüzyıl İstanbul'unda Sanat Ortamı*, İstanbul, Sanat Tarihi Derneği Yayınları, 1996b:139-162.

RENDİ, G. "17. Yüzyılda Bir Grup Kıyafet Albümü." *Sanat Tarihi Derneği Yayınları Sempozyum Bildirileri*, İstanbul, 1998:153-178.

RENDİ, G. "Osmanlılarda Padişah Portreciliği." *Osmanlı Kültür Ve Sanat*, cilt 11, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999a:415-422.

RENDİ, G. "Fatih Sultan Mehmed ve Sanat." *Ressam, Sultan ve Portresi*, İstanbul, Yapı Kredi Kùltür Sanat Yayıncılık, 1999b:7-17.

RENDİ, G. "Avrupa ve Osmanlı: Sanatta Etkileşim" *Osmanlı Uygarlığı 2*, Ankara, Kùltür Bakanlığı, 2002a:1090-1121.

RENDİ, G. "Tableau Général de l'Empire Othoman'ın Resimlendirilmesi." *İmparatorluğun Meşalesi XVIII. Yüzyıl'da Osmanlı İmparatorluğu'nun Genel Görünümü ve Ignatius Mouradgea d'Ohsson*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002b:59-75.

RENDİ, G. "Resim ve Heykel." *Osmanlı Uygarlığı 2*, Ankara, Kùltür Bakanlığı, 2002c:932-967.

RENDİ, G. "Vanmour ve İstanbul'da Yaşam." *Lale Devri'nin Bir Görgü Tanığı Jean-Baptiste Vanmour*, İstanbul, Koçbank, 2003:41-71.

RENDİ, G. ve C.V. FINDLEY. "D'Ohsson'un Tableau Général de l'Empire Othoman'daki Gravürlerin Açıklamaları." *İmparatorluğun Meşalesi XVIII. Yüzyıl'da Osmanlı İmparatorluğu'nun Genel Görünümü ve Ignatius Mouradgea d'Ohsson*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002:205-217.

SAİD, E. *Oryantalizm (Doğubilim) Sömürgeciliğin Keşif Yolu*, (Çev. Nezih UZEL), İstanbul, İrfan Yayımcılık ve Tanıtım, 1998

SERTOĞLU, M. "Türkiye'ye Gelen Yabancı Ressamlar." *Resimli Tarih Mecmuası*, sayı 44, 1953:2504-2509.

SHAW, S.J. *Between Old And New The Ottoman Empire Under Sultan Selim III 1789-1807*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1971

SIMS, E. "Hans Ludwig Von Kuefstein's Turkish Figures." *At the Sublime Porte: Ambassadors to Ottoman Empire (1550-1800)*, London, Hazlitt, Gooden & Fox, 1988:20-39.

SOYSAL, İ. *Fransız İhtilali Ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1964

SWEETMAN, J. *The Oriental Obsession*, Cambridge-London-New York-New Rochelle-Melbourne-Sydney, Cambridge University Press, 1987

TANINDI, Z. *Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı Dizisi, Türk Minyatür Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1996

TANSUĞ, S. "19. Yüzyılda Osmanlı Resim Sanatının Değişim Doğrultuları." *Sanat Dünyamız*, 40, 1990:13-17.

TANSUĞ, S. "Batılılaşma Sürecimizde Yabancı Ressamlar." *Kültür ve Sanat*, sayı 2, 1992:29-31.

TANSUĞ, S. "Türk Resim Kültüründe Portre (I) Portre Ressamlığı ve Bizdeki Kaynakları." *Antik Ve Dekor*, 1994:94-96.

TANYELİ, U. “Osmanlı Saray Kadınlarının Banilik Rolü (16.-18. yy) Görüntünün Ardında Ne Var?.” *MS Tarih Kültür Sanat Mimarlık*, 1, İstanbul, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, 1999:76-85.

TEZCAN, H. “ On Sekizinci Yüzyılda Osmanlı Kumaş Sanatı Ve Kadın Modası.” *P Sanat Kültür Antika Dergisi*, 8, Kış, 1997:72-86.

TEZCAN, H. “Batılılaşma Döneminde Saray Kadınının Modası.” *P Sanat Kültür Antika Dergisi*, 12, 1998-1999:82-87.

THEOLIN, S. *İstanbul’da Bir İsveç Sarayı, İsveç İle Türkiye Arasında Bin Yıllık İşbirliği*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000

THORNTON, L. *The Orientalist Painter-Travellers 1828-1908*, Paris, ACR Edition, 1983

TUKİN, C. *Osmanlı Devleti Ve Yabancı Bilginler*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1969

TUNALI, İ. “Batılılaşma Sürecimizin Doruk Noktalarından Biri.” *Hürriyet Gösteri*, 119, Ekim, 1990:13-15.

UNAT, F.R. *Osmanlı Sefirleri Ve Sefaretnameleri*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1968

UZLUK, Ş. *Mevlevilikte Resim Resimde Mevlevilik*, Ankara Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1957

VURAL, D. *Oryantalist Dönemde Avrupa'dan Türkiye'ye Gelen Yabancı Ressamlar Ve Türk Resim Sanatına Etkileri*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Danışman: Beyhan KARAMAĞRALI, 1999

YAVUZ, H. *Modernleşme, Oryantalizm Ve İslam*, İstanbul, Boyut Kitapları, 1998

YENİŞEHİRLİOĞLU, F. "Sanatta Osmanlı İmparatorluğu Fransa Etkileşimi." *Osman Hamdi Bey ve Dönemi*, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1993:57-68.

YERASİMOS, S. "Choiseul-Gouffier, Comte de." *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, cilt 2, 1994:426-427.

Levha 1. Vue de la ville et du chateau de Coron (Koron Şehri ve Şatosunun Görünümü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.1

Levha 2. Soldats Albanois (Arnavut Askerler), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.2

Levha 3. Femmes de l'isle de l'Argentiere (Arjentierli Adalı Kadınlar), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-1, pl.3

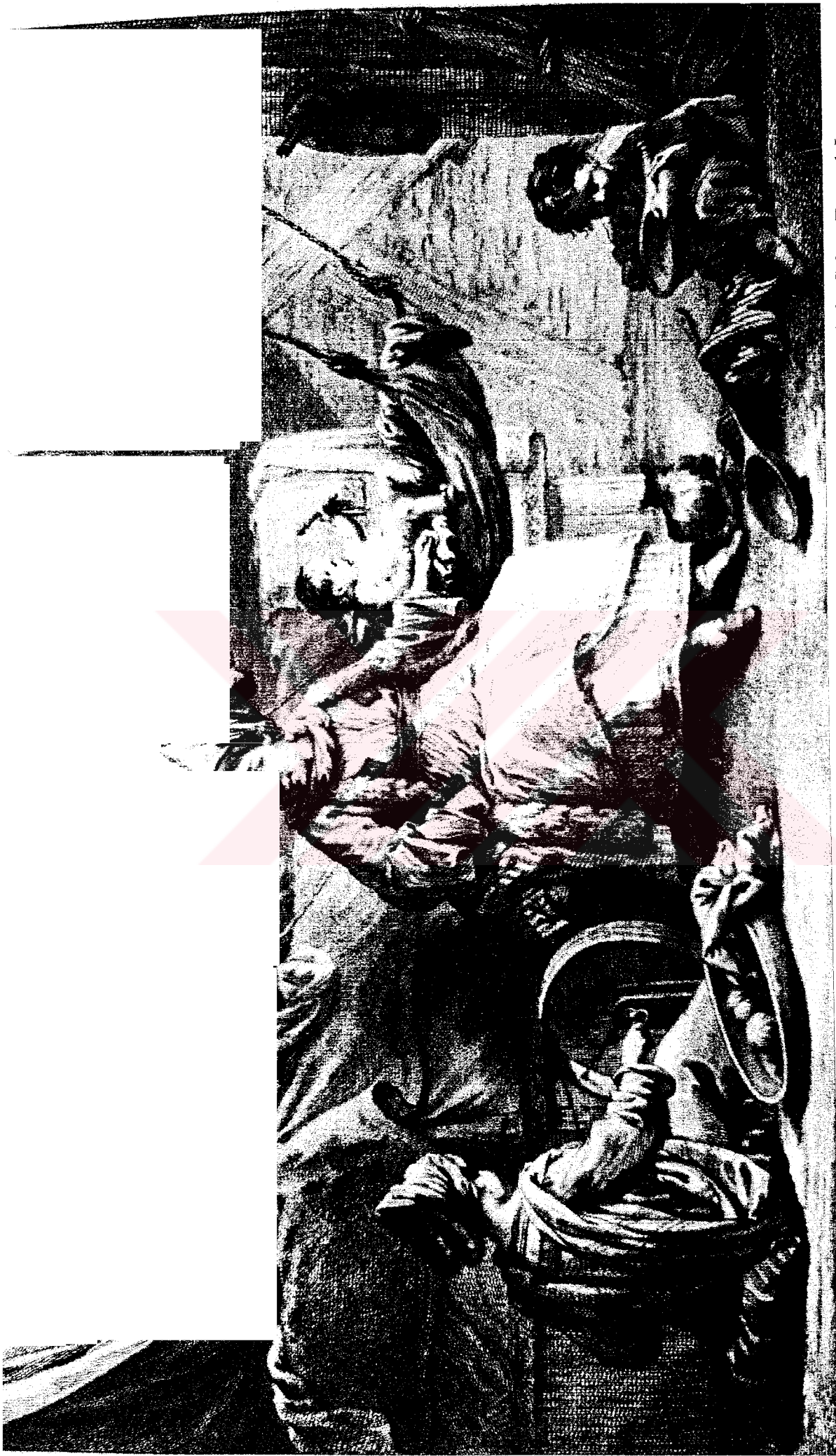

Levha 4. Tombeau de Marbre Blanc (Beyaz Mermer Lahit), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome I-I, pl.7

Levha 5. Vue de la ville et de l'île de Siphanto (Sipnos (Síphnos) Adası ve Yerleşiminin Görünümü), *Voyage*

Pittoresque de la Grèce, Tome 1-I, pl.8

Levha 6. Femmes de l'isle de Siphanto (Sipnos) Adalı Kadınlar), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I,

Levha 7. Femmes de l'île de Nio (Nio Adalı Kadınlar), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.12

Levha 8. Vue du Bourg San-Nicolo (San Nicolo Bureu'nun Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.15

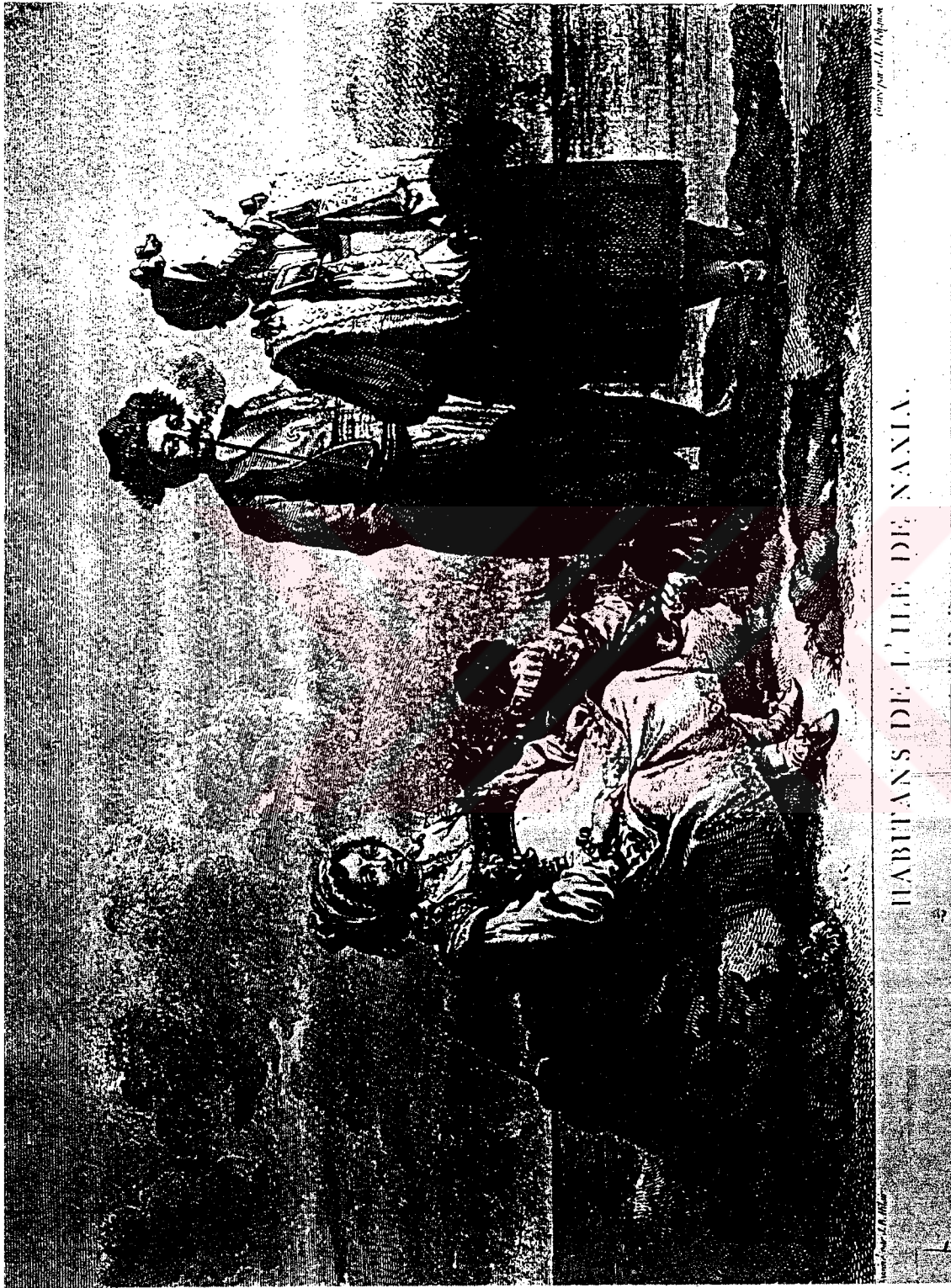

Levha 9. Femmes de l'île de Santorin (Santorin Adalı Kadınlar), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.17

Levha 10. Vue prise au village de Nebrio à Santorin (Santorini Adası'ndaki Nebrio Köyü'nden Görüntü), *Voyage*

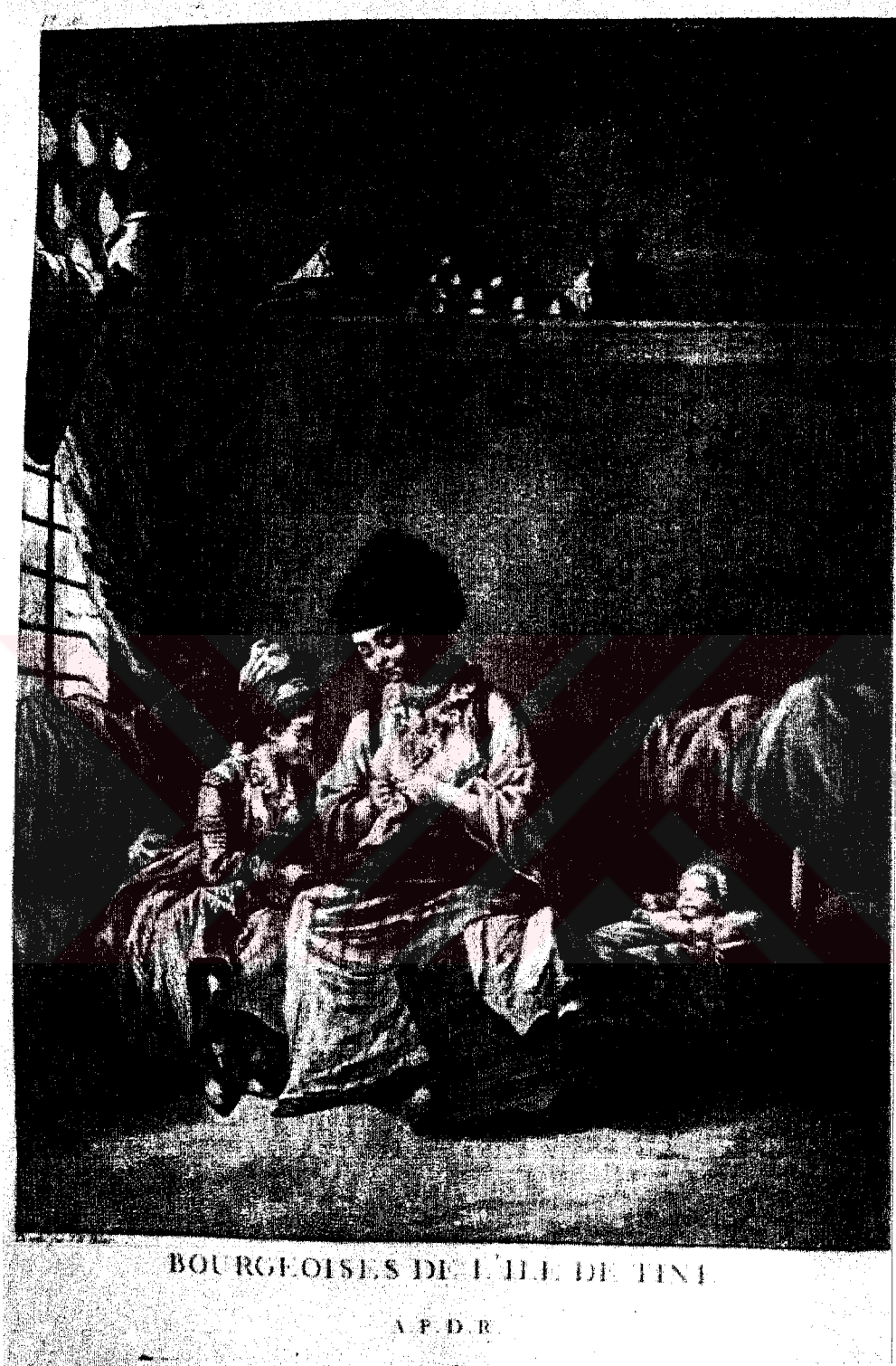
Pittoresque de la Grèce, Tome 1-I, pl.18

Levha 11. Habitans de l'île de Naxia (Naksos (Náksos) Adahilar), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.24

Levha 12. Dames de l'île de Tine (Tinos (Tinos) Adalı Kadınlar), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.25

Levha 13. Bourgeoises de l'île de Tine (Tinos (Tínos) Adalı Burjuva Hanım), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.26

Levha 14. Servantes de l'île de Tine (Tinos (Tínos) Adalı Hizmetçiler),
Voyage Pittoresque de la Grèce, Tome 1-I, pl.27

Levha 15. Vue de bourg de San-Nicolo dans l'île de Tine (Tinos) Adasi'ndaki San Nicolo Burcu'nun
Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.28

Levha 16. Vue du Bourg de San Nicolo (San Nicolo Burcu'nun Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-1, pl.29

Levha 17. Danse Grecque à Paros (Paros (Páros) Adasi'nda Rum Dansı), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-1,

Levha 18. Entrée d'une carrière de Paros (Páros) Adası'ndaki Bir Mağaranın Ağzı), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.34

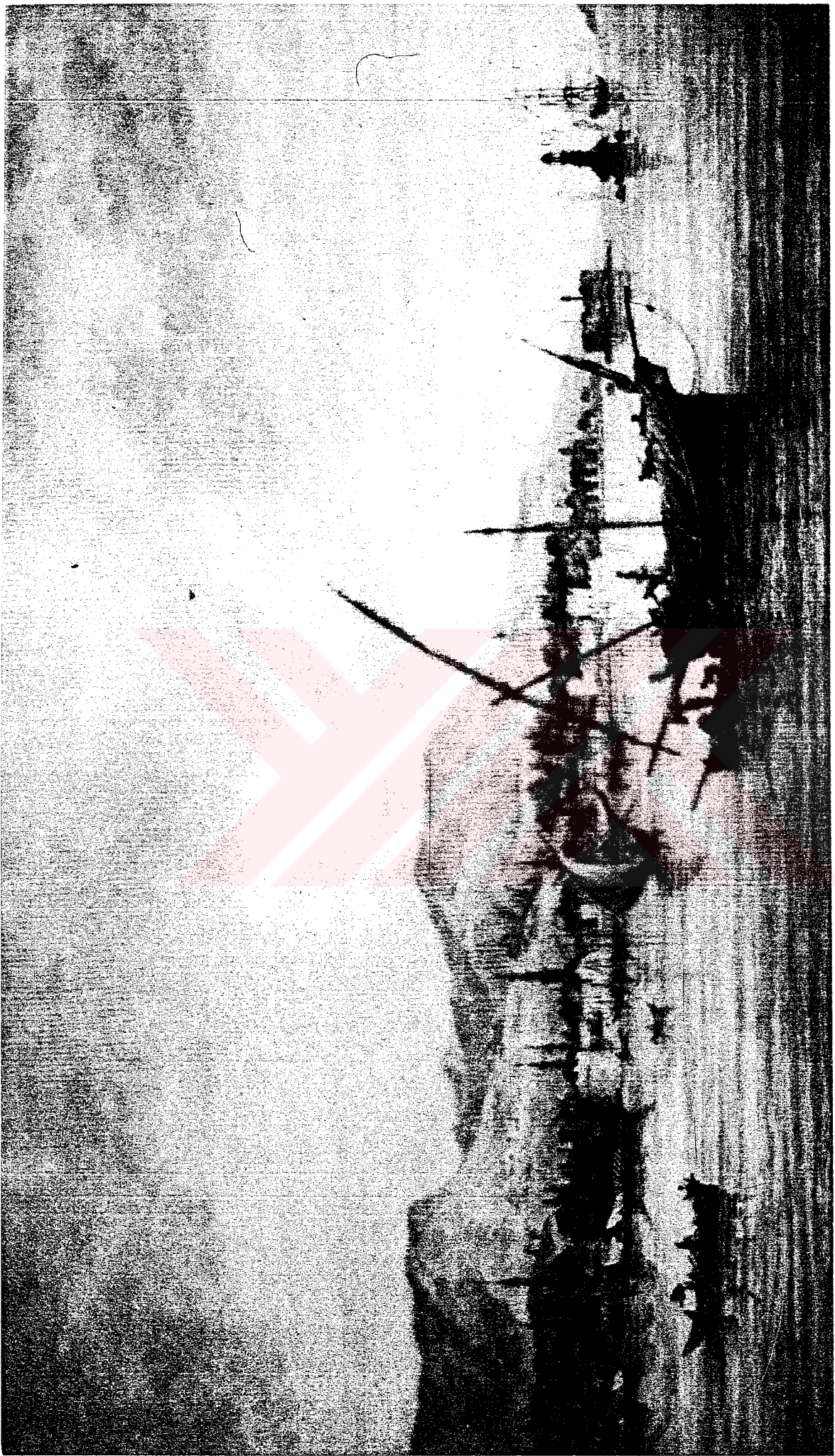

Levha 19. Vue de l'intérieur de la Grotte d'Antiparos (Antiparos Aadası'nda Bir Mağaranın İçinin Görüntüsü),

Voyage Pittoresque de la Grèce, Tome 1-I, pl.38

Levha 20. Habitans de l'île de Lemnos (Lemnos Adası Sakinleri), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.41

Levha 21. Vue du Port de Scio (Sakız (Khíos) Limanı'nın Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.45

Levha 22. Vue de la Fontaine de Scio (Sakız (Khíos) Adası'ndaki Çeşmenin Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la*

Grèce, Tome 1-1, pl.46

Levha 23. Femmes de l'île de Scio (Sakız (Khíos) Adalı Kadınlar), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.48

Levha 24. Jardin de l'île de Scio (Sakız (Khíos) Adası'nda Bir Bahçe), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.49

Levha 25. Vue du Port et de la ville Chesmé ( e me Limanı ve  ehrinin Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*,

Tome I-I, pl.51

Levha 26. Vestiges du Temple de Junon à Samos (Sámos) Adası'ndaki Junon Tapınağı Kalıntıları), *Voyage*

Pittoresque de la Grèce, Tome 1-I, pl.53

Levha 27. Vue de l'île de Pathmos (Patmos (Pátnos) Adası'nın Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-

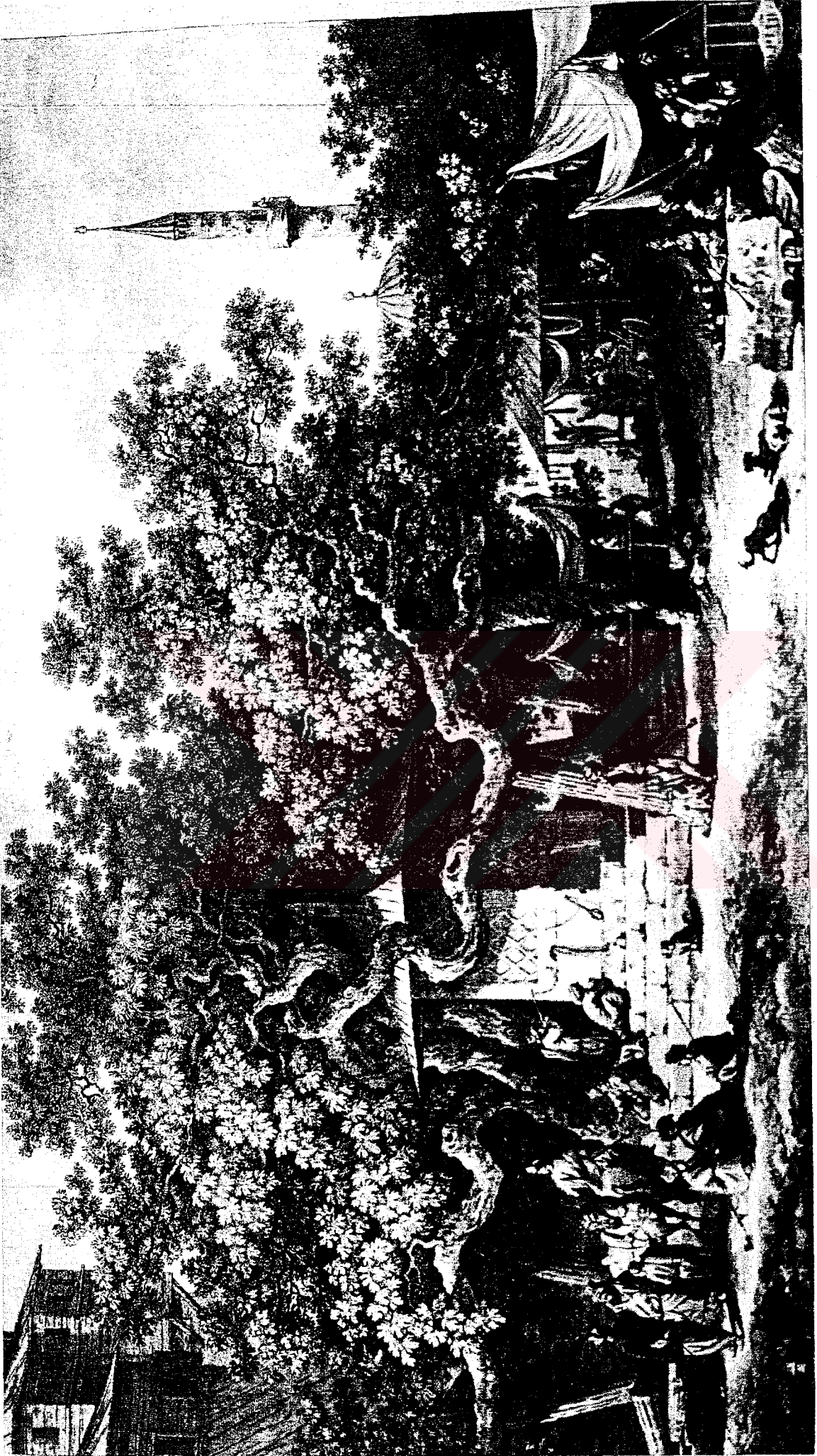
I,pl.55

Levha 28. Vue interieure de l'eglise de l'Apocalipse (Patmos (Pátmos) Adası'ndaki Apoklips Kilisesinin İçinin Görünümü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.57

Levha 29. Femmes de l'île de Pathmos (Patmos) (Pátmos) Adalı Kadınlar), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-1,

Levha 30. Vue de la Place Publique de Cos (Kos Meydanından Görüntü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-I, pl.

Levha 31. Vue du Port des Bateaux à Rhodes (Rodos Limanı'nın Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-

I, pl.61

Levha 32. Vue d'un chateau et de plusieurs Tombeaux près des ruines de Telmissus (Kale Görüntüsü ve Telmessos Kalıntıları Yakınındaki Mezarlar), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl. 64

Levha 33. Vue de la Montagne des Tombeaux Près de Telmissus (Telmessos Yakınlarındaki Mezar Yığını), *Voyage*

Pittoresque de la Grèce, Tome 1-II, pl.67

Levha 34. Vue d'un Theatre de Telmissus (Telmessos Tiyatrosu'ndan Görünüm), *Voyage Pittoresque de la Grèce*,

Tome I-II, pl.71

Levha 35. Halte des Voyageurs Près de Dourlach, dans la Carie (Karya Durlas Köyü Yakınında Gezginlerin Molası),

Voyage Pittoresque de la Grèce, Tome I-II, pl.74

Levha 36. Palais de l'Aga d'Eski-Hissar (Muğla-Eskihisar'da Bir Ağa Sarayı), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-

II, pl.76

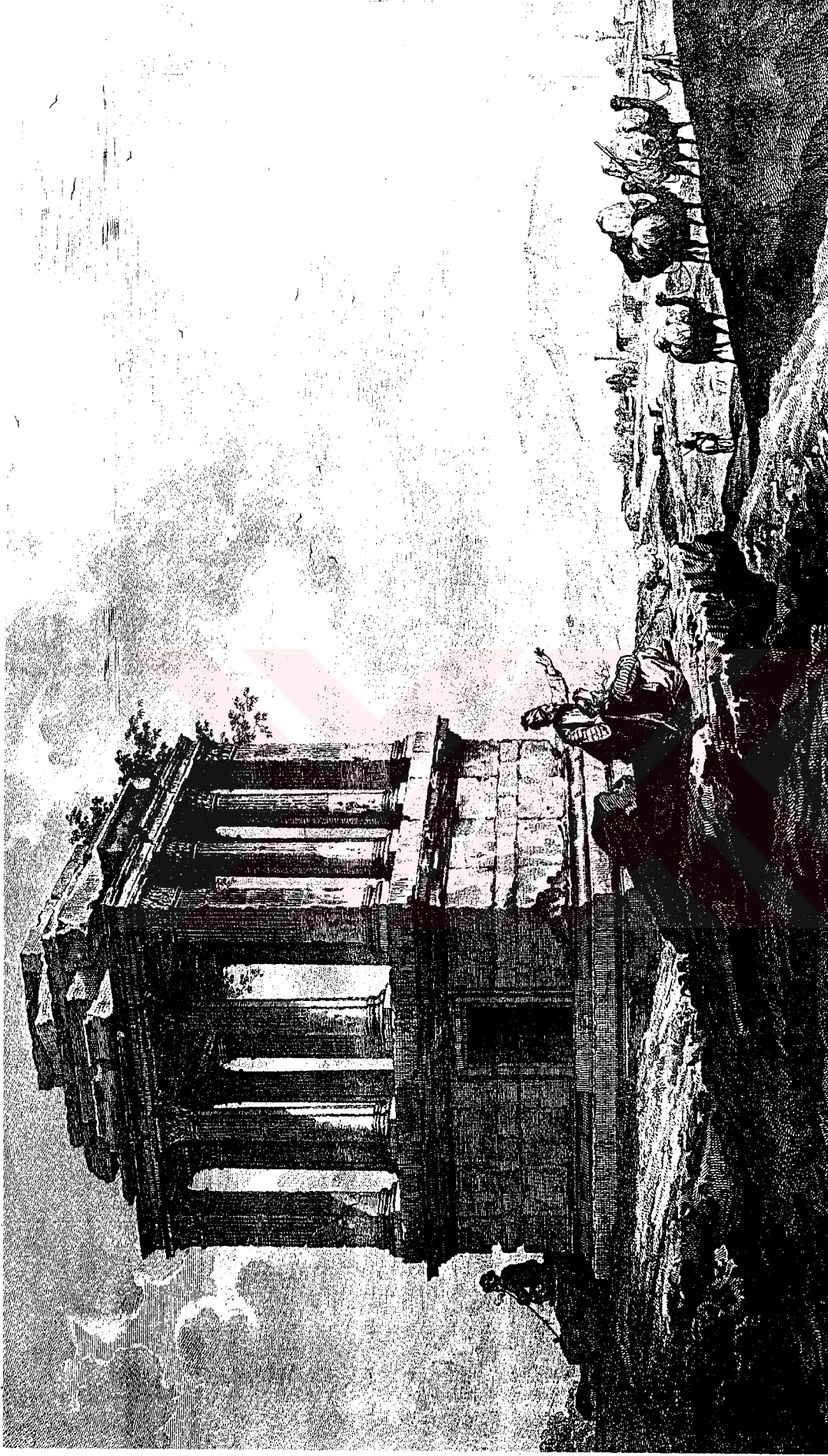
Levha 37. Fête turque (Türk Şenliği), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl. 77

Levha 38. Ruines de Stratonicee (Stratonikeia Kalıntıları), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.80

Levha 39. Temple d'Auguste à Mylasa (Augustus Tapınağı), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.83

Levha 40. Tombeau près de Mylasa (Milas Yakınında Bir Mezar Yapısı), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome I-II,

Levha 41. Vue d'une Porte de Mylasa (Milas Şehri Kapılarında Birinin Görünümü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*,

Tome I-II, pl.90

Levha 42. Habitans de la Carie (Karyalı Sakinler), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.93, fig.1-fig. 2

Levha 43. Habitans de la Carie (Karyalı Sakinler), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.93, fig.3

Levha 44. Habitans de la Carie (Karyalı Sakinler), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.93, fig.4

Levha 45..... (.....), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.94

Levha 46. Route de Melasso a Boudroun (Milas-Bodrum Yolu), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.95

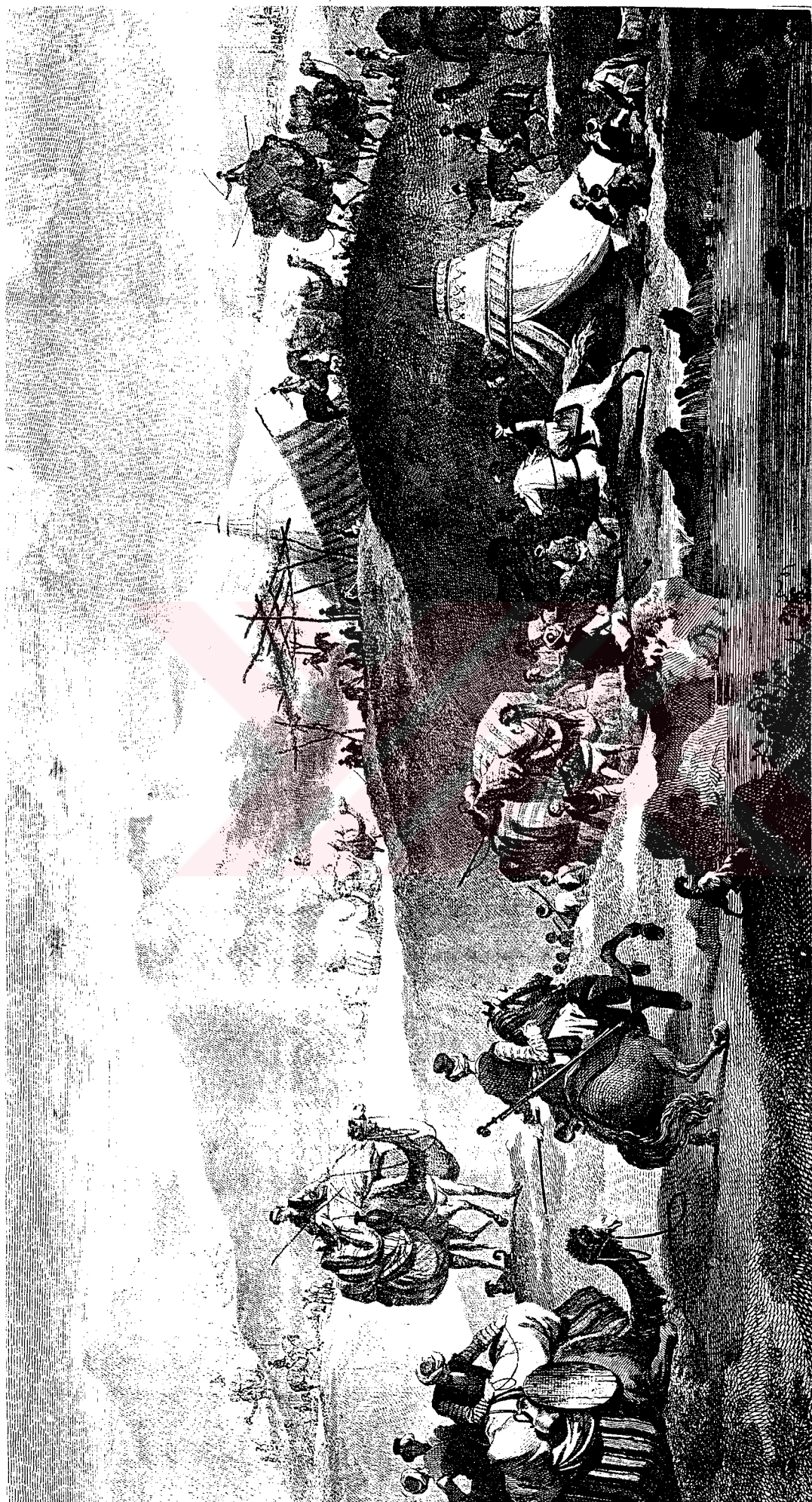
Levha 47. Vue du port et de la Citadelle de Boudroun (Bodrum Limanı ve Kalesi'nin Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome I-II, pl.97

Levha 48. Ruines du Temple de Mars (Mars Tapınağı Kalıntıları), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.99

Levha 49. Vue du meme Port (Aynı Limanın Görünüſü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome I-II, pl. 103

Levha 50. Caravane (Kervan), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl. 104

Levha 51. Ruines d'un Temple à Euromus (Euromus Tapınağı Kalıntıları), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome I-II,
pl.105

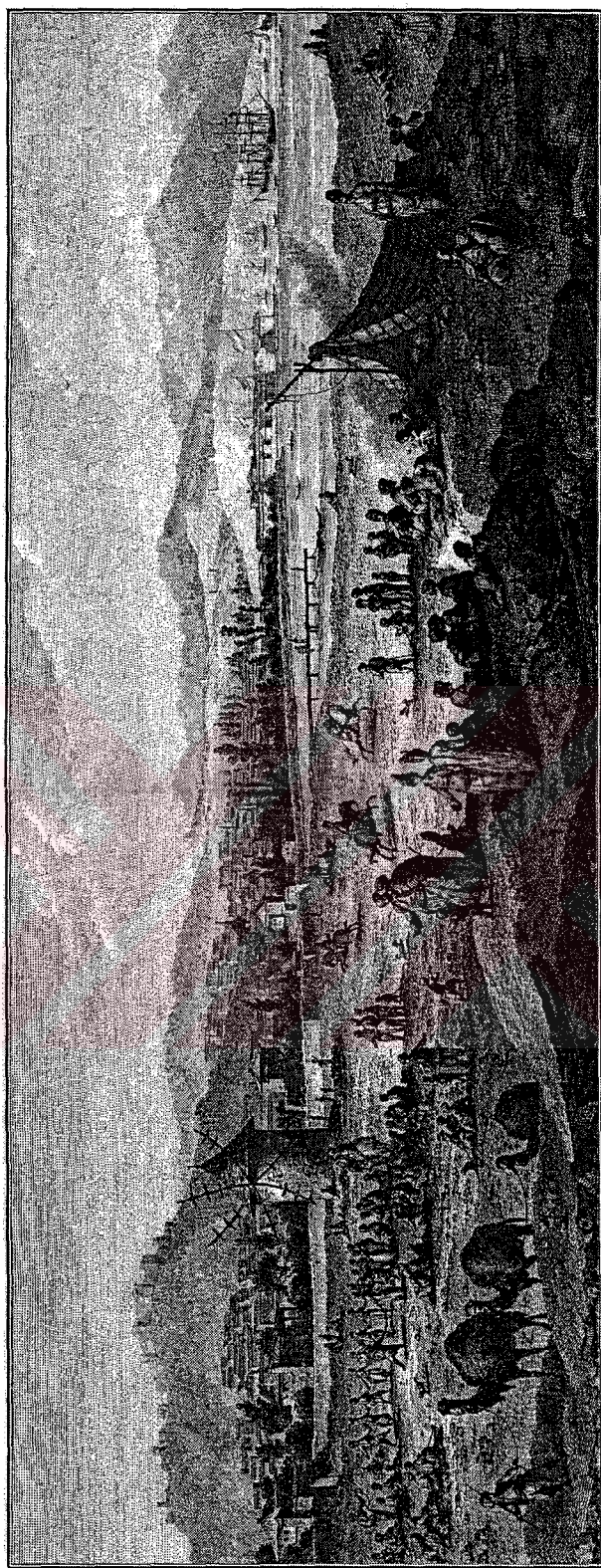
Levha 52. Tournoi turc (Turnuva), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.110

Levha 53. Vue des ruines de Milet et du cours du Méandre (Milet Kalıntıları ve Menderes Irmağı'nın Görünümü),
Voyage Pittoresque de la Grèce, Tome 1-II, pl.115

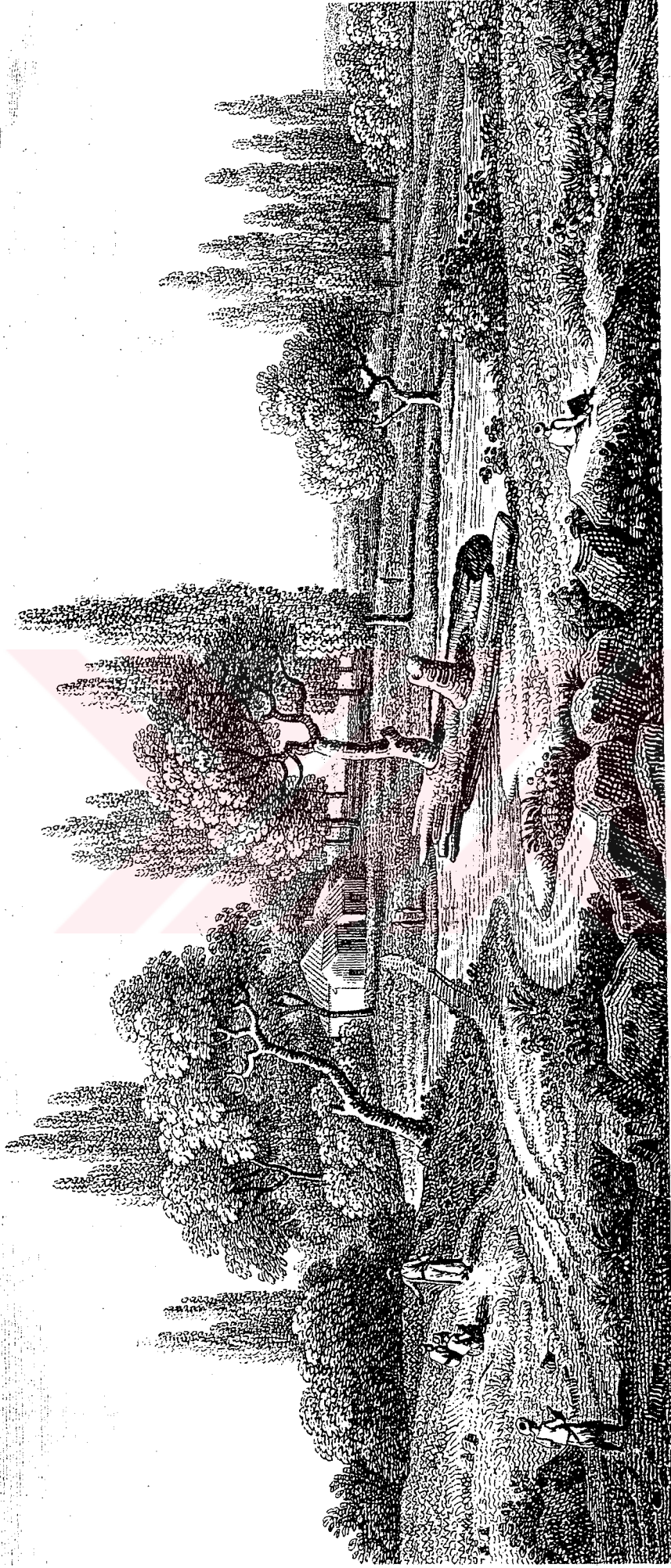
Levha 54. Vue d'un Aqueduc près d'Ephese (Efes Yakınındaki Su Kemerî'nin Görünümü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome I-II, pl.118

Levha 55. Vue de Smyrne (İzmir Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-II, pl.126

Levha 56. Vue de l'Emplacement d'Illion (Truva-Illion Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-III, pl.21

Levha 57. Vue des sources froides du Scamandre (Truva Skamandros'un Soğuk Su Kaynağı'nın Görünümü), *Voyage*

Pittoresque de la Grèce, Tome 1-III, pl.22

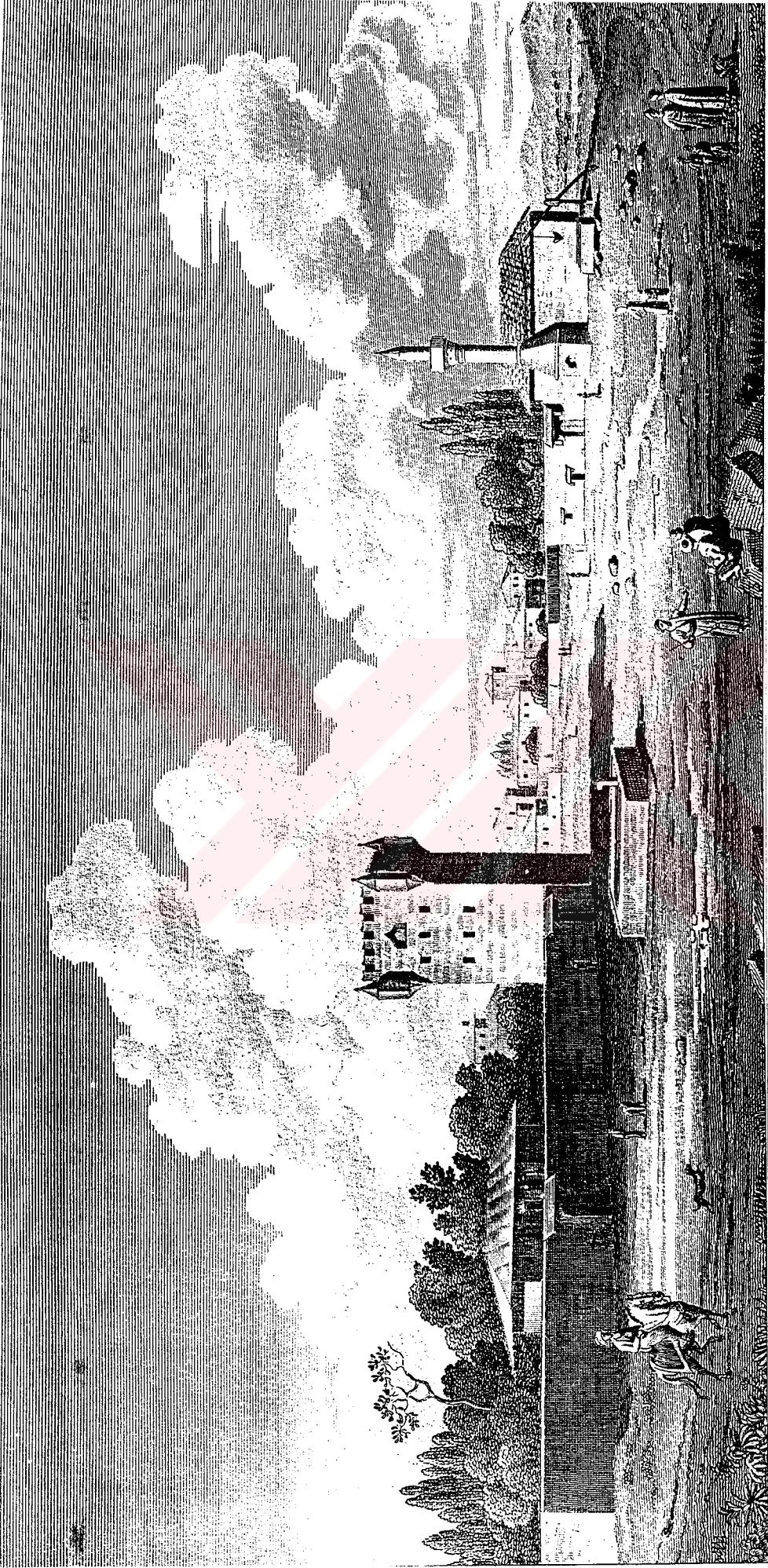

Levha 58. Vue des sources chaudes du Scamandre (Truva Skamandros'un Sıcak Su Kaynağı'nın Görünümü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 1-III, pl.23

Levha 59. Vue du Cap Sigée jusqu'au Tombeau d'Illus (İllus Mezarlığı'na Doğru Sige Burnu'nun Görünümü), *Voyage*

Pittoresque de la Grèce, Tome 1-III, pl.31

Levha 60. Vue d'Erkessi-Keui (Erkesiköy Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome I-III, pl.32

Levha 61. Ruines d'un Gymnase à Pergame (Bergama Cinnazyum Kalıntıları), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 2-1, pl.2

Levha 62. Vue de l'intérieur d'un Khan ou Kiavanserai (Bir Han veya Kervansaray'ın İçinin Görüntüsü), *Voyage*

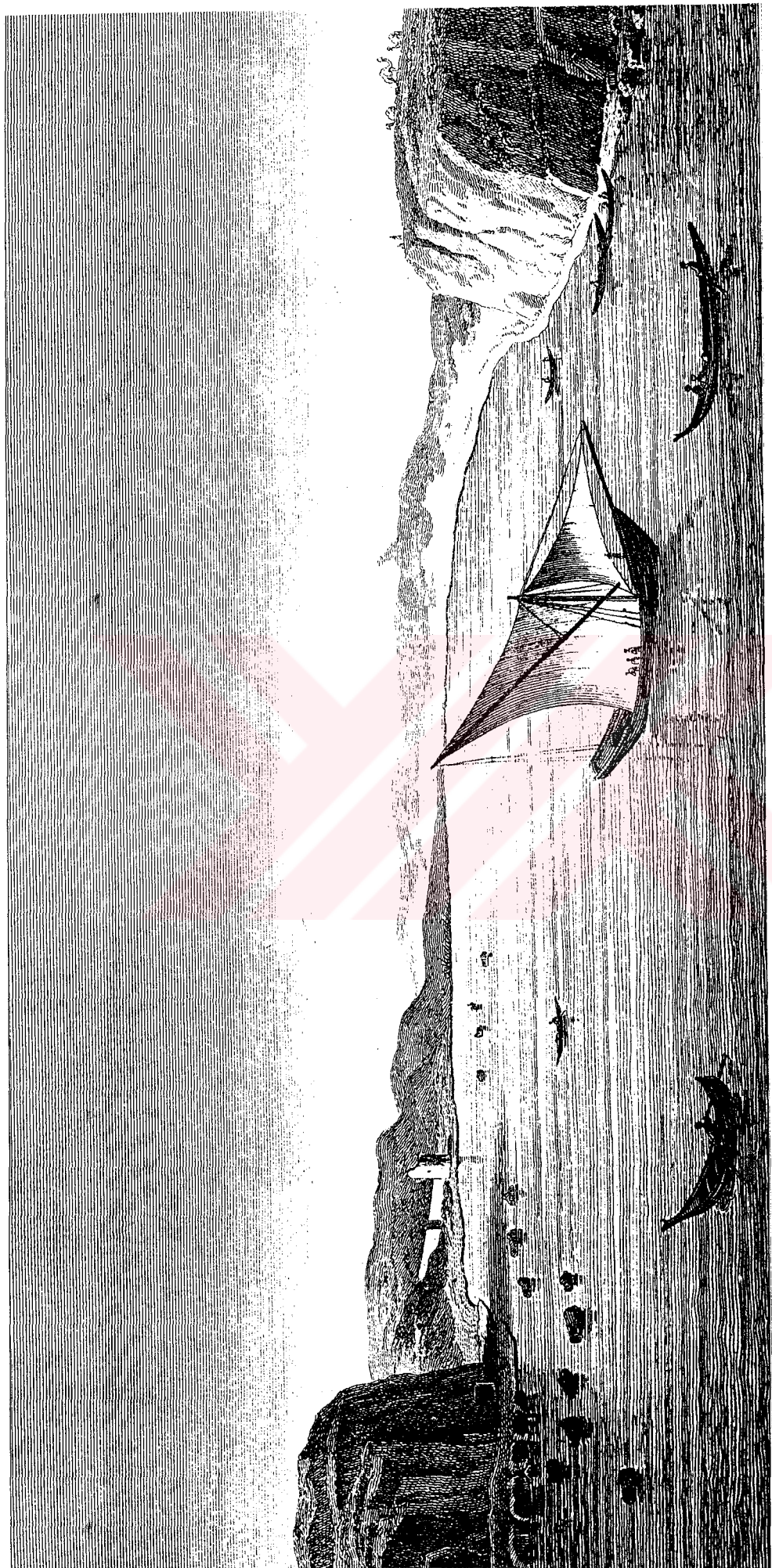
Pittoresque de la Grèce, Tome 2-I, pl. 7

Levha 63. Ancien Aqueduc près d'Alexandria Troas (Aleksandria Truva Yakınındaki Su Kemer), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 2-II, pl.43

Levha 64. Vue du Village de Ieni-Cheher (Yenişehir Köyü (Sige-Gavurköy) Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 2-II, pl. 46

Levha 65. Rade de Kilia (Gelibolu Koyu), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 2-II, pl.56

Levha 66. Gallipoli (Gelibolu), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 2-II, pl. 63

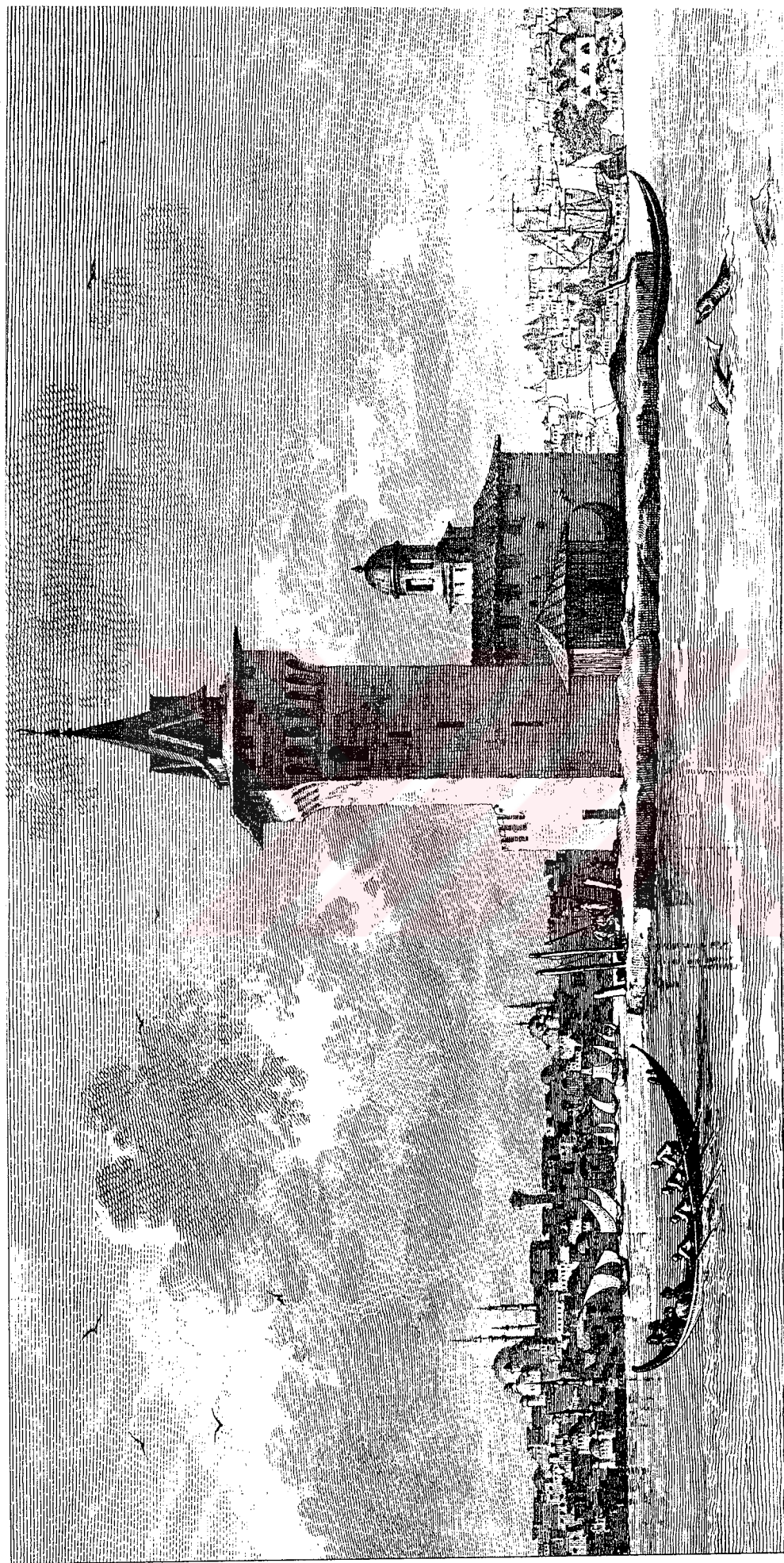
Levha 67. Vue du Château des sept Tours et de l'arrivée à Constantinople par la Propontide (Yedikule Surlari ve Marmara'dan İstanbul'a Varış), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 3, pl.69

Levha 68. Vue générale du Port et de la Ville de Constantinople (İstanbul Limanı ve İstanbul'un Genel Görünümü),
Voyage Pittoresque de la Grèce, Tome 3, pl.70,

Levha 69. Vue de Bagdad au Kavak Sérâi, à Scutarî Bâtî par Solimon à la maniere Persanne (Süleyman'ın İran Üslubunda Yaptırdığı Üsküdar'daki Bağdat veya Kavak Sarayı'nın Görünümü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 3, p.l.71

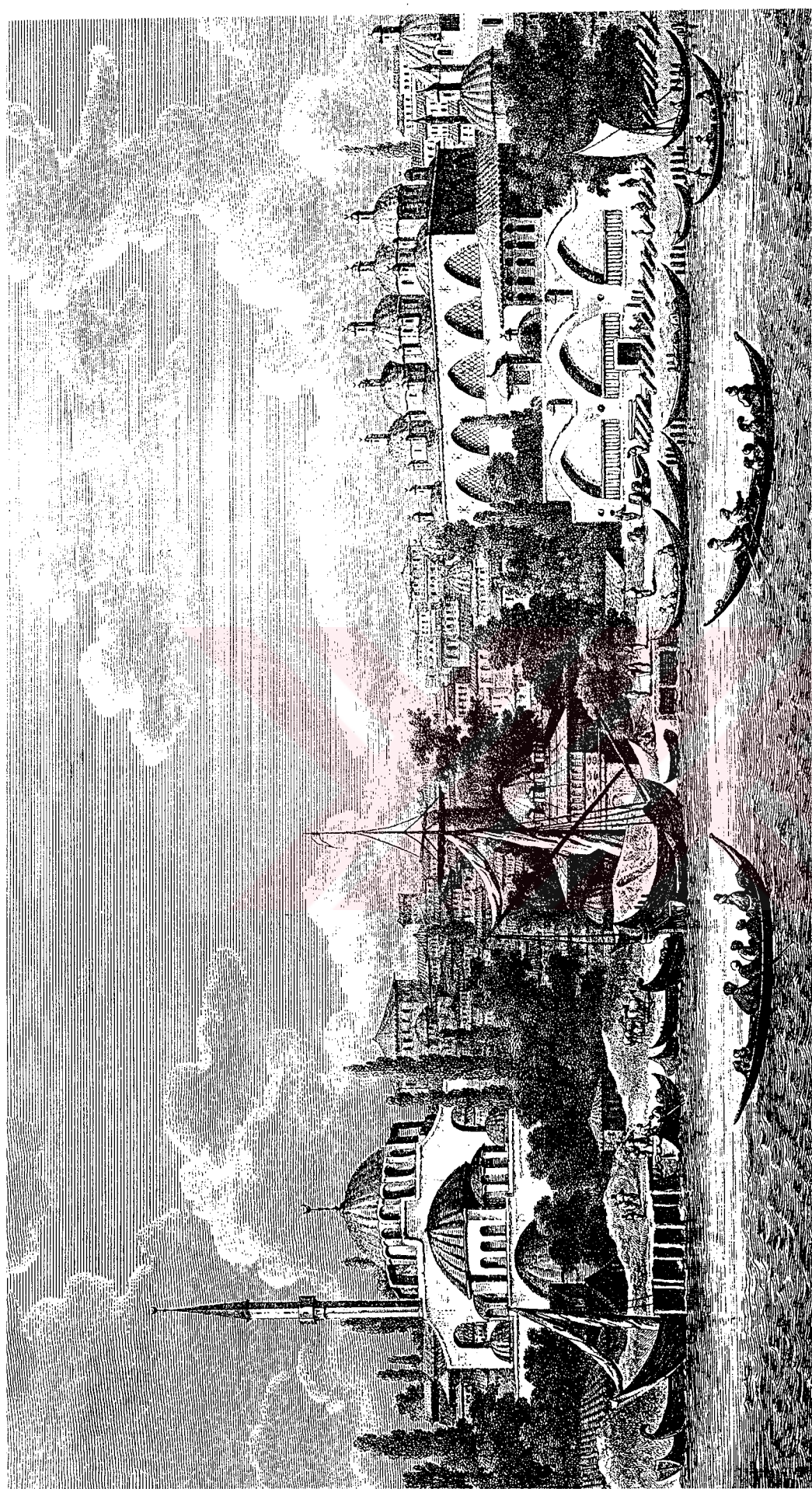
Levha 70. Vue de Kiz-Koulési, ou la Tour de Léandre (Kiz Kulesi), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 3, pl. 74

Levha 71. Vue de Costantinople prise des Jardins du Palais de France (Beyoğlu'ndaki Fransız Büyükelçiliği'nin Bahçesi'nden İstanbul Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 3, pl.76 bis (tekrar numara),

Levha 72. Vue de la Place At Meïdan (Hippodrôme) (At Meydanı (Hippodrom) Görüntüsü), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 3, pl. 81

Levha 73. Vue de la Place et des Fonderies de Top-Hana (Tophane Dökmhanesi ve Meydanı'nın Görüntüsü), *Voyage*

Pittoresque de la Grèce, Tome 3, pl.95

Levha 74. Un Khaséiki (Haseki Ağa), *Voyage Pittoresque de la Grèce*,
Tome 3, pl.126

Levha 75. Un Bostandji (Bostanci), *Voyage Pittoresque de la Grèce*,
Tome 3, pl.127

Levha 76. Un Achdji (Aşçı), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 3,
pl.128

Levha 77. Un Halvadji (Helvaci), *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Tome 3, pl.129

OMER.

EBU' BEKIR.

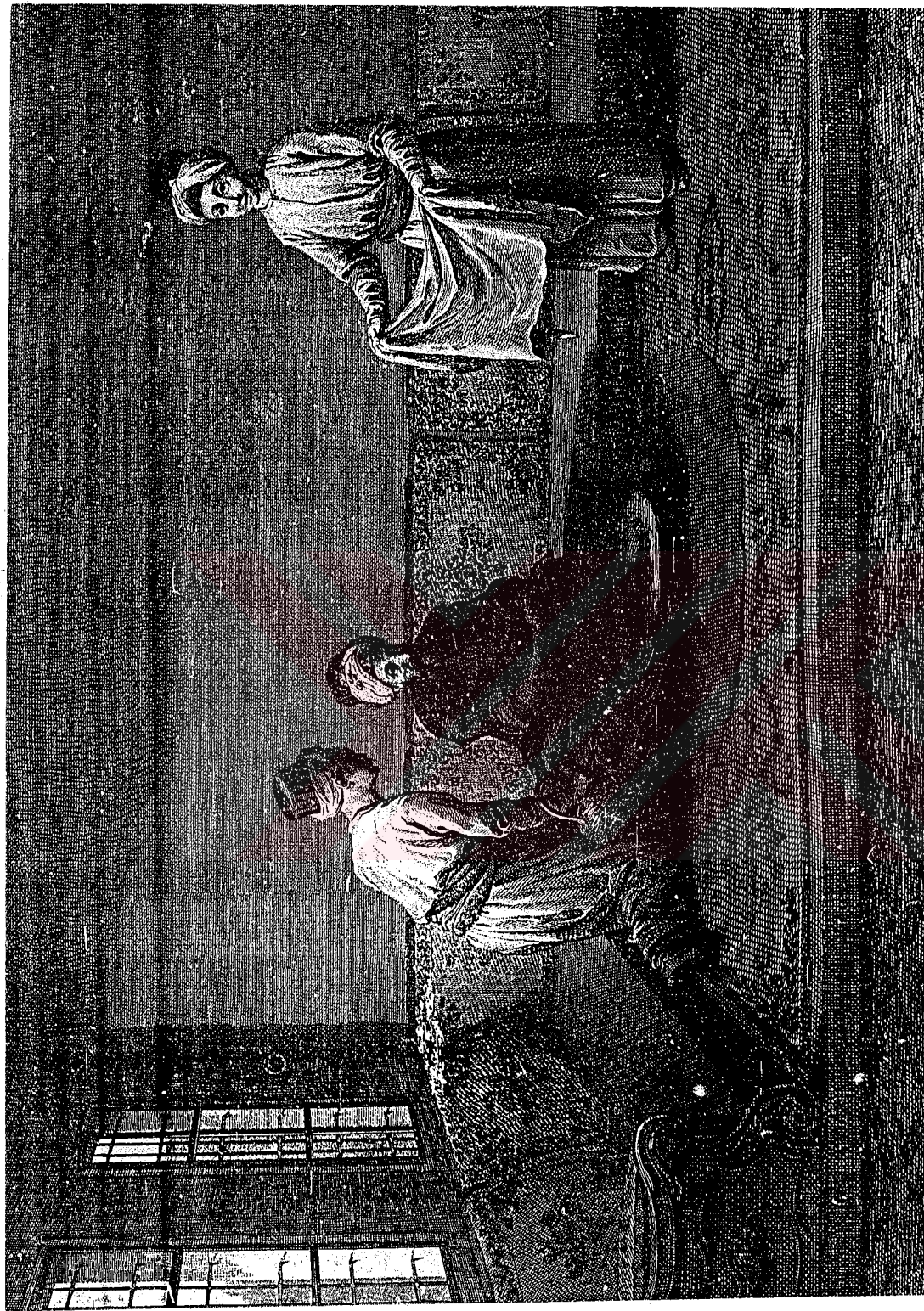
ALY.

OSMAN.

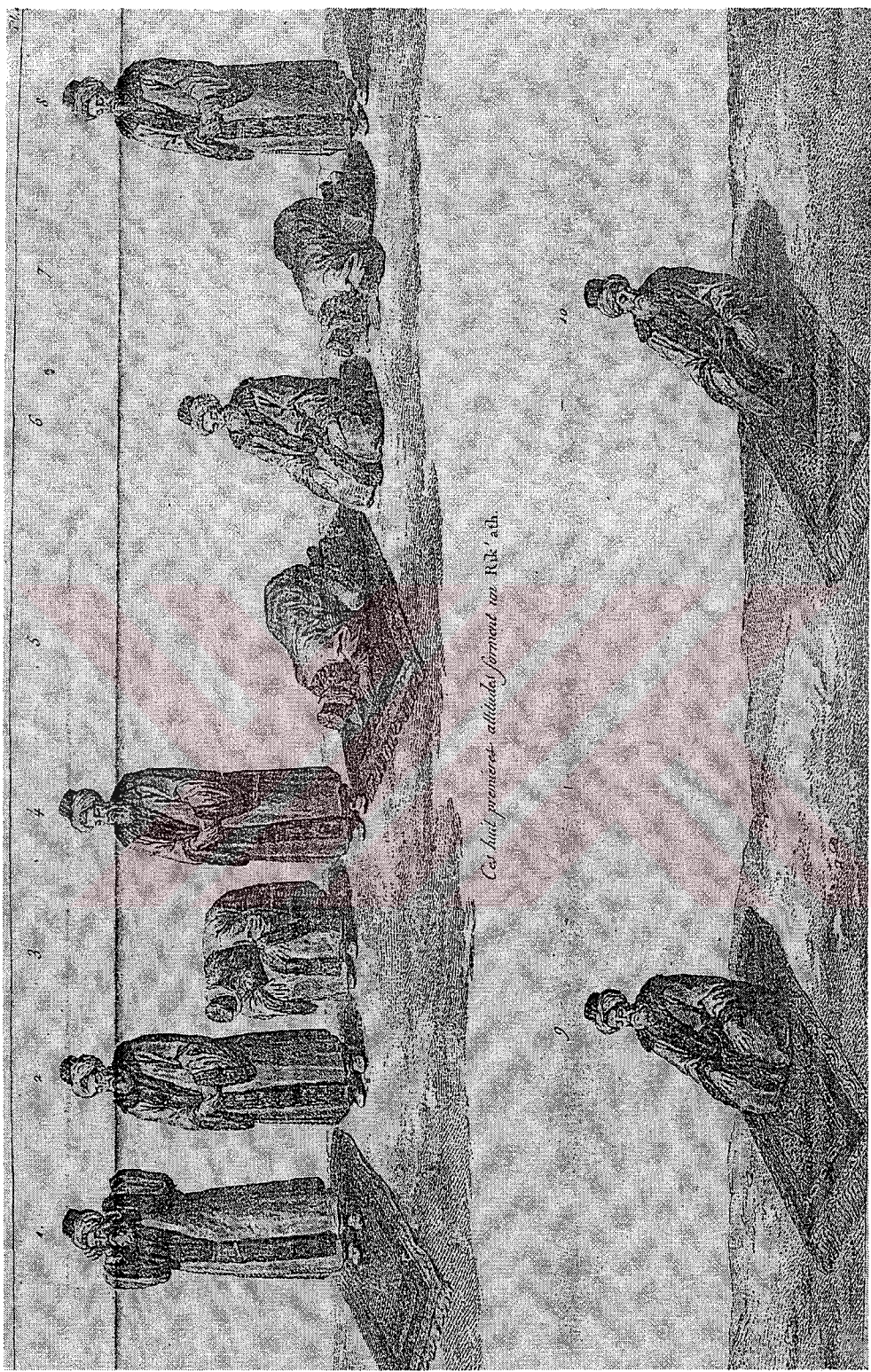
Levha 78. Omer-Ebu'Bekir, Aly- Osman (Hz. Ömer-Hz. Ebubekir, Hz. Ali-Hz. Osman), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 1, fig.3,4,5,6

Levha 79. L'Imam Schafiy-L'Imam Azam Ebu-Hanifé, L'Imam Hannbel-L'Imam Malik (İmam-ı Azam Ebu Hanife - İmam-ı Şafi, İmam Malik – İmam Hanbel), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 1, fig.8,9,10,11

Levha 80. Musulman Faisant son Ablution, Abdéfh (Abdest Alan Müsüman), *Tableau Général de l'Empire Othoman*,
Tome 1, pl.12

Levha 81. Musulman faissant la priere, Namaz. (Namaz Kilan Müslüman Erkek), *Tableau Général de l'Empire Ottoman*, Tome 1, pl.14

Levha 82. Oratoire (Namazgah), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 1, pl.16

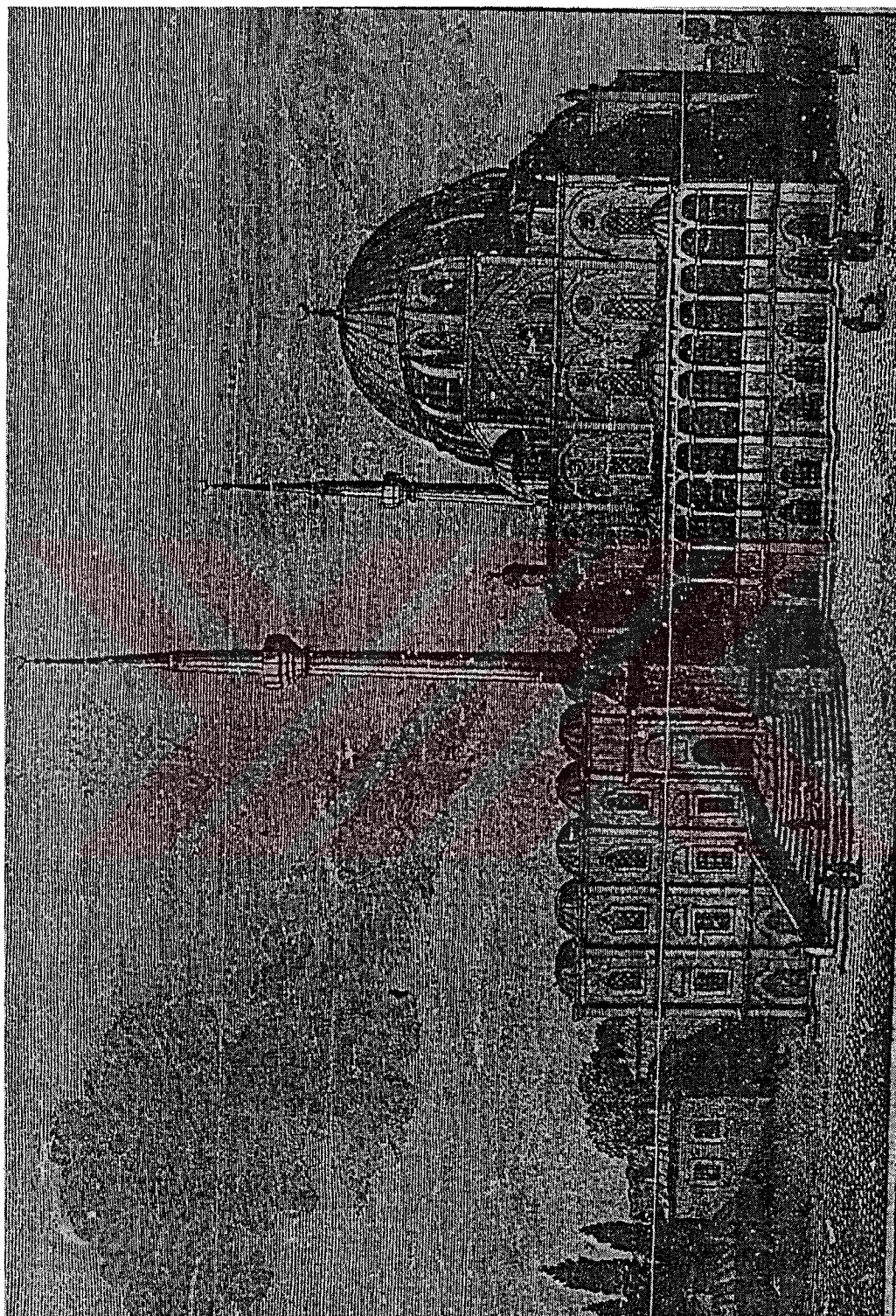
Levha 83. Enfants Musulmans, Dans les jours de leur Circoncision
(Sünnetlik Çocuklar), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 1, pl.20

Levha 84. Mosquée de S.te Sophie (Ayasofya), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 1, pl.28

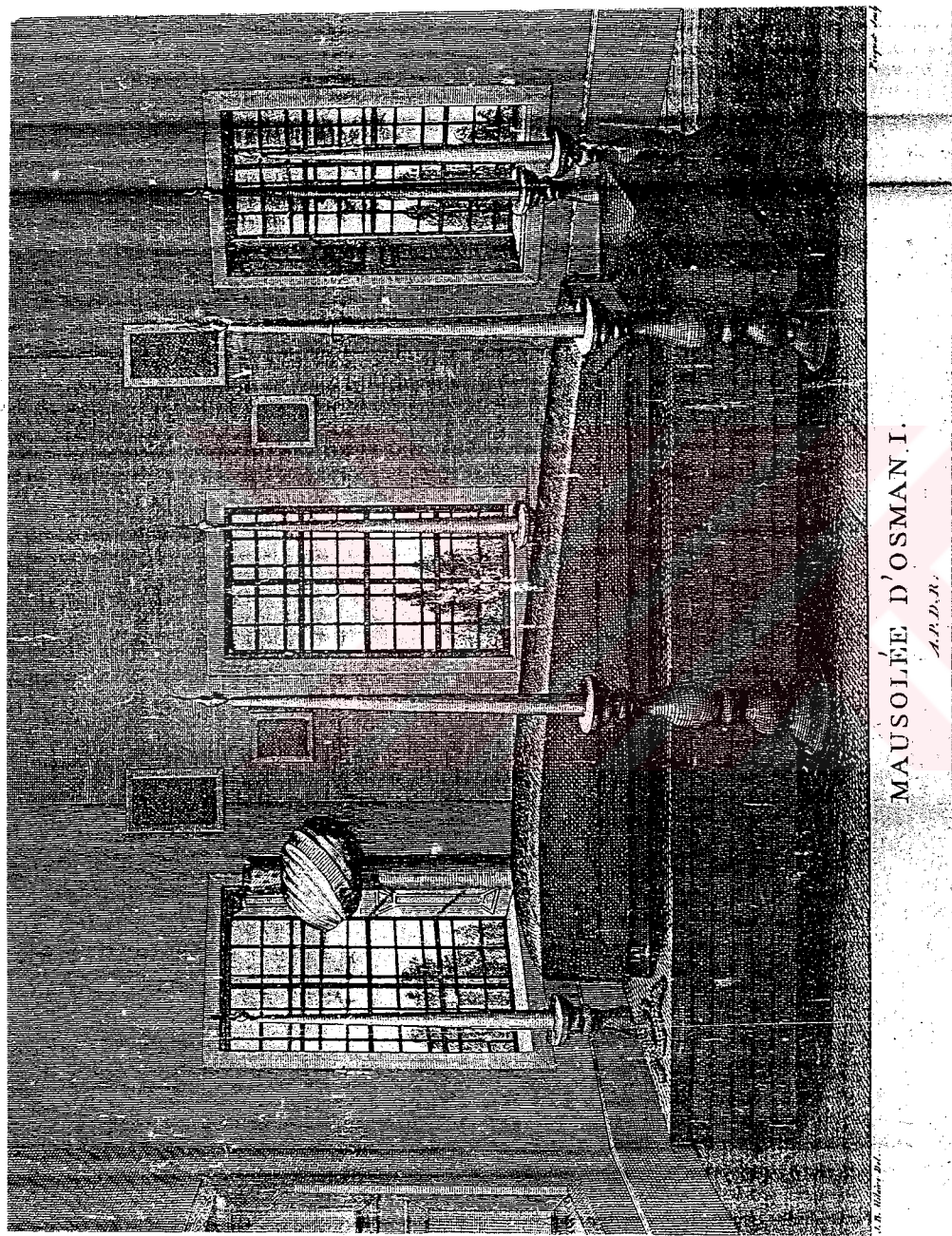
Levha 85. Mosquée de Sultan-Ahmed (Sultanahmet Camisi), Tableau Général de l'Empire Othoman, Tome 1, pl.29

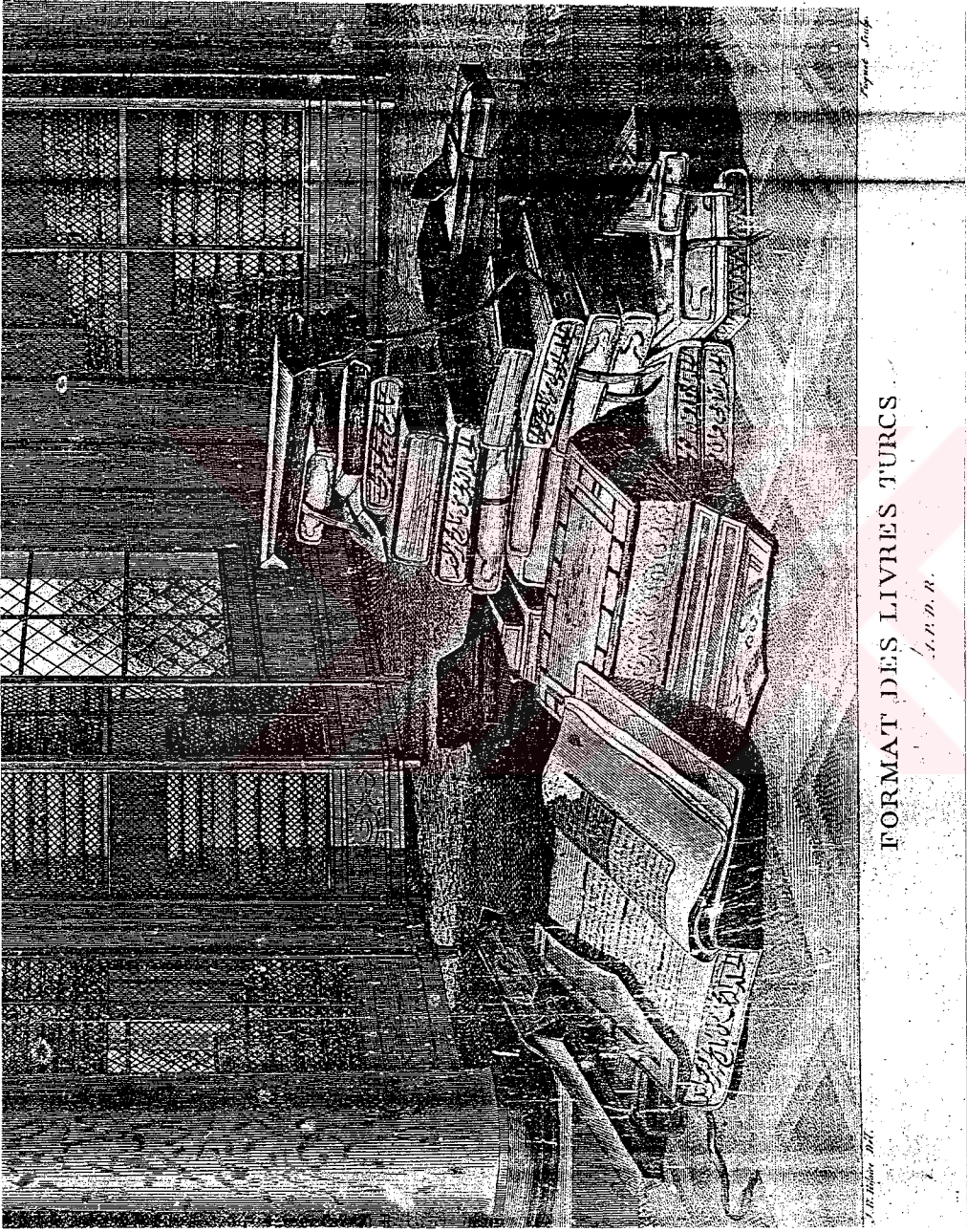
Levha 86. Mosquée de Lalely (Laleli Camii), Tableau Général de l'Empire Othoman, Tome 1, pl.30

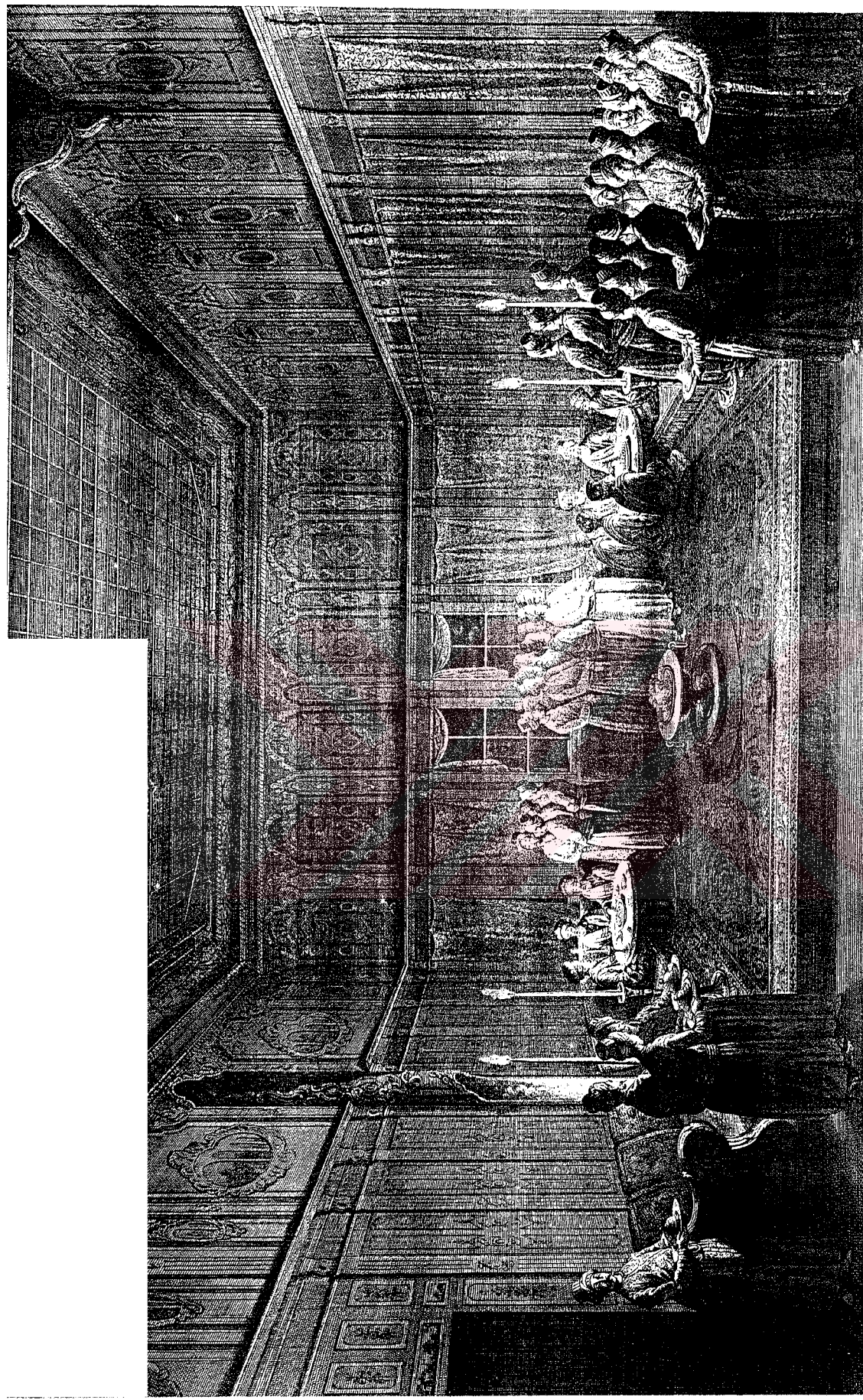
Levha 87. Chapelle Sepulchrale de Moustapha III (III. Mustafa Türbesi), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome

Levha 88. Mausolée D'Osman I (I.Osman Türbesi), Tableau Général de l'Empire Othoman, Tome 1, pl.38

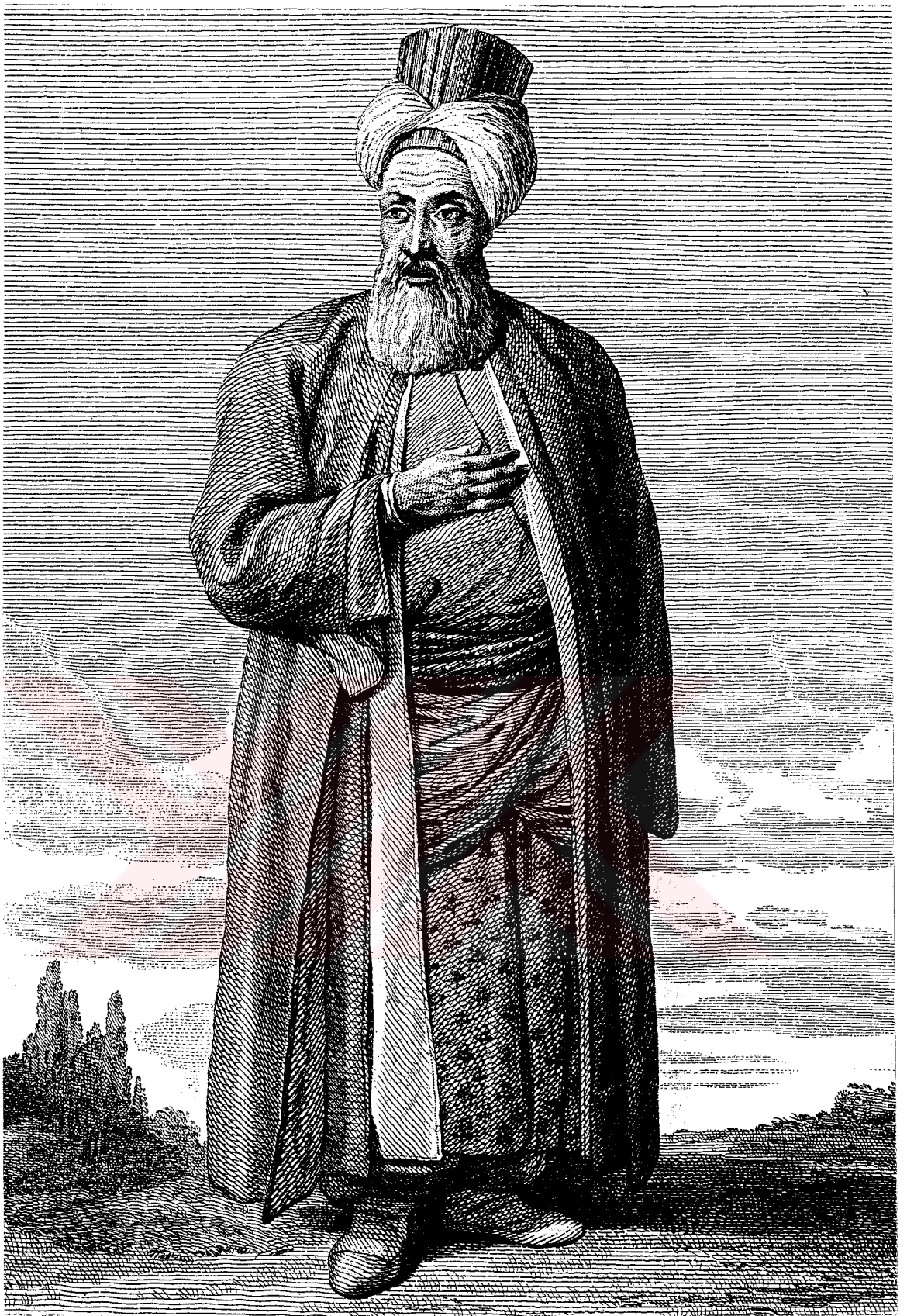
Levha 89. Format des livres turcs (Türk Kitaplığı), Tableau Général de l'Empire Othoman, Tome 1, pl.39

Levha 90. Iftar ou Souper du Grand-Vézir avec les autres Ministres de la Porte la troisième nuit du Ramazann
(Ramazan Ayının Üçüncü Akşamı Sadrazamın Babiâli'nin Diğer Mensuplarınca Verdiği İftar Yemeği), *Tableau Général de
l'Empire Othoman*, Tome 2, pl.41

Levha 91. Page portant le parfum d'aloës et léau rose (1789) (Sarısabır Kokusu ve Gülsuyu Taşıyan Görevli), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 2, pl.61

Levha 92. Othoman Avec Sabarbe (Sakallı Osmanlı), *Tableau Général*
de l'Empire Othoman, Tome 2, pl.63

Levha 93. Jeune Othoman (Genç Osmanlı), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 2, pl.64

Levha 94. Tatars (Tatarlar), *Tableau Général de l'Empire Othoman*,
Tome 2, pl.66

Levha 95. Mahométane en habit d'hyver (Müslüman Kadın (Kış Giysileri içinde)), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 2, pl.75

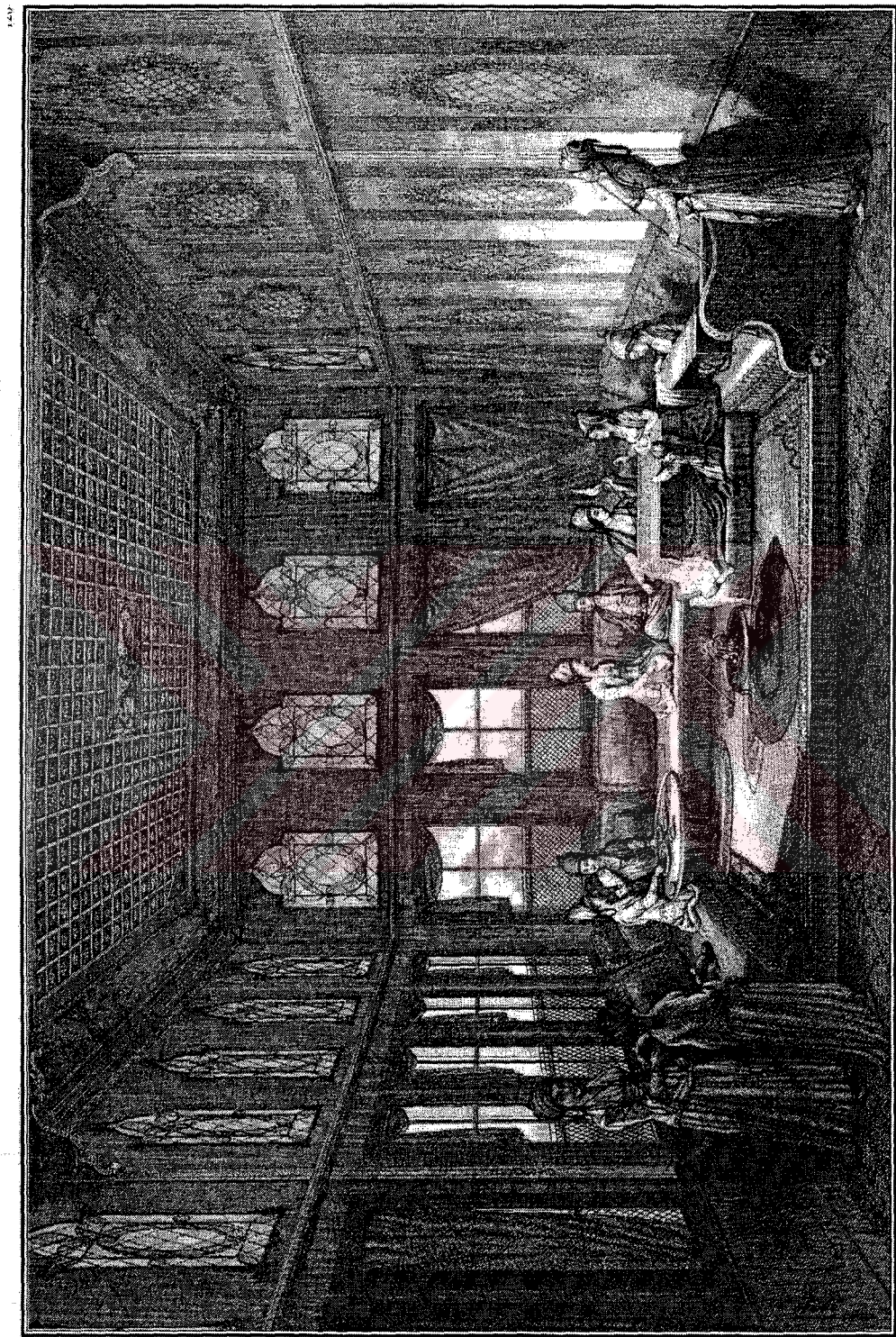
Levha 96. Mahométane en habit d'été (Müslüman Kadın (Yaz Giysileri içinde)), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 2, pl. 77

Levha 97. Européenne couverte d'un schal (Şal Örtülü Avrupalı Kadın), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 2, pl. 81

**Levha 98. Européenne couverte d'un mahhrama (Mahrama Örtülü
Avrupalı Kadın), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome2, pl.82**

Levha 99. Appartement, d'une dame mahométane avec le Tandour (Müslüman Kadının Tandırh Odası), *Tableau*

Général de l'Empire Othoman, Tome 2, pl.83

Levha 100. Tschocadar portant le schal de fon maître (Sahibinin Şalını Taşıyan Çuhadar), *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome 2, pl.88

Levha 101. La Roméca, danse des femmes grecques (Romeca, Rum Kadınların Dansı), *Tableau Général de l'Empire Ottoman*, Tome 2, pl.93

Levha 102. Müzik, Tuval üzerine yağlıboya, 136x118cm., Paris, Louvre Müzesi,
5352,(http://www.culture.gouv.fr/documentation/joconde/fr/recherche/rechguide/AUTEURS/autr_00.htm; http://www.photo.rmn.fr/us/f_recherche.html)

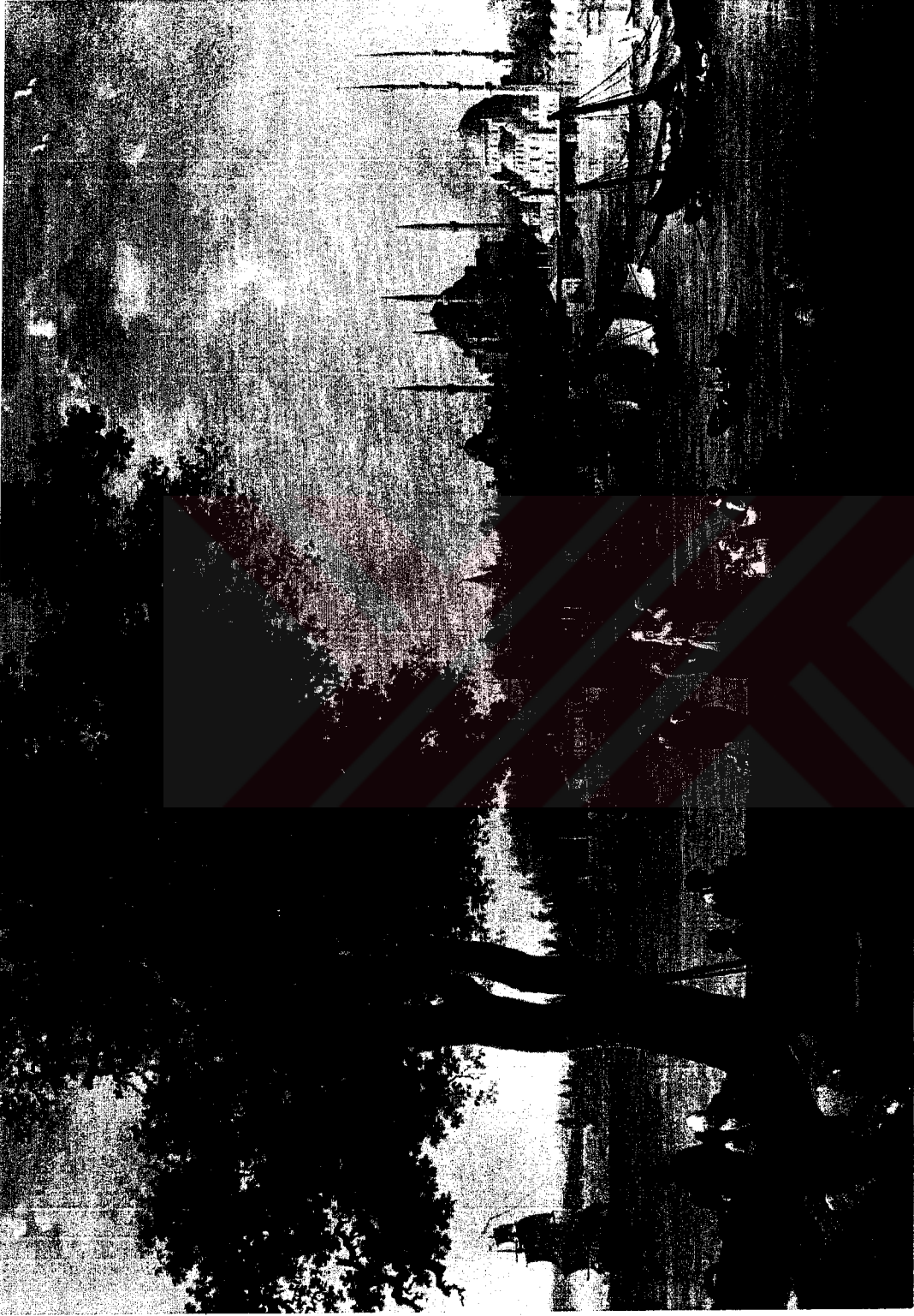

Levha 103,Okuma, Tuval üzerine yağlıboya, 136x118cm., Paris, Louvre Müzesi,

5353,(http://www.culture.gouv.fr/documentation/joconde/fr/recherche/rechguide/AUTEURS/autr_00.htm; http://www.photo.rmn.fr/us/f_recherche.html)

Levha 104. Mutlu Tutsak, Tuval üzerine yağıboya, 32x24cm., Paris,
Louvre Müzesi, RF 3052,
(<http://www.culture.gouv.fr/documentation/joconde/fr/recherche/rechguide/AUTEU>
[RS/autr_00.htm](http://www.photo.rmnm.fr/us/f_recherche.html); http://www.photo.rmnm.fr/us/f_recherche.html)

Levha 105. İstanbul Manzarası, Tuval üzerine yağlıboya, 83x125cm., Paris, Özel Koleksiyon (Boppe 1989:118)

Levha 106. Galata'dan Saray, Suluboya ve Guvaj, 62x86cm., Özel Koleksiyon (Boppe 1989:198)

Levha 107. Deniz, Suluboya, 15x23cm., Özel Koleksiyon (Boppe 1989:189)

Levha 108. İstanbul'un Asya Yakasında Bir Namazgah, Tuval üzerine yağlıboya, 56x76cm., Strazburg, Güzel Sanatlar Müzesi (Boppe 1989:202)

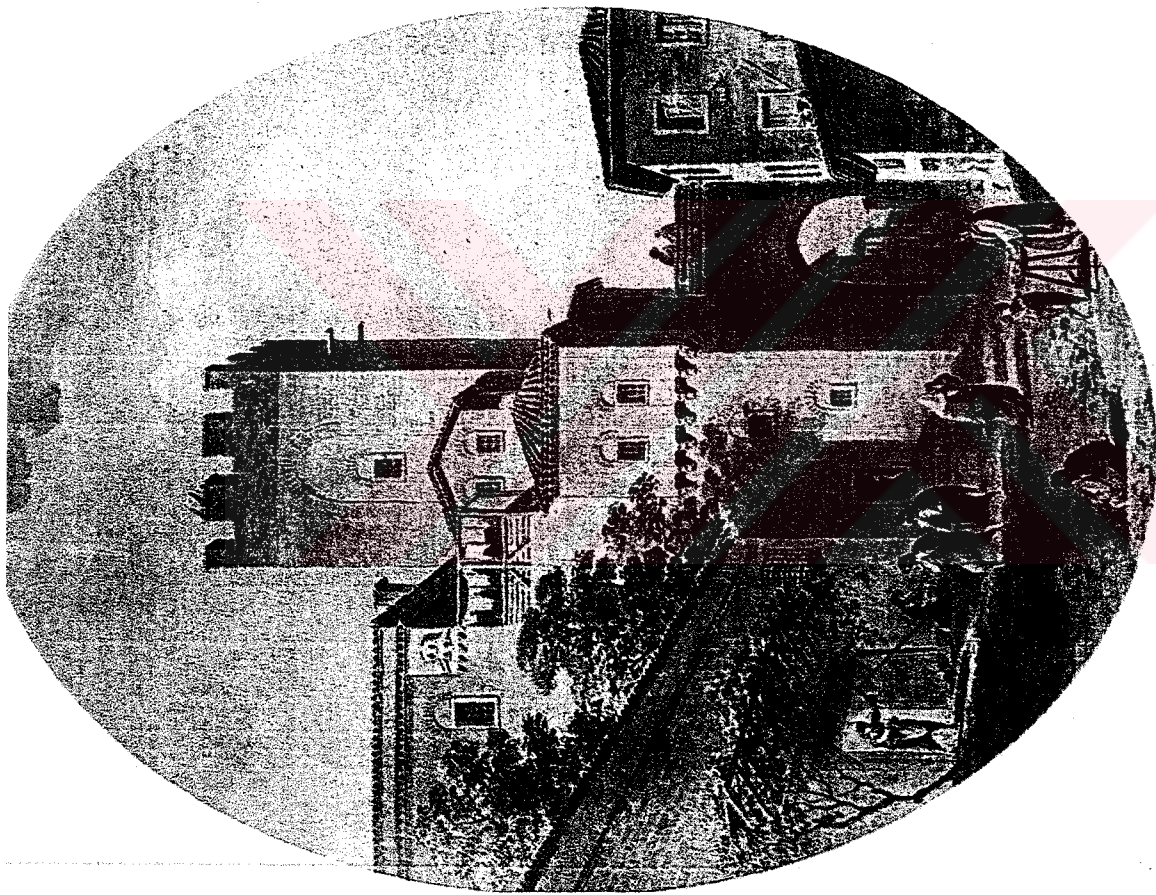

Levha 109. İstanbul'un Avrupa Yakasında Bir Su Kenarı, Tuval üzerine yağlıboya, 23x27cm., Özel Koleksiyon (Boppe

1989:203)

Levha 110. Sultanahmet, Tuval üzerine yağıboya, 0.900x1.080cm., Paris, Louvre Müzesi, RF 2239
(http://www.photo.rmn.fr/us/f_recherche.html)

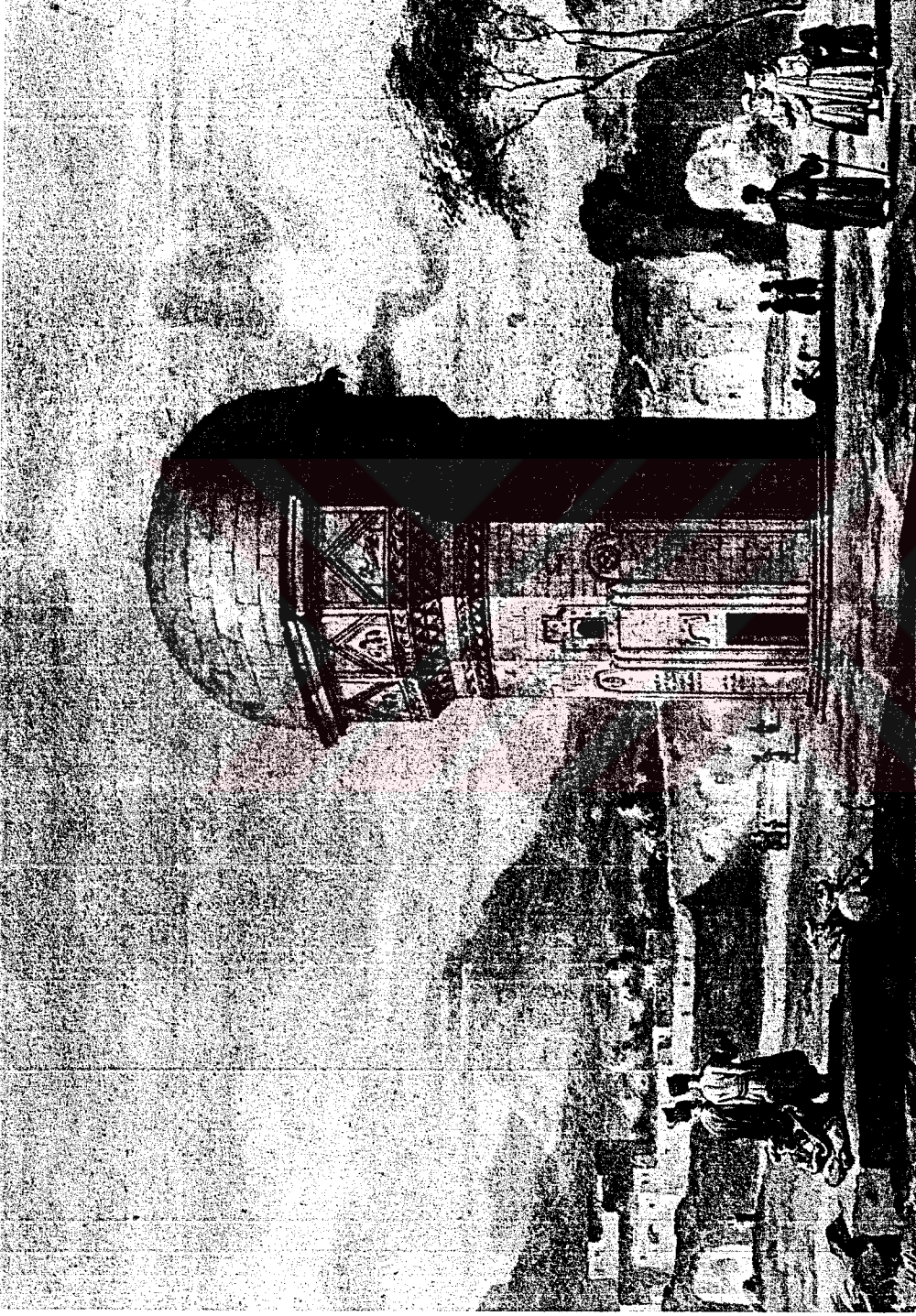
Levha 111. Galata, Suluboya va Arap zamki, 34.5x25cm (Anonim 1998b:109, res. 34I)

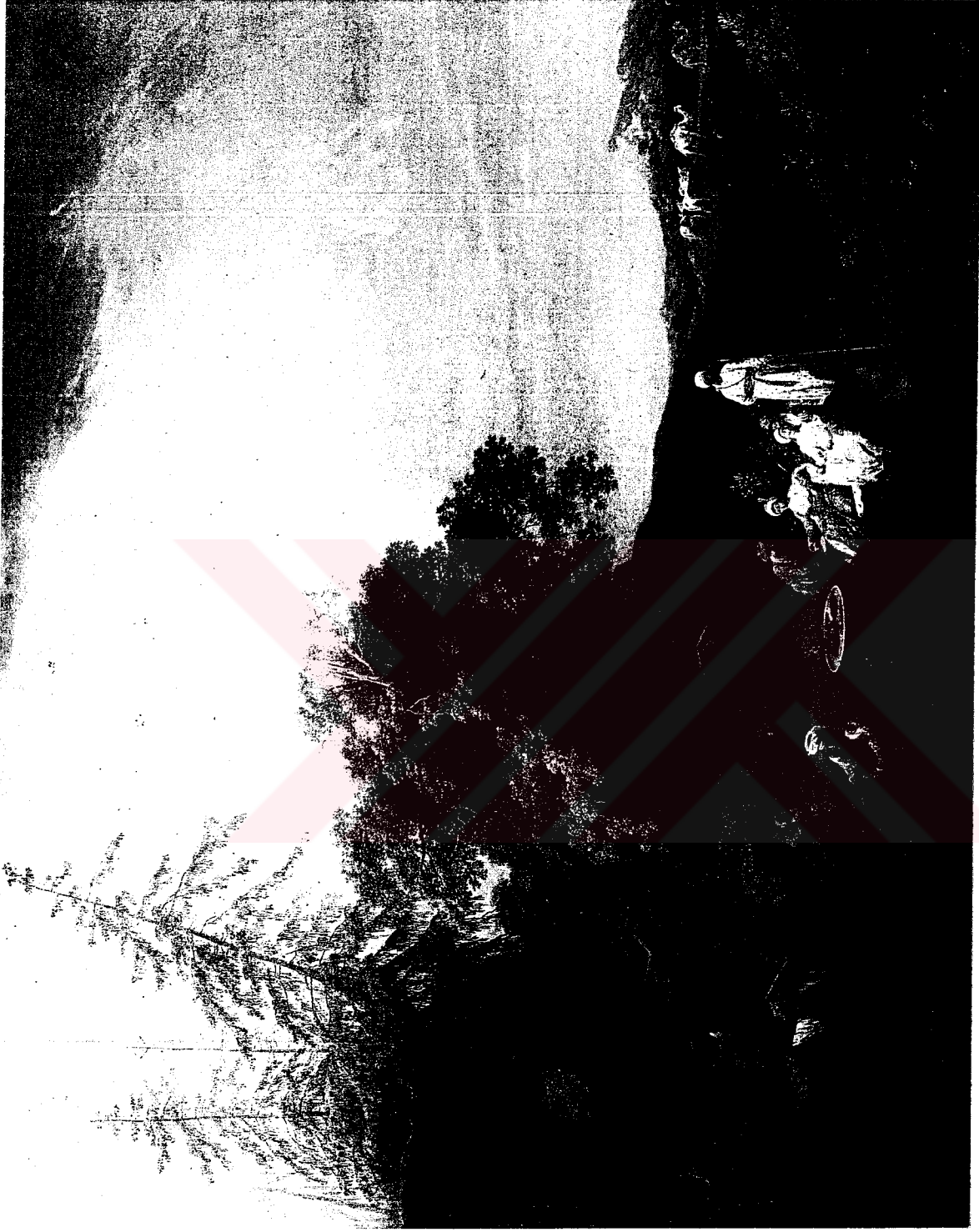
Levha 112. Harem Sahnesi, Mürekkep ve Suluboya, 33x44cm., Paris, Louvre Müzesi, RF 29658 (Méjanès 1999:263, res.230; Lemaire 2001:78-79; http://www.photo.rmn.fr/us/f_recherche.html)

Levha 113. Gezinti, Mürekkep ve Suluboya, 33x46cm., Paris, Louvre Müzesi, RF 29659 (Méjanès 1999:262, res. 229; Lemaire 2001:76-77 http://www.photo.rmn.fr./us/f_recherche.html)

Levha 114. Anıtsal Bir Doğu Yapısı, Sepya ile suluçuzi, 15x22cm., Özel Koleksiyon (Boppe 1989:208)

Levha 115. Doğu Manzarası, Tuval üzerine yağlıboya, 83x100cm., Özel Koleksiyon (Boppe 1989:200)

Levha 116. Doğu Manzarası, Tuval üzerine yağlıboya, 65x85cm., Paris, Louvre Müzesi, RF 2338 (Boppe 1989:201;

http://www.photo.rmn.fr./us/f_recherche.html;

http://www.culture.gouv.fr/documentation/joconde/fr/recherche/rechguide/AUTEURS/autr_00.htm)

Levha 117. Doğu resmi, Tuval üzerine yağlıboya, 79x114cm. (<http://www.mallettantiques.com>)

Levha 118. Doğu Resmi, Suluboya, 18.9x22.8cm., Michigan Üniversitesi Sanat Müzesi, Purchase Müzesi 1960/2.81
(<http://images.umdl.umich.edu/cgi/i/image/image-idx?sid=fb9ed6ba75c8c4f99afbd45...>)

Levha 119. Hristiyan Kadınların Bulunduğu Misafir Odası, Ahşap üzerine boyama, 25x32cm. (Boppe 1989:192)

Levha 120. Hristiyan Kadınların Bulunduğu Tandırılı Bir Oda , Ahşap üzerine boyama, 25x32cm., Özel Koleksiyon
(Boppe 1989:193)

Levha 121. Sultan I. Abdülhamid, Guvaj, 66x49cm., Özel Koleksiyon
(Renda 1989b:19; Boppe 1989:191)

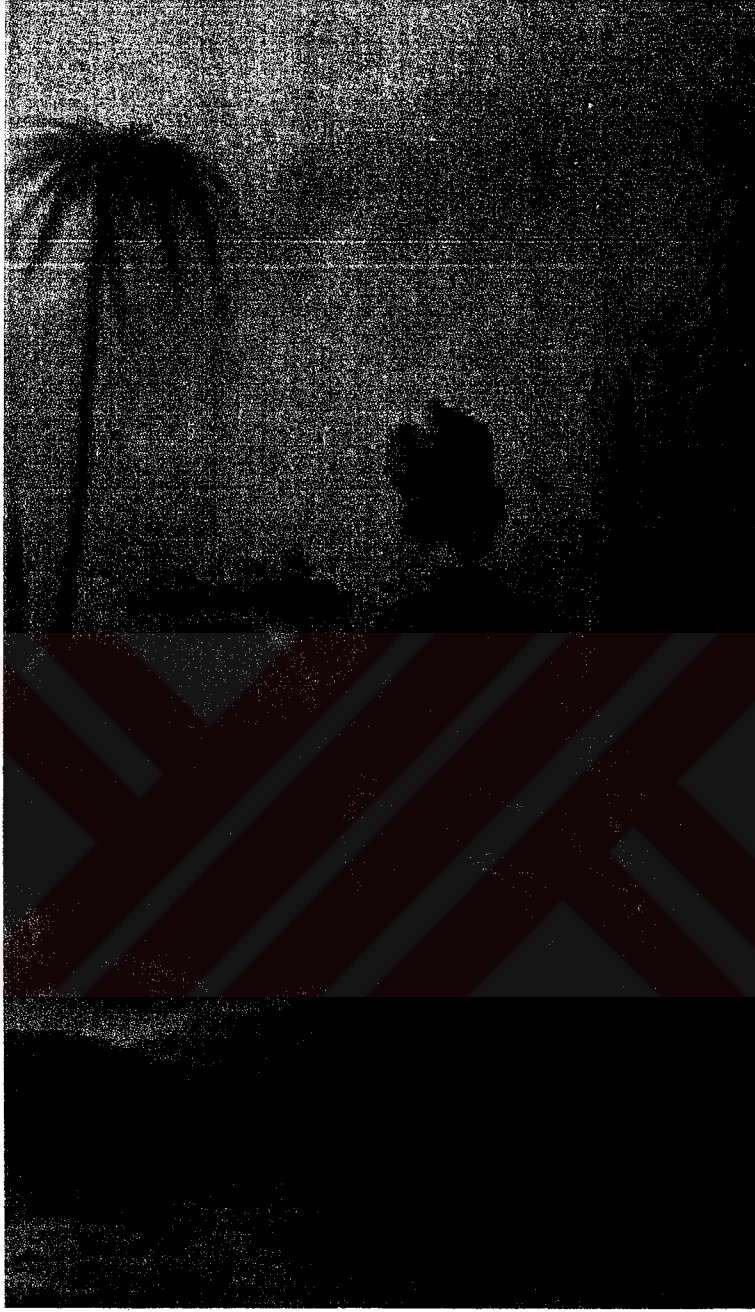
Levha 122. Saraylı Kadın, Guvaj, 63x47cm., Özel Koleksiyon (Boppe 1989:190; İrepoglu 1999b:129)

Levha 123. Türk Suvâri, Suluboya ve Guvaj, 18x12cm., Özel Koleksiyon
(Boppe 1989:205)

Levha 124. Yunan Giysili Kadın, Kağıt üzerine suluboya, 24x15.4 cm.
(Copyright: © Courtauld Institute of Art Gallery, London
www.artandarchitecture.org.uk/images/gallery/ade352c9.html - 28k -)

Levha 125. Karyalı Kadın, Suluboya, Suna ve İnan Kır   Koleksiyonu

Levha 126. Muğla-Karya Bölgesi'ndeki Durlas'da Gezginlerin Dinlenmesi, Kağıt üzerine karakalem, 32x44cm. (Anonim 2001a:113, res.148a)

Levha 127. Santorini Adası'ndaki Nebrio Köyü, Çin Mürekkebi, 15x22cm., Özel Koleksiyon (Boppe 1989:209)

Levha 128. Paros Adası'ndaki Yunanlılar'ın Dansı, Mürekkep, 16x22cm., Özel Koleksiyon (Boppe 1989:207)

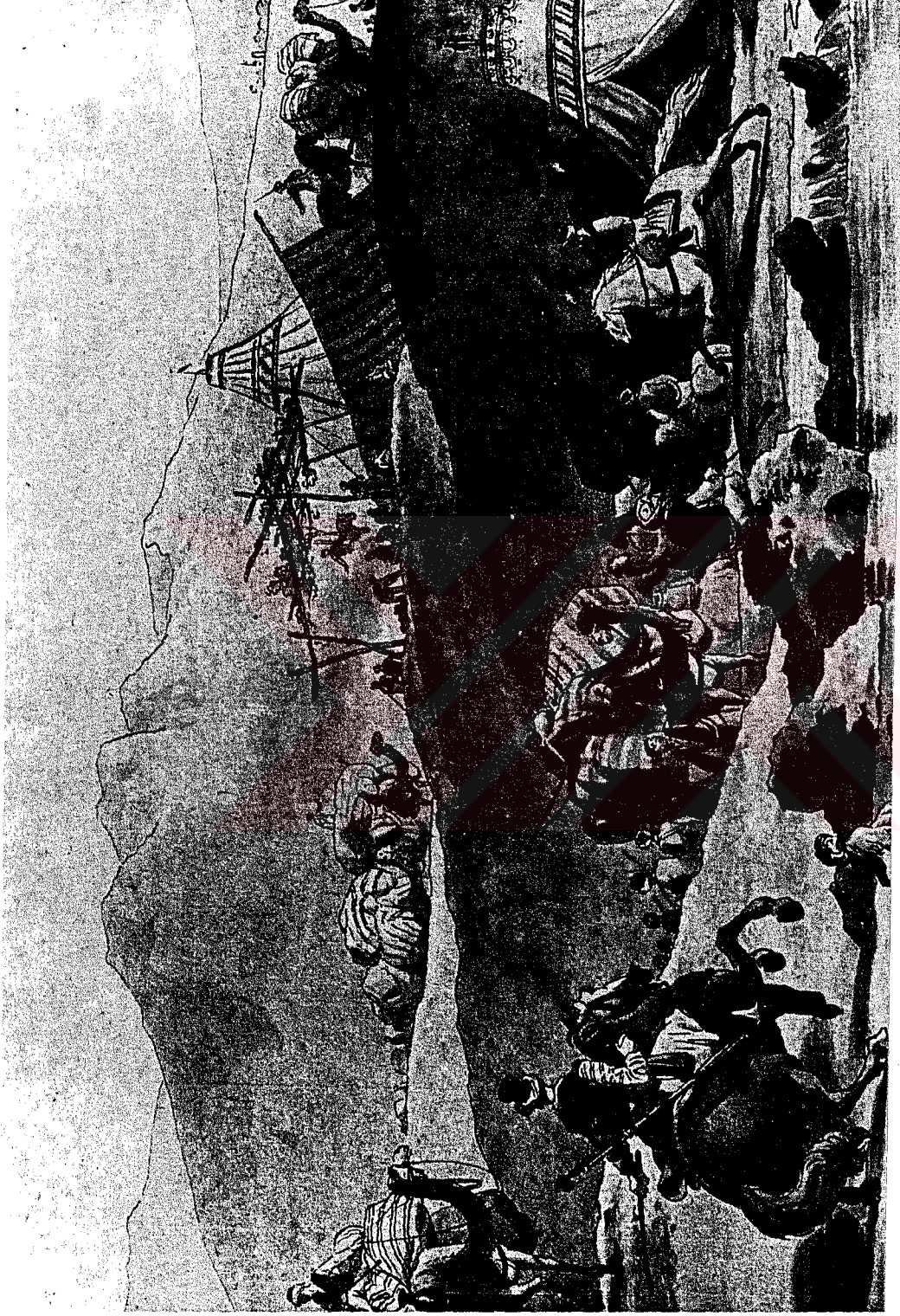
Levha 129. Kos Halkı, Suluboya ve Siyah mürekkep, 21x34cm., Özel Koleksiyon (Boppe 1989:211)

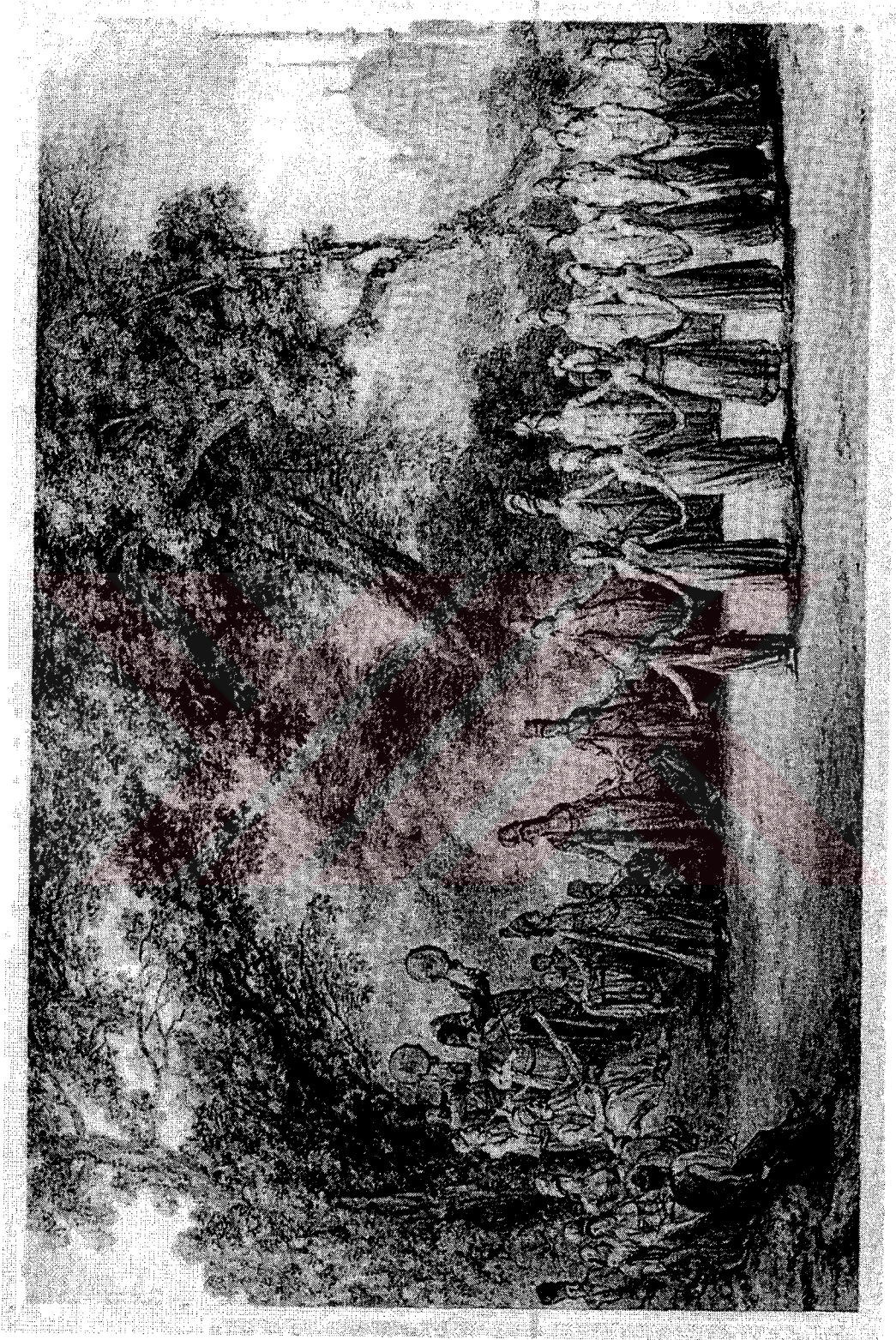
Levha 130. Türk Şenliği, Mürekkep, 15x22cm., Paris, Cailleux Galerisi (Boppe 1989:206)

Levha 131. Muğla-Milas Şehri'ndeki Mars Tapınağı Kalıntıları, Suluboya ve Siyah mürekkep, 22x35cm., Özel Koleksiyon (Boppe 1989:210)

Levha 132. Kervan, Mürekkep ve Suluboya, 21x35cm., Özel Koleksiyon (Boppe 1989:204)

Levha 133. Rum Kadınların Dansı, (Anonim 1984:127-134; Renda 2002b:63)

Levha 134. Doğulu Nişancı, Mürekkep ve Kahverengi mürekkep,
15x9.7cm., İsveç Güzel Sanatlar Müzesi, NM Anck. 222 (Beydilli 2002:96)

Levha 135. Doğulu Okçu, Mürekkep ve Kahverengi mürekkep,
15x9.7cm., İsveç Güzel Sanatlar Müzesi, NM Anck. 223 (Beydilli 2002:96)